

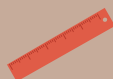

שביל הזהב:

כיצד יהפוך החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח)
למסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית
ולמפתח לשינוי מערכת היחסים בינה לבין
מדינת ישראל

מיכל צ'רנוביצקי

יוני 2023

קרן ברל כצנלסון היא מכון חשיבה ומעשה הפועל לבניית תשתיות ארוכות טווח למחנה השוויון בישראל. זאת, באמצעות פיתוח רעיונות ותוכניות מדיניות וקידום בקרב נבחרי ומשרתי ציבור, מנהיגות צעירה ובציבור הרחב.

הקרן פועלת לאור חזונו של ברל כצנלסון וערכי תנועת העבודה, ומתוך מחויבות עמוקה לעיצוב עתידה של ישראל כמדינת רווחה יהודית ודמוקרטית שכל אזרחיה שווים.

שביל הזהב: כיצד יהפוך החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) למסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית ולמפתח לשינוי מערכת היחסים בינה לבין מדינת ישראל

כתיבה ומחקר: מיכל צ'רנוביצקי

קוראת חיצונית: פרופ' לטם פרי-חזן, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך, אוניברסיטת חיפה

עריכה: ניר רייזלר, מיכל גרא-מרגליות

גרפיקה: עדי רמות

תאריך: יוני 2023

מערכת החינוך החרדית שונה באופן משמעותי ממערכות החינוך האחרות במדינת ישראל - הממלכתית (כולל מוסדות החינוך הערביים) והממלכתית-דתית. בניגוד לשתיהן, רובה המכריע אינו חלק מהחינוך הרשמי והציבורי של המדינה, אלא מורכב ממוסדות מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר) ומוסדות פטור. אלו מצויים בבעלות פרטית של רשתות החינוך החרדיות המחוברות לש"ס וליהדות התורה, ושל שלל עמותות אחרות המקושרות בחלקן לממסד החרדי; מפוקחים באופן חלקי בלבד על ידי משרד החינוך; ולא תמיד עומדים גם בכללים שהם מחויבים אליהם.

רק הממ"ח יכול להשוות את מערכת החינוך החרדית למקובל בחינוך הממלכתי, ולנתק את הקשר המזיק בין מוסדות החינוך החרדיים לגופים פוליטיים וקהילתיים חזקים. הפיכתו למסלול הלימודים המרכזי לילדים חרדים היא המפתח להשתלבות מיטבית של בנות ובני החברה החרדית בכלכלה הישראלית, ולהסדרה מחדש של מערכת היחסים בין הציבור החרדי למדינת ישראל

כתוצאה מכך, מערכת החינוך החרדית מצויה בפער עצום מאחורי מערכת החינוך הכללית כמעט בכל תחום: מהיקף ורמת לימודי הליב"ה, שיטות הלימוד והפדגוגיה ורמת ההכשרה של המורים והמנהלים; דרך הטיפול בילדי שילוב וחינוך מיוחד, המבנים והתנאים הפיזיים; ועד שכר ותנאי עובדי ההוראה.

בניגוד לשאר ילדי ישראל, שהמדינה דואגת באופן ישיר למימוש זכותם לחינוך, הילדים החרדים תלויים לשם כך במפלגות ובממסד החרדיים, וסובלים מאפליה בקבלה וברישום לגנים ולבתי הספר על רקע דתי, עדתי ומעמדי. כך נוצר מצב שבו הממסד החרדי שולט במידה קיצונית בחייהם של בנות ובני החברה החרדית.

בשנת 2013 הקים שר החינוך דאז שי פירון את הממ"ח - החינוך הממלכתי-חרדי. מדובר בגנים ובתי ספר יסודיים רשמיים וציבוריים בבעלות ובניהול משרד החינוך והרשויות המקומיות, המיועדים לילדים וילדות חרדים. עשור לאחר הקמתו, ברור שהחינוך הממלכתי-חרדי הוא סיפור הצלחה: הוא סוגר את שלל הפערים שתיארנו לעיל ובכך מאפשר השתלבות מיטבית של בוגריו בכלכלה הישראלית; בעיית האפליה ברישום לא קיימת בו, ומוסדותיו מנותקים מהמפלגות בדומה לשאר מערכת החינוך הממלכתית, מה שמאפשר להורים חופש בקבלת החלטות הנוגעות לאורח חייהם ומשפחתם, ללא החשש למקומם של ילדיהם במוסדות החינוך; ובניגוד לדעה הרווחת שהממ"ח רלוונטי לחרדים 'מודרניים' בלבד, במציאות לומדים במוסדותיו ילדים מכל חלקי

החברה החרדית, וסקרים שנערכים בה מראים פוטנציאל הצטרפות משמעותי אליו - כולל בקרב קהילות שמרניות ביותר.

כל זאת הופך את הממ"ח למפתח המרכזי להסדרה מחדש של מערכת היחסים בין הציבור החרדי למדינת ישראל. אולם נכון לשנת 2023 תופס הממ"ח כ-4% אחוז בלבד מכלל מערכת החינוך החרדית בגילי גן עד כיתה ח'. קצב התרחבותו האיטי נובע ממערך מורכב של חסמים המקשים על התפתחותו. אלו העיקריים שבהם:

חסמים חוקיים ומנהליים:

⦿ זרם רשות ללא חקיקה ומדיניות כתובה - מאז הקמתו, לא עוגן מעמדו של החינוך הממלכתי-חרדי בחקיקה ובמדיניות כתובה, והוא לא הוגדר כזרם שהמדינה והרשויות המקומיות מחויבות לספקו לילדים המעוניינים בכך. בנובמבר 2023 פורסם לראשונה חוזר מנכ"ל לממ"ח, שמשווה את מעמדו לזה של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי ומחייב את המדינה והרשויות לספקו לילדים המבקשים ללמוד בו, אולם הדבר אינו מהווה תחליף לחקיקה בנושא.

⦿ חלופות פשוטות וקלות יותר - הן פתיחת מוסד ממלכתי-חרדי והן מעבר של מוסד קיים ממעמד מוכש"ר או פטור לממ"ח, מורכבים בהרבה מפתיחת מוסד במעמד מוכש"ר או פטור או מעבר של מוסד כזה לרשתות החינוך החרדיות, הן מבחינה בירוקרטית והן מבחינת הסטנדרטים שהמוסד נדרש לעמוד בהם.

חסמים טכניים וארגוניים:

⦿ מחסור בכוח אדם - במשרד החינוך אין מספיק כוח אדם שמטפל בהקמת מוסדות ממ"ח חדשים.

⦿ מצוקת בינוי - כדי לקבל אישור להקמת בית ספר או גן ממלכתי-חרדי, דרוש מבנה בבעלות או בשכירות הרשות המקומית שעומד בתקן של משרד החינוך. המחסור החמור במבני ציבור ובשטחים למבני ציבור בכל רחבי הארץ מעכב פתיחת ממ"חים חדשים.

⦿ מחסור עצום במורים חרדים ברף ההשכלה הנדרש בממ"ח - בבתי הספר החרדיים לבנים, מקובל שהמורים יהיו גברים. אולם אין כמעט מורים חרדים גברים בעלי תואר ראשון או שווה ערך כפי שנדרש בחינוך הממלכתי-חרדי, או בעלי הכשרה ללימוד מקצועות החול.

⦿ מחסור בספרי לימוד המתאימים לממ"ח - בחלק ניכר מן הספרים שיוצאים עבור מערכת החינוך הממלכתית והממלכתית-דתית ישנם תכנים ותמונות שאינם מתאימים לבתי ספר חרדיים. מנגד, הספרים הנלמדים ברשתות החינוך החרדיות לא תמיד

מאשרים על ידי משרד החינוך, והוצאת ספרים ייחודיים עבור הממ"ח אינה רווחית למחברים ולהוצאות הספרים.

חסמים פוליטיים וקהילתיים:

⦿ לחץ פוליטי של המפלגות החרדיות - מערכת החינוך החרדית הפכה לבסיס הכוח העיקרי של המפלגות והממסד החרדיים, והם אינם רוצים לאבדו. לכן המפלגות החרדיות - יהדות התורה וש"ס - מתנגדות לחלוטין למסלול החינוך הממלכתי-חרדי. הלחץ הפוליטי של המפלגות החרדיות ברמה המקומית משפיע על החלטת ראשי הרשויות האם לאפשר פתיחת מוסדות ממ"ח, והלחץ הפוליטי שלהן ברמה הארצית מונע חקיקה להסדרת מסלול זה.

⦿ התנגדות של רבנים לממ"ח - הרבנים החרדים ברובם מתנגדים לחינוך הממלכתי-חרדי, מתוך חשש שמעבר למסלול זה לא יותיר בידי הציבור החרדי ורבניו אפשרות משמעותית לקבוע את התכנים והערכים שיונחלו בבתי הספר. עמדה זו של הרבנים מהווה שיקול משמעותי בהחלטתן של משפחות חרדיות רבות האם לשלוח את ילדיהן לממ"ח.

⦿ התיוג של הממ"ח כמיועד לחרדים 'מודרניים' בלבד - תיוג זה רווח בציבור החרדי הכללי ובקרב הגורמים השונים העוסקים בממ"ח, ומרתיע חרדים רבים מלהצטרף אליו, אף על פי שבפועל, רק מיעוט מבתי הספר במסלול זה משרתים בעיקר אוכלוסייה חרדית 'מודרנית', ושגישת אנשי הממ"ח במשרד החינוך הייתה ועודנה שהוא מיועד לכל החרדים.

⦿ חוסר ידע - היעדר היכרות של הציבור החרדי עם ההבדלים בין החינוך הממלכתי-חרדי לבין החינוך החרדי במעמד מוכר שאינו רשמי (מוכש"ר), מביא משפחות חרדיות רבות להכניס את ילדיהן למוסדות מוכש"ר מבלי להבין שבכך הן מתפשרות על איכות החינוך שאותו יקבלו.

תוכנית המדיניות שאנו מציגים בנייר זה מיועדת להתגבר על חסמים אלו, במטרה להגיע למצב שבו לפחות 50% מכלל התלמידים החרדים בגילי גן ובית ספר יסודי לומדים בממ"ח.

דרך הפעולה המרכזית המוצעת היא **יצירת תוכנית חומש ממשלתית לחינוך הממלכתי-חרדי**, שתתיר ותתמודד עם החסמים החוקיים-מנהליים, הטכניים-ארגוניים והפוליטיים-קהילתיים, כדי להפוך את הממ"ח לדרך הראשית של המדינה לספק לחרדים את הזכות לחינוך בגילי הגן והיסודי.

ב-1953 חוקקה מדינת ישראל את חוק חינוך ממלכתי שביטל את הזרמים הפוליטיים במערכת החינוך, וייסד במקומם מערכת חינוך ממלכתית בעלת מטרות ותכני לימוד

משותפים, תוך מתן אפשרות לחינוך ממלכתי חילוני-מסורתי ולחינוך ממלכתי-דתי. בנייר זה אנו קוראים להשלים מהלך זה ולצרף למערכת החינוך הממלכתית גם את החברה החרדית, שהשאריתה עד כה מחוץ לה מהווה את הבסיס המרכזי לאי-השתלבותה בחברה הישראלית הכוללת.

אלו עיקרי התוכנית:

התרת חסמים חוקיים ומנהליים:

- ❖ חקיקה - נדרש עיגון בחקיקה של זכותם של ילדים חרדים לחינוך ממלכתי-חרדי, באופן שיחייב את הרשויות המקומיות ואת המדינה לספקו לכל ילד חרדי המעוניין בכך. החקיקה הנדרשת היא תיקון **חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953**, כך שיכלול הגדרה של החינוך הממלכתי-חרדי, וישווה את מעמדו לזה של החינוך הממלכתי והחינוך הממלכתי-דתי.
- ❖ מימוש והרחבת חוזר המנכ"ל - יש לממש את חוזר המנכ"ל למוסדות חינוך ממלכתי-חרדי שפורסם בנובמבר 2022, באמצעות הורדת הנחיות משרד החינוך לרשויות המקומיות, ועתירות לבתי משפט במקרים שבהם ראשי הרשויות מעכבים פתיחת מוסדות חינוך.
- ❖ צעדים אקטיביים של הרשויות - הכנסה של אופציית הממ"ח לאתרי הרישום לגנים ולבתי הספר בכל רשות מקומית, והקמת גנים ובתי ספר ממלכתיים-חרדיים לאוכלוסייה החרדית הכללית ביוזמה של משרד החינוך והרשות המקומית בכל יישוב או אזור שיש בו ריכוז של אוכלוסייה חרדית.
- ❖ ביטול הקלת היתר על החינוך החרדי בבעלות פרטית - הקשחת הליכי ההכרה בבתי ספר במעמד מוכר שאינו רשמי והליכי המעבר של בתי ספר במעמד מוכש"ר ופטור לרשתות החינוך החרדיות, ומניעת פתיחת בתי ספר בבעלות פרטית במקרים שבהם הדבר יפגע בהצטרפות של תלמידים לממ"ח.

התרת חסמים טכניים וארגוניים:

- ❖ תוספת כוח אדם שיטפל בחינוך הממלכתי-חרדי - באמצעות הקמת אגף ממ"ח במחוז החרדי במשרד החינוך והוספת תקנים עבורו.
- ❖ תוספת תקציב לבינוי ותיעודף זמני של הממ"ח בתחום בינוי מוסדות חינוך - עד להתבססותו כמסלול הלימודים המרכזי והמועדף לילדי החברה החרדית בישראל.
- ❖ הכשרת מורים מסיבית באמצעות מלגות.
- ❖ תקצוב של הוצאת ספרי לימוד המתאימים לממ"ח.

התרת חסמים פוליטיים וקהילתיים:

- ⦿ להיפטר מהתיג של הממ"ח כמיועד לחרדים 'מודרניים' בלבד - הצגת ושיווק הממ"ח כמערכת חינוך כלל-חרדית.
- ⦿ הסברה במגזר החרדי.
- ⦿ שיח ישיר של משרד החינוך עם הרבנים.
- ⦿ גיוס ראשי הרשויות ומנהלי אגפי החינוך ברשויות המקומיות שתומכות בממ"ח להסברה לשאר הרשויות המקומיות.
- ⦿ גיוס ההורים, המורים והרבנים בממ"ח כסוכני שינוי - באמצעות שלל צעדים, ביניהם: הקמת וחיזוק ועדי הורים, חיזוק ארגוני השטח החרדיים העוסקים בממ"ח, והקמת פורום רבנים מלווה לממ"ח.
- ⦿ אי-מתן אפשרויות נוספות לתקצוב מלא של מוסדות מוכרים שאינם רשמיים מעבר לקיים היום.

החינוך הממלכתי-חרדי הוא הפתרון הטוב ביותר למערכת החינוך החרדית. זהו הפתרון היחיד שאינו מסתפק במועט עבור החברה החרדית, אלא שואף להשוות את מערכת החינוך שלה מכל הבחינות למקובל במערכת החינוך הממלכתית בישראל, וזאת מבלי לפגוע בלימודים התורניים ובחינוך לאורח חיים חרדי. פתרון זה הוא שיאפשר להבטיח הן את עתידו הכלכלי של הציבור החרדי והן, מתוך כך, את עתידה הכלכלי של מדינת ישראל כולה בטווח הבינוני והארוך כאחד. מעבר לכך, החינוך הממלכתי-חרדי, שמעביר את הבעלות והאחריות על מוסדות החינוך החרדיים לידי המדינה, הוא האפשרות היחידה לנתק את הקשר הבעייתי ביותר בין מוסדות החינוך החרדיים לבין גופים חרדיים פוליטיים וקהילתיים חזקים.

לפיכך, יישום המלצות המדיניות המובאות במסמך זה - שיאפשרו לחינוך הממלכתי-חרדי להפוך להיות מסלול הלימודים המרכזי והמועדף עבור בני ובנות החברה החרדית - הוא המהלך החיוני והמבטיח ביותר לשיפור מצבו של הציבור החרדי ויחסיו עם מדינת ישראל.

ת-4 ל-50%!

עיקרי התוכנית להפיכת הממ"ח למסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית בגילי גן עד כיתה ח':

התרת חסמים חוקיים ומנהליים:

חקיקה

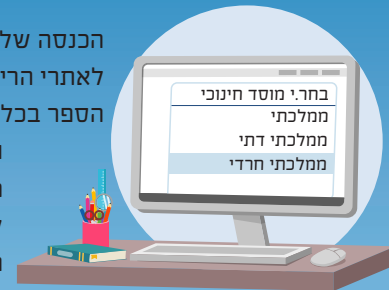
תיקון חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953, כך שישלול הגדרה של החינוך הממלכתי-חרדי, וישווה את מעמדו לזה של החינוך הממלכתי והחינוך הממלכתי-דתי.

מימוש והרחבת חוזר המנכ"ל

הורדת הנחיות ממשד החינוך לרשויות המקומיות, ועתירות לבתי משפט במקרים שבהם ראשי הרשויות מעכבים פתיחת מוסדות חינוך.

צעדים אקטיביים של הרשויות

הכנסה של אופציית הממ"ח לאתרי הרישום לגנים ולבתי הספר בכל רשות מקומית, והקמת גנים ובית ספר ממלכתיים-חרדיים לאוכלוסייה החרדית הכללית ביזומה של משרד החינוך והרשות המקומית

ביטול הקלת היתר על החינוך החרדי בבעלות פרטית

הקשחת הליכי ההכרה בבתי ספר במעמד מוכשר, ומניעת פתיחת בתי ספר בבעלות פרטית במקרים שבהם הדבר יפגע בהצטרפות של תלמידים לממ"ח.

התרת חסמים טכניים וארגוניים:

תוספת כוח אדם שיטפל בחינוך הממלכתי-חרדי

תוספת תקציב לבינוי ותיעודף זמני של הממ"ח בתחום בינוי מוסדות חינוך

הכשרת מורים מסיבית באמצעות מלגות

תקצוב של הוצאת ספרי לימוד המתאימים לממ"ח

התרת חסמים פוליטיים וקהילתיים:

להיפטר מהתיג של הממ"ח כמיועד לחרדים 'מודרניים' בלבד הצגת ושייך הממ"ח כמערכת חינוך כלל-חרדית.

הסברה במגזר החרדי

שיח ישיר של משרד החינוך עם הרבנים

גיוס ראשי הרשויות ומנהלי אגפי החינוך ברשויות המקומיות להסברה לשאר הרשויות המקומיות.

גיוס ההורים, המורים והרבנים בממ"ח כסוכני שינוי

הקמת וחיזוק ועדי הורים, חיזוק ארגוני השטח החרדיים העוסקים בממ"ח, והקמת פורום רבנים מלווה לממ"ח.

אי-מתן אפשרויות נוספות לתקצוב מלא של מוסדות מוכרים שאינם רשמיים מעבר לקיים היום

תוכן עניינים

9	הקדמה
11	פרק ראשון מערכת החינוך החרדית - תמונת מצב
11	המוסדות השונים במערכת החינוך
13	החינוך החרדי במספרים
19	מצב מערכת החינוך מחוץ לממ"ח
27	הגורמים המרכזיים לכשלים במערכת החינוך החרדית שמחוץ לממ"ח
32	פרק שני - הממ"ח - סיפור הצלחה
32	הממ"ח במספרים
34	לא רק לימודי ליב"ה - אלא מהפך כולל בבתי הספר
39	גודל האתגר - ואיך עמדו בו
44	מי מגיע ללמוד בממ"ח?
50	פרק שלישי - החסמים הניצבים בפני התפתחות הממ"ח
50	חסמים חוקיים ומנהליים
60	חסמים טכניים וארגוניים
63	חסמים פוליטיים וקהילתיים
69	פרק רביעי - סיפורים מהשטח
88	פרק חמישי - תוכנית המדיניות להפיכת הממ"ח לברירת המחדל לחינוך החרדי
90	פתרון חסמים חוקיים ומנהליים
98	התרת חסמים טכניים וארגוניים
104	התרת חסמים פוליטיים וקהילתיים
111	נספחים
111	טיוטה להצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי-חרדי) ונספחים נוספים
130	מקורות
133	תודות

הקדמה

מערכת החינוך החרדית שונה באופן משמעותי ממערכות החינוך האחרות במדינת ישראל - הממלכתית (כולל מוסדות החינוך הערביים) והממלכתית-דתית. בניגוד לשתייהן, כמעט כל מערכת החינוך החרדית בגילי גן עד כיתה ח' (כ-96%) אינה חלק מהחינוך הרשמי והציבורי של המדינה, אלא מורכבת ממוסדות מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר) ומוסדות פטור, המצויים בבעלות פרטית של עמותות. הפיקוח של משרד החינוך על מוסדות אלו חלקי עד לא קיים, ולעתים הם אינם עומדים אף בהנחיות שהם כן מחויבים למלא.

הן הציבור הישראלי הכללי והן קובעי המדיניות מתייחסים למערכת החינוך החרדית בעיקר מזווית אחת - סוגיית לימודי הליב"ה, וגם אותה נוטים לצמצם ללימודי אנגלית ומתמטיקה. מובן, אמנם, שהיעדרם המלא או החלקי של לימודי אנגלית ומתמטיקה בחינוך החרדי לבנים, מותיר אותם בבגרותם ללא השכלה ברמה הבסיסית ביותר הנדרשת כיום כדי להשתלב בשוק התעסוקה המודרני בצורה מיטבית, או כדי להמשיך להשכלה גבוהה. לאור העובדה שאחוז החרדים מתוך אוכלוסיית ישראל הולך וגדל, ברור מדוע הציבור הכללי במדינה מודאג מהשפעתו של כשל יסודי זה בחינוך החרדי על מצבה הכלכלי של מדינת ישראל כולה ועל יכולתה להישאר מדינה מערבית מתקדמת.

אולם לאמיתו של דבר, המחסור בלימודי ליב"ה הוא רק קצה הקרחון של בעיות מערכת החינוך החרדית, המצויה בפער עצום מאחורי מערכת החינוך הממלכתית והממלכתית-דתית בישראל כמעט בכל תחום - משיטות הלימוד והפדגוגיה ורמת ההכשרה של המורים והמנהלים, דרך שילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים ומסגרות חינוך מיוחד, ועד המבנים והתנאים הפיזיים ושכרם ותנאי העסקתם של עובדי ההוראה.

שתי רשתות החינוך החרדיות הגדולות הן עמותות פוליטיות - רשת החינוך העצמאי מקורבת ליהדות התורה, ורשת מעיין החינוך התורני - בני יוסף מקורבת לש"ס. גם שאר העמותות מחוברות ברובן לגורמים שונים בממסד החרדי. להבדיל ממוסדות החינוך הרשמיים, שמחויבים לקבל כל ילד וילדה, הליך הרישום לבתי הספר והגנים החרדיים מותיר בידי מנהליהם ומנהלי עמותות החינוך את ההחלטה האם לקבל או לדחות ילדים המעוניינים ללמוד במסגרתם. התוצאה היא אפליה ברישום ובקבלה על רקע עדתי, דתי ומעמדי. כל זה יוצר מצב שבו הממסד החרדי שולט במידה קיצונית בחייהם של בנות ובני החברה החרדית, שיכולתם לממש את זכותם לחינוך תלויה בו. בלי שינותק קשר לא בריא זה בין מוסדות החינוך לבין המפלגות והממסד החרדיים, לא ייתכן שיפור משמעותי במצבו של ציבור זה וביחסיו עם מדינת ישראל.

בשנת 2013 שי פירון, שר החינוך דאז, היטה אוזן לקולותיהם של פעילי חינוך חרדים והקים את הממ"ח - החינוך הממלכתי-חרדי, אך לא עיגן אותו בחוק. מדובר בגנים ובתי ספר יסודיים רשמיים וציבוריים בבעלות ובניהול משרד החינוך והרשויות המקומיות, המיועדים לילדים וילדות חרדים. היום, כעבור עשור, הממ"ח תופס כ-4% מכלל מערכת החינוך החרדית בגילי גן עד כיתה ח'. בין המפלגות החרדיות החותרות ללא הרף להפחית עוד יותר את הפיקוח הרופף בלאו הכי על מוסדות החינוך החרדיים הפרטיים ולהעלות את תקציביהם, לבין גורמים בפוליטיקה הכללית ובפקידות הממשלתית שיוזמים מדי פעם פתרונות טלאי לא יציבים במטרה להרחיב את לימודי הליב"ה במוסדות החרדיים - הממ"ח הוא הפתרון היחיד שלא מסתפק במועט עבור בנות ובני החברה החרדית אלא מתקן את כלל בעיות מערכת החינוך החרדית מן היסוד.

בנייר הזה נספר את סיפורו של הממ"ח - החינוך הממלכתי-חרדי במדינת ישראל. לאחר רקע כללי על מערכת החינוך החרדית שנביא בפרק הראשון, נתאר בפרק השני את הממ"ח כסיפור הצלחה, ונסביר כיצד מוסדותיו נותנים מענה מקיף לכלל בעיות החינוך החרדי, סוגרים את כל הפערים בין החינוך החרדי לשאר מערכת החינוך בישראל, ואף מצליחים להיכנס למגוון קהילות חרדיות, שמרניות יותר ופחות. בפרק השלישי בנייר נתאר בהרחבה את שלל החסמים החוקיים-מנהליים, הטכניים-ארגוניים והפוליטיים-קהילתיים העומדים בפני התפתחות הממ"ח ומסבירים מדוע גם עשור לאחר הקמתו, הוא תופס כ-4% בלבד מכלל מערכת החינוך החרדית בגילים האמורים. נביא דוגמאות לחסמים הללו בפרק הרביעי, שיוקדש לסיפורים מהשטח. הלמידה מהשטח היא גם הבסיס להצעות המדיניות שיוצגו בפרק האחרון, שבו נסביר מה צריך לעשות כדי להתגבר על החסמים ולהגיע לכך שחלקו של הממ"ח מתוך כלל מערכת החינוך החרדית בגילי גן ויסודי יעלה מכ-4% ל-50% ויותר - ושהוא יהפוך להיות מסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית.

מוסדות הממ"ח כיום משרתים ילדים בגילי גן, יסודי וחטיבת ביניים. על כן נייר זה יעסוק במערכת החינוך החרדית לגילי גן עד כיתה ח' בלבד. מובן שיש לשאוף לכך שבעתיד, מסלול לימודים זה יורחב גם לנוער חרדי בגילי תיכון.

פרק ראשון

מערכת החינוך החרדית - תמונת מצב

מאז הקמת המדינה, החינוך בישראל נתפס כזכות וכחובה. הכנסת הראשונה חוקקה את חוק לימוד חובה, תש"ט-1949, המחייב הורים לשלוח את ילדיהם לבית הספר ומטיל את האחריות המלאה למימון החינוך על המדינה. בשלב זה, בתי הספר לא היו בבעלות המדינה והתחלקו בין זרמים אידיאולוגיים שונים: הזרם הכללי, זרם העובדים, זרם המזרחי הדתי-לאומי, זרם אגודת ישראל החרדי ועוד. כל הורה היה רשאי לבחור את זרם החינוך שבו ילמדו ילדיו, והמדינה הייתה מחויבת לספק לילד אפשרות ללמוד במוסד חינוכי המשתייך לזרם זה.

חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953, שנחקק ארבע שנים מאוחר יותר, נועד לבטל את שיטת הזרמים בחינוך, ולהפוך את החינוך בישראל למערכת ממלכתית בעלת מטרות משותפות ותכני לימוד אחידים. הזרם הכללי וזרם העובדים מוזגו למערכת החינוך הממלכתי, בשעה שזרם המזרחי הפך לבסיסה של מערכת החינוך הממלכתי-דתי. כתוצאה מסירובם של מנהיגי הציבור החרדי לוותר על עצמאותם בקביעת התכנים והערכים שיילמדו בבתי הספר החרדיים, רובם המכריע של מוסדות החינוך החרדיים נותרו מחוץ למערכת החינוך הממלכתית, והמשיכו לפעול כמסגרת חינוך עצמאית בבעלות פרטית. החינוך הממלכתי-חרדי - שהוקם רק בשנת 2013 - כולל מוסדות חינוך ספורים בלבד.

המוסדות השונים במערכת החינוך

מוסדות החינוך בישראל, ובכללם מוסדות החינוך החרדיים, נבדלים זה מזה במעמדם המשפטי ובסוג הפיקוח החל עליהם. ישנם ארבעה סוגי מעמד משפטי: רשמי, מוכר (מוכר שאינו רשמי - מוכש"ר), פטור ותרבותי ייחודי; ושלושה סוגי פיקוח: ממלכתי - למוסדות שמיועדים לאוכלוסייה היהודית הכללית ולאוכלוסייה הערבית, ממלכתי-דתי - למוסדות שמיועדים לאוכלוסייה הדתית, וחרדי - למוסדות שמיועדים לאוכלוסייה החרדית.

מוסדות חינוך רשמיים: מוסדות חינוך הנמצאים בבעלות המדינה או הרשויות המקומיות, ומקבלים תקצוב מלא ממושרד החינוך. מוסדות אלה כוללים את מרבית הגנים, בתי הספר היסודיים וחטיבות הביניים וחלק מהתיכונים בחינוך היהודי הכללי ובחינוך הערבי (פיקוח ממלכתי), ובחינוך הדתי (פיקוח ממלכתי-דתי). במערכת החינוך החרדית, לעומת זאת, מוסדות החינוך הרשמיים תופסים נתח מצומצם מאוד בלבד, בדמות מוסדות רשמיים בפיקוח חרדי. מסגרת זו מכונה ממ"ח - חינוך ממלכתי-חרדי.

מוסדות חינוך מוכש"רים: מוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים. אלה מוסדות בבעלות פרטית - לרוב של עמותה או חברה בע"מ - אשר מוכרים ומפוקחים על ידי משרד החינוך. צוות ההוראה במוסדות אלה מורכב מעובדי העמותה או החברה. גני הילדים המוכש"רים מתוקצבים באופן מלא על ידי המדינה, ואילו בתי הספר המוכש"רים מתוקצבים על ידי המדינה ב-75% מהתקציב שמקבלים מוסדות רשמיים, ובהתאמה, מחויבים ב-75% מלימודי הליב"ה. במגזרים הלא-חרדיים, מוסדות מוכש"רים כוללים בתי ספר ייחודיים כמו בתי ספר דמוקרטיים בחינוך החילוני (פיקוח ממלכתי), בתי ספר תורניים בחינוך הדתי (פיקוח ממלכתי-דתי) או בתי ספר כנסייתיים בחינוך הערבי (פיקוח ממלכתי). במגזר החרדי, נכללים בקטגוריה זו רובם המכריע של הגנים ובתי הספר לבנות, לצד חלק מהגנים ובתי הספר היסודיים לבנים (הקרויים תלמודי תורה).

בנוסף, מוסדות החינוך המוכש"רים כוללים את המוסדות הכפופים לשתי רשתות החינוך הגדולות - רשת החינוך העצמאי, המזוהה עם אגודת ישראל ודגל התורה (שתי המפלגות המרכיבות את יהדות התורה), ורשת מעיין החינוך התורני - בני יוסף, המזוהה עם ש"ס (להלן - הרשתות). בתי הספר בבעלות רשתות החינוך הללו מוחרגים מכלל המוסדות המוכש"רים מבחינת תקצוב ולימודי ליב"ה: הם מקבלים ממשרד החינוך תקצוב מלא¹, ובהתאמה, מחויבים ליישם את תוכנית הליב"ה במלואה. כמעט כל בתי הספר היסודיים לבנות חרדיות, וחלק מבתי הספר היסודיים לבנים חרדים, הם בבעלות שתי רשתות אלו. בסך הכול, כמעט כל הגנים החרדיים, בתי הספר לבנות חרדיות, וחלק ניכר מבתי הספר היסודיים לבנים חרדים הם מוסדות מוכש"רים (בפיקוח חרדי).

מוסדות פטור: בתי ספר יסודיים בבעלות פרטית, שלא עברו את התהליך הנדרש כדי להפוך למוסדות מוכרים שאינם רשמיים, אבל נחשבים כעומדים בחוק לימוד חובה. מוסדות הפטור מתוקצבים על ידי המדינה ב-55%, ובהתאמה, מחויבים ב-55% מלימודי הליב"ה. כל מוסדות הפטור בישראל הם בפיקוח חרדי, ומשרתים אוכלוסייה חרדית; וכמעט כולם הם תלמודי תורה (בתי ספר יסודיים חרדיים לבנים), המכונים לעיתים קרובות "חיידר". רבים מהבנים החרדים, אם כן, לומדים פחות לימודי ליב"ה מהבנות החרדיות. הדבר נובע מהתפיסה הרווחת בחברה החרדית, שלפיה על הבנים להקדיש את זמנם ללימוד תורה ולהמעיט בלימודי חול.

מוסדות חינוך תרבותי ייחודי: ישיבות חרדיות קטנות המיועדות לתלמידים בגילי תיכון. רובם המוחלט של הנערים החרדים בגילים אלו לומדים בישיבות קטנות, המקיימות לימודי קודש בלבד. מוסדות אלה מתוקצבים על ידי משרד החינוך ב-60%, אך אינם מחויבים

¹ סעיף 3א (תמיכות במוסדות ציבור) (ט) ו(י) בחוק יסודות התקציב, תשמ"ה-1985 מעניק לחינוך העצמאי ולמעין החינוך התורני מעמד מיוחד יחסית לשאר בתי הספר המוכש"רים ומשווה בין התקציב שהם מקבלים ממשרד החינוך לתקציב של בתי ספר רשמיים (ממלכתיים).

בלימודי ליב"ה כלל, ומשרד החינוך מפקח עליהם בנושאים ארגוניים בלבד. למעשה, הישיבות הקטנות שונות למדי מבתי ספר תיכוניים, ופועלות באופן שמזכיר יותר בתי מדרש. מאחר שנייר זה מתמקד בגילי גן עד כיתה ח', לא נעסוק בו במוסדות החינוך התרבותי הייחודי, המיועדים לתלמידים מבוגרים יותר.

החינוך החרדי במספרים²

בשנת הלימודים תשפ"ב (2021-2022) למדו במערכת החינוך בישראל 2,457,118 תלמידים; מתוכם 1,026,165 בחינוך היהודי הממלכתי; 365,068 בחינוך הממלכתי-דתי; 506,350 בחינוך החרדי; ו-559,535 בחינוך הערבי.

מספרי התלמידים בשנת הלימודים תשפ"ב:

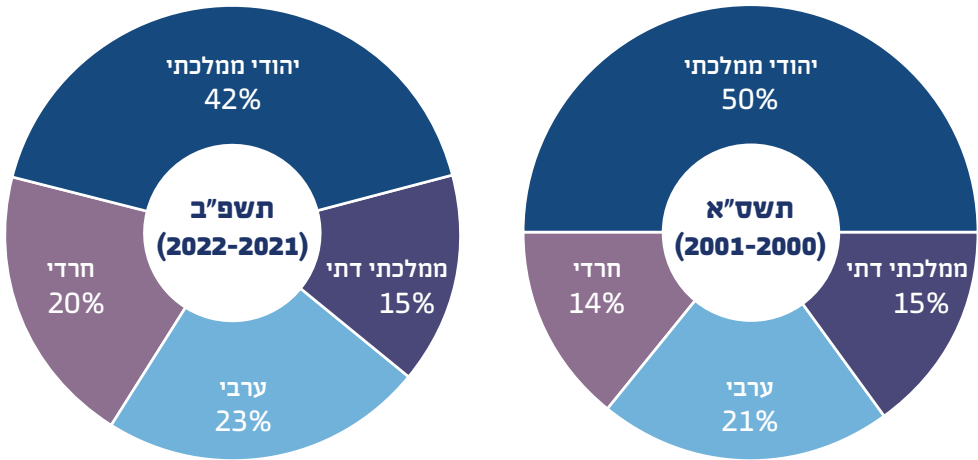
ערבי	חרדי	ממלכתי-דתי	יהודי ממלכתי	כלל מערכת החינוך	
559,535	506,350	365,068	1,026,165	2,457,118	גן (מגיל 3) עד כיתה י"ב
115,570	133,221	93,016	204,118	545,925	תלמידים בגנים
305,532	267,821	197,260	559,110	1,329,723	תלמידים בכיתות א'-ח'

מספרי התלמידים בשנת הלימודים תשס"א:

ערבי	חרדי	ממלכתי-דתי	יהודי ממלכתי	סה"כ	
352,690	225,735	239,073	808,551	1,626,049	גן (מגיל 3) עד כיתה י"ב
59%	123%	53%	27%	51%	שיעור העלייה באחוזים מתשס"א עד תשפ"ב (2001-2000) (2022-2021)

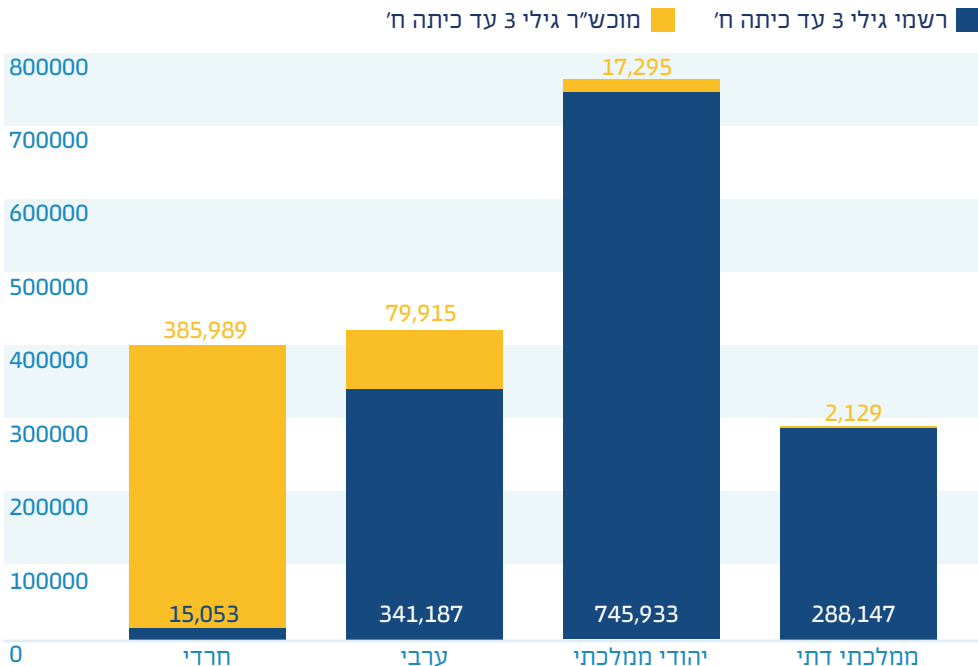
² הנתונים לקוחים מתוך אתר "במבט רחב" של משרד החינוך.

גרף 1 - התפלגות התלמידים לפי מגזר/זרם חינוכי

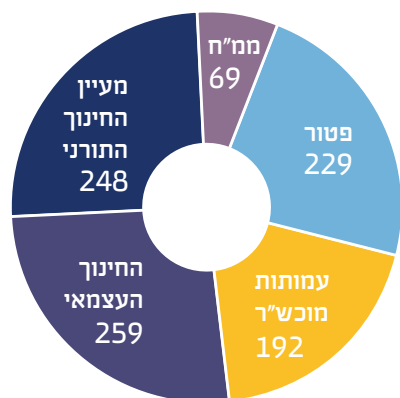
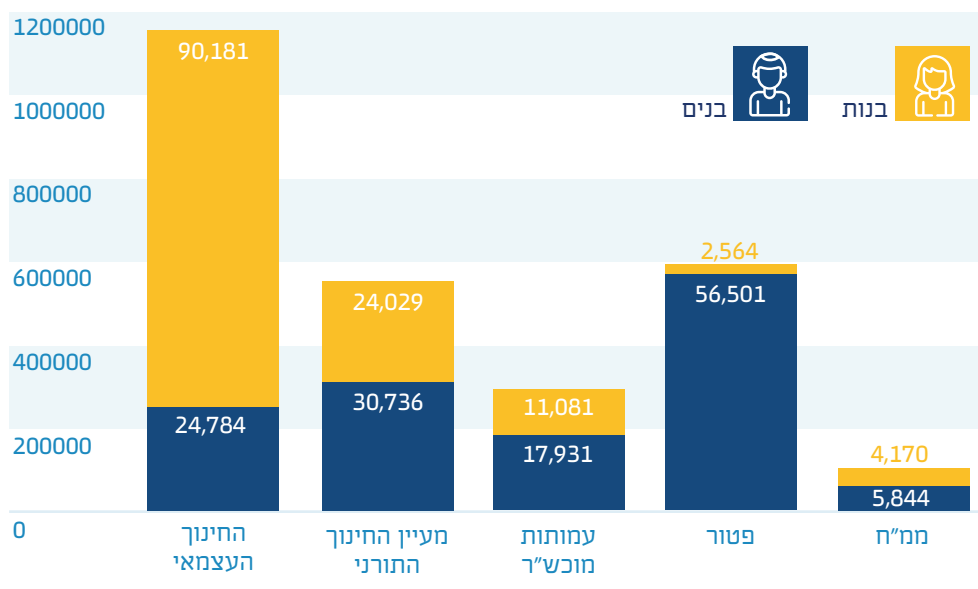
כפי שמוצג בגרף מספר 1, שיעור התלמידים בחינוך היהודי הממלכתי מקרב כלל התלמידים בישראל ירד תוך שני עשורים מ-50% ל-42%. לעומת זאת, שיעור התלמידים בחינוך החרדי עלה בצורה דרסטית מ-14% ל-20%. שיעור התלמידים בחינוך הממלכתי-דתי נשאר זהה ושיעור התלמידים בחינוך הערבי עלה מעט.

גרף 2 - מספרי התלמידים בחינוך רשמי (ציבורי) לעומת מספרי התלמידים בחינוך מוכש"ר (במגזר החרדי מוכש"ר ופטור) בגילי 3 עד כיתה ח' בכל מגזר, שנת הלימודים תשפ"ב

בגרף 2 ניתן לראות שבחינוך היהודי הממלכתי והממלכתי-דתי, כמעט כל התלמידים בגילי 3 עד כיתה ח' לומדים בחינוך רשמי (ציבורי) (97.7%-99.3%, בהתאמה), ורק מיעוט קטן מאוד לומד במוסדות מוכש"ר. בחינוך הערבי, מוסדות מוכש"ר תופסים נתח מעט גדול יותר, המורכב מבתי הספר הכנסייתיים, אך הרוב הגדול של התלמידים עדיין לומד במוסדות רשמיים (81%). בחינוך החרדי, לעומת זאת, המצב הפוך לחלוטין. כמעט כל החינוך בגילים האלו (96.2%) מתקיים במוסדות המוכש"ר והפטור, ורק מיעוט זניח (3.8%)³ מהתלמידים לומדים במוסדות רשמיים (ממ"ח).

גרף 3 - מספר התלמידים בחינוך החרדי בגילי בית ספר יסודי (כיתות א' עד ח') בשנת תשפ"ב בחלוקה מגדרית ולפי סוגי המוסדות

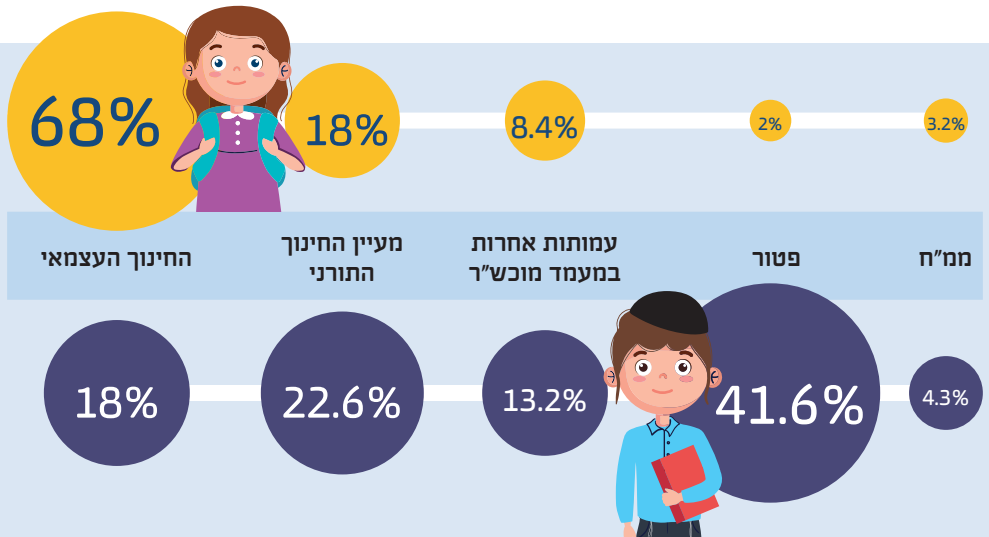
גרף 4 - מספר בתי הספר החרדיים היסודיים (כיתות א' עד ח') בשנת תשפ"ב בחלוקה לפי סוגי מוסדות

³ בשנת הלימודים תשפ"ג (2022-23) עלה השיעור ל-4.14%, על פי נתוני "במבט רחב" מיום ה-18.5.2023.

בגרפים 3 ו-4 ניתן לראות את החלוקה הפנימית בגילי בית הספר היסודי - כיתות א' עד ח' (בחינוך החרדי אין חטיבות ביניים, ובתי הספר היסודיים הם מכיתה א' עד ח') לפי סוגי מוסדות בחינוך החרדי. גרף 3 מציג את ההבדלים המשמעותיים בין הבנים לבנות בחינוך החרדי, המופרד לחלוטין מבחינה מגדרית לבתי ספר לבנים ולבנות.

רשת החינוך העצמאי הוותיקה שנוסדה בשנות החמישים במקביל לחקיקת חוק חינוך ממלכתי, ואיגדה לתוכה את כלל בתי הספר החרדיים שפעלו עד אז במסגרת הזרם של אגודת ישראל, תופסת את רוב מערכת החינוך החרדית בגילים האלו - כמעט 43% מכלל התלמידים והתלמידות החרדים לומדים בה. עוד 20.5% לומדים ברשת מעיין החינוך התורני - בני יוסף, הרשת שהוקמה על ידי ש"ס בשנות השמונים. שאר התלמידים לומדים במוסדות הפטור (22%) והמוכש"ר (10.8%). רק 3.7% מהתלמידים בגילי היסודי לומדים בממ"ח. מתוך הנתונים הללו, זוהי ההתפלגות בקרב הבנות: רוב בתי הספר היסודיים לבנות הם של החינוך העצמאי ו-68% מהתלמידות החרדיות בגילי היסודי לומדות בהם. רק 18% לומדות בבתי הספר של מעיין החינוך התורני, ו-8.4% בבתי ספר של עמותות אחרות במעמד מוכש"ר. במוסדות הפטור לומדות רק 2% מהבנות, מאחר שהסדר הפטור שבמסגרתו בתי הספר מחויבים רק ב-55% לימודי ליב"ה נועד לשרת בעיקר את מודל החיידרים המיועד לבנים, ומרבית הבנות בחברה החרדית נשלחות למוסדות עם לימודי ליב"ה מלאים. בממ"ח לומדות 3.2% בלבד מהבנות. ניתן לראות שכמעט כל הבנות החרדיות לומדות במוסדות שמחויבים ל-100% לימודי ליב"ה, וכפי שיובהר באופן מפורט בהמשך, הן אכן לומדות אותם. גם במוסדות המוכש"ר לבנות, שמחויבים ל-75% לימודי ליב"ה, לומדים בדרך כלל לימודי ליב"ה מלאים.

⁴ בשנת הלימודים תשפ"ג (2022-23) עלה השיעור ל-4%, על פי נתוני "במבט רחב" מיום ה-18.5.2023.

לעומת זאת, אצל הבנים התמונה שונה לחלוטין. הקבוצה הגדולה ביותר של הבנים, 41.6%, לומדת במוסדות פטור - אלו הם תלמודי התורה המכונים חידורים, ושבהם מחויבים ל-55% לימודי ליב"ה בלבד. הקבוצה השנייה בגודלה לומדת במעיין החינוך התורני, ומונה 22.6% (אחוז הגדול מעט מאחוז הבנות הלומדות ברשת זו). לעומת זאת, בחינוך העצמאי, אשר כפי שראינו לומדות בו כמעט 70% מהבנות החרדיות, לומדים רק 18% מהבנים החרדים. נתונים אלו נובעים מכך שכבר עשרות שנים, החינוך העצמאי בקושי פותח מוסדות לבנים. העמדה הליטאית הרשמית היא שבנים אמורים ללמוד רק לימודי קודש, ולכן מוטב שלא ישתייכו לחינוך העצמאי, שמחויב ל-100% לימודי ליב"ה.

בתי הספר לבנים שכן נמצאים בחינוך העצמאי עשויים להיות:

❖ בתי ספר ותיקים בני עשרות שנים.

❖ מעט בתי ספר של קירוב.⁵

❖ בתי ספר של חלק מהחסידיות שכן נכנסו לחינוך העצמאי, כמו תלמודי התורה של גור.

בציבור החרדי הספרדי, לעומת זאת, יש פחות רתיעה מלימודי ליב"ה ולכן ניתן לראות שבמעין החינוך התורני לומדים אפילו יותר בנים מבנות.

עוד 13.2% מהבנים לומדים בבתי ספר מוכש"רים מחוץ לרשתות. 4.3% מהבנים לומדים בממ"ח - יותר מאחוז הבנות החרדיות שלומדות בממ"ח. ייתכן שהדבר נובע גם מכך שכפי שניתן לראות בגרפים שלעיל, רוב הבנות החרדיות ממילא לומדות בבתי ספר עם לימודי ליב"ה מלאים. לעומת זאת האפשרויות העומדות בפני בנים המעוניינים ללמוד לימודי ליב"ה מלאים קטנות יותר, ולכן רק טבעי שרבים מהם יבחרו בממ"ח.

לסיכום - בניגוד למיתוס הרווח בציבור שלפיו חרדים לא לומדים לימודי ליב"ה, ניתן לראות ש-67% מהתלמידים החרדים בגילי יסודי לומדים בבתי ספר שלפחות על הנייר מחויבים ללימודי ליב"ה מלאים - בתי הספר של הרשתות וכמובן הממ"ח. אולם מפילוח מגדרי של הנתונים עולה כי רק 45.2% מקרב הבנים לומדים לימודי ליב"ה מלאים.⁶ לאמיתו של דבר, חלק מהבנים אמנם מחויבים על הנייר ללימודי ליב"ה, אולם בפועל לא תמיד לומדים אותם באופן מלא. נרחיב על כך בהמשך.

⁵ בתי ספר של קירוב הם בתי ספר המיועדים לאוכלוסיות מסורתיות או רוסיות בפריפריה ובשכונות, ומטרתם לקרבן לדת ולחרדיות.

⁶ יש מספר קטן של תלמידים נוספים שלומדים במוסדות מוכש"ר, שאמנם מחויבים ל-75% לימודי ליב"ה אבל בפועל מלמדים לימודי ליב"ה מלאים.

מספר הגנים וילדי הגן בחינוך החרדי

מוכש"רים (מוכרים שאינם רשמיים)

ממ"ח (חינוך ממלכתי-חרדי)

גנים 197

5,371
גנים

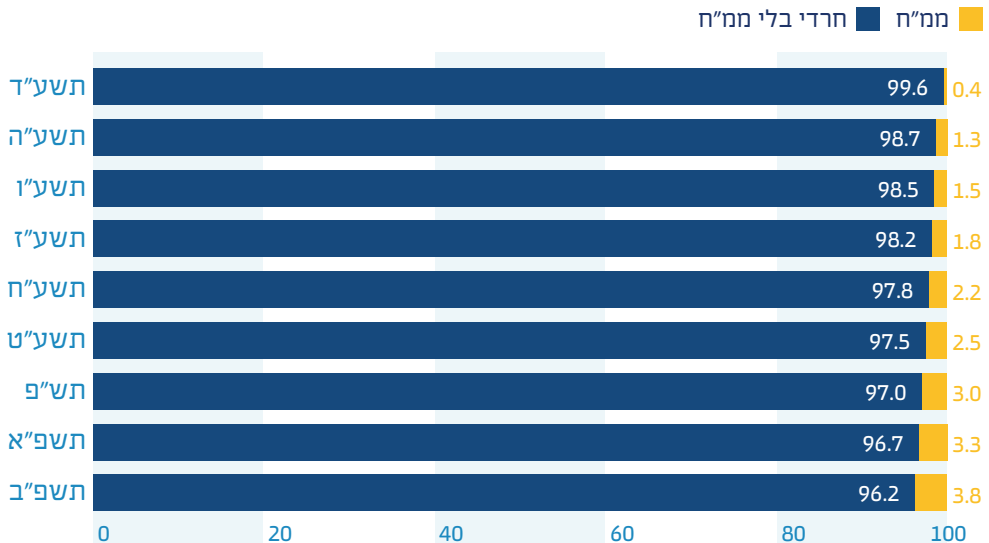
5,039
תלמידים

128,182
תלמידים

בשנת תשפ"ב למדו 128,182 ילדים ב-5,371 גנים חרדיים מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר), ו-5,039 ילדים ב-197 גנים ממלכתיים (ממ"ח). במלים אחרות, רק 3.8% מתלמידי הגנים החרדיים לומדים בגנים ממלכתיים, וכל השאר במוכש"ר. אמנם, מדובר במספר לא לגמרי מבוטל, בהתחשב בכך שגנים ממלכתיים חרדיים החלו לפעול רק בשנת 2013, אך הוא עדיין נמוך מאוד.

גרף 5 - אחוז החינוך הרשמי (ממלכתי - ממ"ח) מתוך כלל החינוך החרדי בגילי 3 עד כיתה ח', מאז הקמת הממ"ח בתשע"ד (2013-2014) ועד היום.

⁷ בשנת הלימודים תשפ"ג (2022-23) עלה השיעור ל-4.44%, על פי נתוני "במבט רחב" מיום ה-18.5.2023.

כפי שעולה מהגרף, אחוז הילדים החרדים שלומדים בממ"ח הולך וגדל משנה לשנה באופן עקבי אך איטי.

מצב מערכת החינוך מחוץ לממ"ח⁸

מערכת החינוך החרדית הרגילה (מוסדות המוכש"ר והפטור) משתרכת מאחורי מערכת החינוך הכללית, כמעט בכל פרמטר. בציבור הכללי ובמסדרונות הממשלה מתעניינים בדרך כלל במערכת החינוך החרדית סביב נושא אחד בלבד - האם התלמידים לומדים ליב"ה או לא לומדים ליב"ה. אולם הפערים מצויים בתחומים רבים נוספים. ניתן לומר שמערכת החינוך החרדית הקלאסית נמצאת שנים רבות מאחורי מערכת החינוך הציבורית בישראל, והפערים רק הולכים וגדלים.

לימודי ליב"ה

ברובם המכריע של מוסדות החינוך החרדיים לבנים לימודי הליב"ה מתקיימים באופן חלקי בלבד, כשבמהלך חטיבת הביניים חלק ממקצועות הליב"ה אף נעלמים כליל ממערכת השעות. להלן שיעור התלמידים במגזר החרדי הלומדים כל אחד מהמקצועות:⁹

<p>המחסור בלימודי ליב"ה הוא רק קצה הקרחון של בעיות מערכת החינוך החרדית, המצויה בפער עצום מאחורי מערכת החינוך הכללית בישראל כמעט בכל תחום - משיטות הלימוד והפדגוגיה ורמת ההכשרה של הסגל, דרך שילוב תלמידים עם צרכים מיוחדים ועד המבנים, השכר ותנאי העסקתם של עובדי ההוראה</p>	<p>חינוך גופני</p> <p>67%</p> 	<p>מקרא</p> <p>100%</p>
	<p>אנגלית</p> <p>56.5%</p> 	<p>מתמטיקה</p> <p>81.3%</p>
	<p>מולדת, חברה ואזרחות</p> <p>52.2%</p> 	<p>עברית</p> <p>81.8%</p>
	<p>מדע וטכנולוגיה</p> <p>29.6%</p> 	<p>היסטוריה</p> <p>75.1%</p>

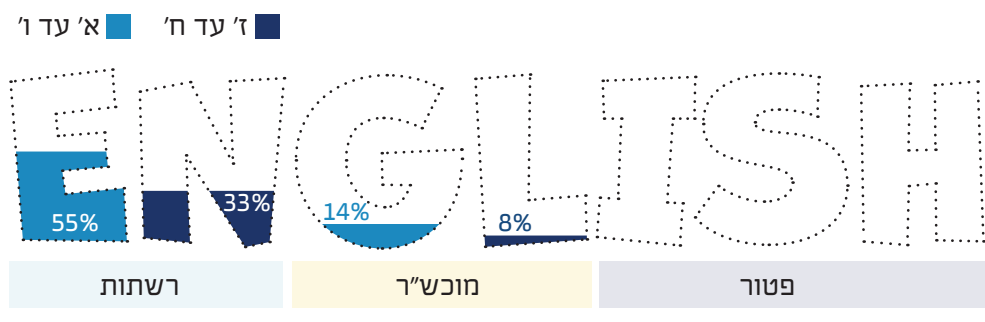
⁸ הנתונים לקוחים מתוך המחקר "החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית", ינואר 2018.

⁹ מתוך סקר שירותי חינוך ורווחה, בתי ספר יסודיים ועל יסודיים, תשס"ח, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; לוח 12א - מקצועות לימוד נבחרים בבתי ספר יסודיים בחינוך העברי ובחינוך הערבי, לפי פיקוח ולפי תלמידים שמקצועות הלימוד קיימים בבית ספרם.

יש לקחת בחשבון את העובדה שהמספרים האלה כוללים גם את הבנות, שכאמור כמעט כולן לומדות לימודי ליב"ה מלאים. משמעות הדבר היא ששיעור הבנים הלומדים את המקצועות הללו נמוך בהרבה - רק כ-62.6% מהבנים לומדים מתמטיקה וכ-13% בלבד מהם לומדים אנגלית.

כפי שהראינו למעלה, בגילי בית הספר היסודי (כיתות א'-ח') 13.2% מהבנים לומדים במוסדות מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר) המחויבים ב-75% לימודי ליב"ה בלבד, ו-41.6% מהם לומדים במוסדות פטור המחויבים רק ב-55% לימודי ליב"ה. 40.8% לומדים ברשתות המחויבות ל-100% לימודי ליב"ה.

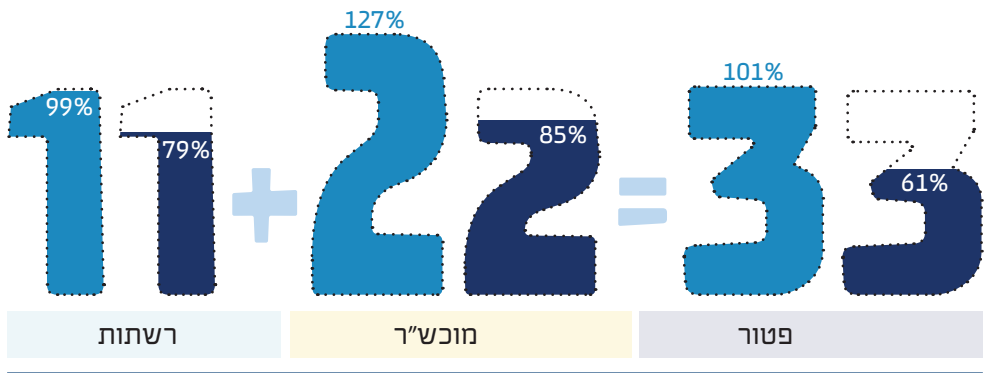
מחקר שערכו פרופ' לטם פרי-חזן, פרופ' נטע ברק-קורן וגיל נחמני¹⁰, השווה את מספר שעות הלימוד המתקיימות בפועל במקצועות הליב"ה השונים בבתי הספר החרדיים לבנים, למספר השעות שבתי הספר השונים מחויבים ללמד במקצועות אלו על פי תוכנית היסוד (ליב"ה) למגזר החרדי¹¹. מהמחקר עולה כי השיעור הממוצע של לימודי האנגלית ברשתות בכיתות א' עד ו' עומד על 55% ממה שהן מחויבות לו, ובכיתות ז'-ח' על 33% מכך. במוסדות המוכש"ר, עומד שיעור לימודי האנגלית על 14% ממה שבתי הספר מחויבים לו בכיתות א' עד ו', ועל 8% בכיתות ז' עד ח'. במוסדות הפטור אין כלל מחויבות ללמד אנגלית.

בלימודי המתמטיקה המצב טוב יותר - שיעור הלימוד הממוצע ברשתות בכיתות א'-ו' עומד על 99% ממה שהן מחויבות לו, ובכיתות ז'-ח' על 79%. מוסדות המוכש"ר, המחויבים בלאו הכי ללימודי מתמטיקה מצומצמים ביחס לתוכנית הלימודים המלאה, מלמדים בכיתות א'-ו' 127% ממספר השעות שהם מחויבים ללמד, ובכך משלימים ככל הנראה את הפער. בכיתות ז'-ח' הם מלמדים 85% ממספר השעות שהם מחויבים לו. ואילו מוסדות הפטור מלמדים 101% ו-61% בהתאמה ממספר השעות שהם מחויבים ללמד.

¹⁰ Noncompliance with the Law as Institutional Maintenance: The Case of Haredi Boys Schools' Decisions Regarding Core-Curriculum Regulations, Lotem Perry-Hazan, University of Haifa, Netta Barak-Corren, Hebrew University of Jerusalem, Gil Nachmani, University of Haifa, 2022, In Review.

¹¹ ראו חוזר מנכ"ל תוכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח'.

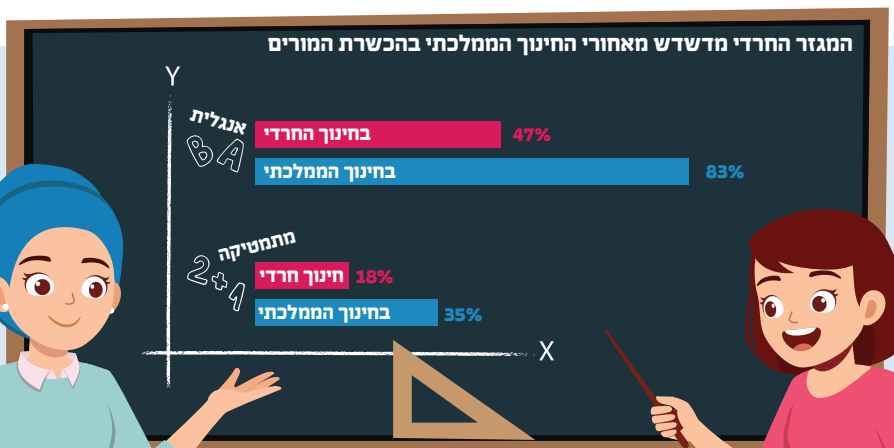

הישגים במיצ"ב

רוב בתי הספר החרדיים אינם משתתפים בבחינות המיצ"ב. הישגי התלמידים החרדים במבחני המיצ"ב - בבתי הספר שבהם כן משתתפים במבחנים - הם הנמוכים בישראל: בשנת תשע"ז עמד הציון הממוצע בבחינות המיצ"ב על 63 בחינוך הממלכתי, 57 בחינוך הממלכתי-דתי ו-25 בלבד בחינוך החרדי.

הכשרת מורים ומנהלים

רמת ההכשרה של המורים החרדים נמוכה מרמת ההכשרה של המורים הלא חרדים. כך, לדוגמה, בעוד ש-83% מהמורים לאנגלית בחינוך הממלכתי הוכשרו ללמד מקצוע זה, בחינוך החרדי רק 47% מהמורים המלמדים אנגלית הוכשרו לכך. בעוד שבחינוך הממלכתי, 35% מהמורים למתמטיקה עברו הכשרה מתאימה, בחינוך החרדי רק 18% מהמורים המלמדים את המקצוע הוכשרו לכך.

על פי שיחה עם גורמים במחוז החרדי במשרד החינוך¹², וכפי שעולה ממחקר שערך יהונתן שגב בנושא¹³, המורים בחינוך הממלכתי הם לפחות בעלי תואר ראשון או בתהליך השלמה לתואר ראשון. הם משתתפים בתהליך הערכת מורים שוטף שמשפיע על דירוג שכרם, מחויבים להכשרה והתמקצעות שוטפת בהתאם למקצועות שהם מלמדים¹⁴, משתתפים בהשתלמויות של משרד החינוך, נעזרים במלווים מקצועיים מטעם המשרד בתוך בתי הספר ומקבלים הדרכה פדגוגית.

בבתי הספר המוכש"רים והפטור, לעומת זאת, אין תהליך הערכת מורים והמורים מחויבים ברישיון הוראה בלבד, זוכים רק להדרכה פדגוגית חלקית ולומדים במרכזי השתלמויות חרדיים ולא בתוכניות ההשתלמות של משרד החינוך. בקרב המורים הגברים המצב גרוע עוד יותר, כשרבים מהם מתחילים את הכשרתם המקצועית רק לאחר תחילת עבודתם כמורים.

המורים ברשתות החינוך ובמוסדות המוכש"רים והפטור אינם משתלמים מכמה סיבות:

- ⦿ על פי רוב, **הם אינם מחויבים בהשתלמות.**
- ⦿ **הם אינם מתוגמלים על שעות פיתוח מקצועי.** זאת מכיוון שתנאי העסקתם אינם מעוגנים ברפורמת "אופק חדש".
- ⦿ **במקרה של המורים הגברים, הדבר נובע גם מחוסר פניות.** בעוד שמורה בחינוך הממלכתי פנוי יותר להוראה ולפיתוח קריירה, מורה חרדי מועסק בדרך כלל הרבה יותר שעות וימים בשבוע. השילוב בין עומס תעסוקתי זה לבין מחויבויותיו המשפחתיות לא מותיר לו זמן ללימודים.
- ⦿ **רשתות החינוך עצמן לא מאפשרות למורים שלהן ללמוד באקדמיה או להשתתף בהשתלמויות של משרד החינוך** (מרכזי פסג"ה). כך, מורה ברשתות שירצה לדוגמה להתמקצע במתמטיקה, עלול למצוא עצמו מפוטר אם יעשה זאת.

¹² שיחת טלפון עם גורמים במחוז החרדי במשרד החינוך, ינואר 2022.

¹³ שגב, יהונתן, בין הלכה למעשה - שיקולים של קודש וחול ביישום תכנית הליב"ה בבתי ספר חרדיים לבנים, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך, אוניברסיטת חיפה, יוני 2022.

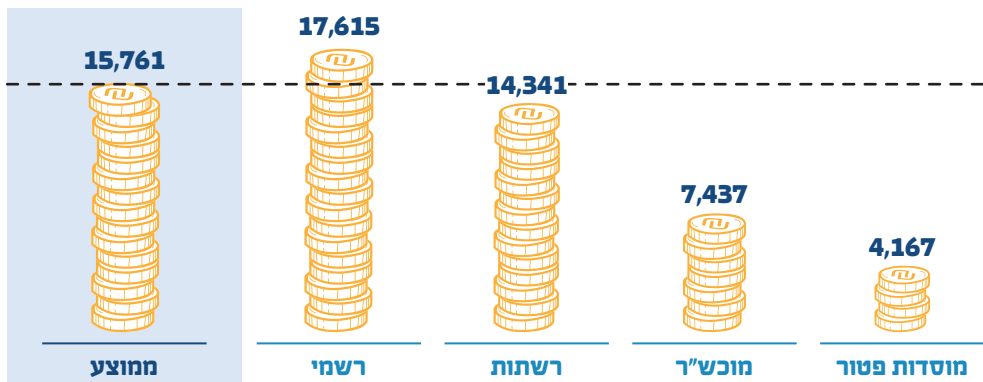
¹⁴ המורים בחינוך הממלכתי מחויבים להשתלמות של 60 שעות פיתוח מקצועי מדי שנה.

ישנם הבדלים משמעותיים גם בין המנהלים והמנהלות במוסדות המוכש"ר לבין המנהלים והמנהלות בבתי הספר הממלכתיים:

בתי יעקב ותלמודי תורה מוכש"ר	בתי ספר ממלכתיים (כולל בממ"ח)
<p>ממונים על ידי העמותות ללא מרכז, עם דרישת סף של רישיון הוראה בלבד</p> 	<p>ממונים באמצעות מרכז משותף של משרד החינוך והרשות המקומית על בסיס כישורים מקצועיים, עם דרישת סף של תואר שני</p>
<p>אין תוכנית הכשרה מחייבת</p> 	<p>מתפתחים מקצועית בתוכנית הכשרה למנהלים של מכון אבני ראש"ה - המכון הישראלי למנהיגות בית ספרית</p>
<p>צוות ניהול מוביל קיים, אם בכלל, באופן חלקי בלבד, אין כמעט מנהלים החברים בפורום מנהלים עמיתים, ואין מנהל חונך למנהלים חדשים</p> 	<p>המנהלים והמנהלות אינם לבד - הם נעזרים בצוות ניהול מוביל בית ספרי רשמי, משתתפים בפורום מנהלים עמיתים, ולחדשים שביניהם מוצמד מנהל חונך</p>

תקצוב

נתוני משרד החינוך¹⁵ חושפים כי תלמידים חרדים מקבלים את התקצוב הנמוך ביותר ביחס לשאר התלמידים בישראל. במוסדות הפטור, למשל, כל תלמיד מתוקצב ב-24% בלבד מהתקצוב של תלמיד בחינוך הרשמי. אפילו ברשתות שמחויבות ל-100% לימודי ליב"ה וכביכול אמורות לקבל 100% תקצוב, בפועל כל תלמיד מתוקצב ב-81% מהתקצוב של תלמיד בחינוך הרשמי. עלות ממוצעת לתלמיד בבתי ספר יסודיים בחינוך רגיל לשנת תשפ"א (₪):

¹⁵ משרד החינוך, ממצאים מרכזיים של המערכת לשיקוף תקציבי החינוך - תשפ"א 2021-2020.

תקציב 2023-2024 שאושר בכנסת במאי 2023 כולל הקצאות כספים משמעותיות שמיועדות לצמצם את הפער הזה, כפי שיפורט בהמשך.

תשלומי הורים

על אף שמדובר באחת מקבוצות האוכלוסייה העניות בישראל, תשלומי ההורים בחינוך החרדי לבנים גבוהים מאלה שבחינוך החילוני הממלכתי. על פי הוראות משרד החינוך, לגני ילדים מותר לגבות מההורים עד כ-1,000 שקל בשנה (כולל תל"ן - תוכניות לימודים נוספות ורכישת שירותים מרצון), אך גנים חרדיים רבים לבנים גובים סכומים חריגים המגיעים עד 5,000 שקל בשנה.

שירותים

למרות תשלומי ההורים הגבוהים, השירותים המוצעים לתלמידים מצומצמים: על פי הסקר שנערך במחקר "החצר האחורית של החינוך בישראל"¹⁶, חדרי מחשבים, לדוגמה, נמצאו בקושי בעשירית ממוסדות החינוך היסודיים החרדיים לבנים, ומשמרות בטיחות נמצאו בפחות מחמישית מבתי הספר היסודיים החרדיים בכלל. לפי תקנות מְנִקָּה הפיתוח של משרד החינוך, בתי ספר ממלכתיים זוכים בקדימות בהקצאת מבנים וכיתות ברשות המקומית, על פני בתי הספר המוכשרים והפטור.

פדגוגיה ותוכניות מעטפת למגוון התלמידים

בעוד שבשנים האחרונות בתי הספר הממלכתיים עוברים יותר ויותר ללמידה בגישות פדגוגיות חדשניות הנותנות מענה לשונות ולגיוון בכיתה, בבתי הספר החרדיים הלמידה עדיין מתקיימת בעיקר בשיטה הפרונטלית.¹⁷ כך, מגוון תוכניות של החינוך הרשמי שמספקות מעטפת מקדמת רחבה למגוון התלמידות והתלמידים בבתי הספר, אינן נמצאות כלל בבתי הספר המוכשרים והפטור. ביניהן:

- ◀ **שעות פרטניות לתלמידים בתוך בית הספר במסגרת "אופק חדש", כולל תקצוב של פינות שהייה ומרחבים ללמידה פרטנית בבתי הספר.**
- ◀ **השתתפות בתוכנית אמירים למחוננים ומצטיינים.**
- ◀ **תוכנית חדר מל"א - מרחב למידה אחר - לתלמידי הכיתות הגבוהות, שמטרתה מניעת נשירה ממערכת החינוך.**
- ◀ **שירותי מתי"א - מרכז תמיכה אזורי/יישובי - לילדי החינוך המיוחד המשולבים בבתי הספר, ומודלים של הכלה שמתאימים את הסביבה הכללית לתלמידי השילוב.**
- ◀ **חינוך למוסיקה - בתי ספר מנגנים.**

¹⁶ החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית - ינואר 2018.

¹⁷ לפי שיחות עם גורמים במחוז החרדי במשרד החינוך, ינואר 2022.

שכרם ותנאי העסקתם של עובדי ההוראה

באופן רשמי, כלל המורות והמורים בחינוך החרדי זכאים לשכר ולתנאי העסקה התואמים את ההסכמים הקיבוציים שנחתמו בין משרד החינוך לארגוני המורים. אולם בפועל קיים פער אדיר בין השכר והתנאים בבתי הספר החרדיים לעומת אלה של מורות ומורים בחינוך הממלכתי. חלק מהפער בשכר נובע מכך שהמורים בחינוך המוכש"ר והפטור לא יכלו עד כה להצטרף להסכם "אופק חדש"¹⁸, אולם זה לא מסביר את כל הפער, שחלקו נובע גם מבעיות נוספות, כגון:

- ◀ רמת הכשרה נמוכה
- ◀ שכר שלא תואם את רמת ההכשרה
- ◀ חודש עבודה נוסף בתלמודי התורה שברוב המקרים לא מקבלים עליו שכר כפול כפי שהחוק מחייב
- ◀ רישום בתלוש שאינו תואם את העבודה בפועל
- ◀ השמטה מהתלוש של רכיבי שכר שעובדי ההוראה זכאים להם
- ◀ פערים בין הרישום בתלוש לבין השכר שניתן בפועל

שכרם השעתי של מורים חרדים נמוך בכ-50% מזה של מורים יהודים שאינם חרדים. בקרב המורות הפער עומד על 25%. בנוסף, כלל עובדי ההוראה החרדים מועסקים כעובדי קבלן, לעומת חמישית בלבד שמועסקים בצורה זו בחינוך הממלכתי. כלל עובדי ההוראה החרדים,¹⁸ בהחלטת הממשלה שעניינה יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024 (החלטה מספר 511 של הממשלה מיום 14.05.2023) הוחלט לצרף את מוסדות החינוך במעמד מוכש"ר, כולל רשתות החינוך החרדיות, להסכם "אופק חדש".

מלבד העובדים בממ"ח, אינם מאוגדים בארגוני המורים, מאחר שאלו מיועדים רק לעובדי מדינה. עובדי מעיין החינוך התורני התאגדו לראשונה במרץ 2022 במסגרת ההסתדרות, אולם מדובר באיגוד נפרד מחוץ לארגוני המורים. פרט לעוד כמה התאגדויות קטנות של עובדות הוראה בכמה עמותות חינוך חרדיות בודדות, שאר עובדות ועובדי ההוראה אינם מאוגדים בכלל. בחינוך הכללי, לעומת זאת, 70% מהעובדים מאוגדים.

בסקר שנערך במחקר "החצר האחורית של החינוך בישראל"¹⁹, כמחצית מעובדי ההוראה דיווחו על הלנת שכר. 80% מעובדות ההוראה העידו שפוטרו והועסקו מחדש במטרה למנוע מהן לצבור ותק ולקבל משכורת בחודשי הקיץ.

אפליה ברישום

הליך הרישום לבתי הספר לקוי ומפלה על רקע עדתי, דתי ומעמדי. משפחות רבות נאלצות להתחנן בפני מנהלי בתי הספר והעמותות ואף לערב גורמים חיצוניים על מנת לרשום את ילדיהן לכיתה א'. חלק מהילדים מתקבלים ללימודים רק בסמוך לפתיחת שנת הלימודים, או לאחר שכבר החלה. למרות מאות תלונות על אפליה, בשנים האחרונות ננקטו סנקציות מנהליות נגד בתי ספר בודדים בלבד.

נשירה ממערכת החינוך²⁰

אחוזי הנשירה ממערכת החינוך החרדית הם הגבוהים בישראל: על פי נתוני הלמ"ס, בתשע"ט (2018-2019) ובמעבר לתש"ף נשרו מהלימודים 2.3% מתלמידי כיתות ז' עד י"ב בחינוך החרדי, לעומת אחוז בלבד בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. להלן נתוני הנשירה לשנים אלו:

¹⁹ החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית - ינואר 2018.

²⁰ נתונים אחרונים לפני הקורונה: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנתון סטטיסטי לישראל 2020, סעיף 4.27.

פיקוח

בבתי ספר ממלכתיים, מפקחי ומפקחות משרד החינוך עובדים עם המוסדות בשיתוף פעולה מלא, ומפקחים גם על מְנַהֵל תקין וגם על היבטים פדגוגיים. בבתי הספר החרדיים, במסגרות המוכש"ר והפטור, קיים פיקוח חלקי של משרד החינוך הכולל בדרך כלל רק היבטים של מְנַהֵל תקין.

לסיכום, מהנתונים הסטטיסטיים, מדו"חות מבקר המדינה, מסקרים ומשיחות שנערכו עם הורים, מורים ואנשי משרד החינוך - עולה כי מצבה של מערכת החינוך החרדית בישראל עגום. כתוצאה מהבעיות החמורות שממנה סובלת מערכת חינוך זו, נפגעת זכותם הבסיסית של ילדים וילדות חרדים לחינוך. זכויות העובדים של מורות, מורים וגננות במגזר החרדי נפגעות אף הן. בנוסף, כספי הציבור מנוהלים בזלזול ומבוזבזים בחוסר יעילות. הנזקים, אם כך, אינם רק כלכליים, אלא גם חינוכיים וחברתיים.

הגורמים המרכזיים לכשלים במערכת החינוך החרדית שמחוץ לממ"ח

ישנם מספר גורמים מבניים לכשלים המרכזיים של מרבית מערכת החינוך החרדית: תקצוב חסר, מבנה הבעלות, פיקוח ממשלתי לוקה בחסר, פוליטיזציה, הקלות בפתיחת מוסד חינוכי חדש וניתוק מתהליכי התמקצעות וחדשנות בחינוך.

מערכת בתקצוב חסר קבוע

מערכת החינוך החרדית שמחוץ לממ"ח, היא מערכת חינוך שמתקצבת בחסר קבוע לעומת מערכת החינוך הממלכתית.

קרוב למחצית מבתי הספר החרדיים מקבלים מימון חלקי בלבד בהתאם לאחוז לימודי הליב"ה שהם מלמדים - 55% או 75%, אולם לא רק שהם לא מלמדים פחות שעות מאשר בחינוך הממלכתי, אלא שהמצב הוא דווקא הפוך - בכל מוסדות החינוך לבנים ישנו יום לימודים ארוך בכל כיתות הלימוד. משמעות הדבר היא שהמדינה משלמת רק חלק משכר המורים. את שכרם של העובדים בעמותות וברשתות, מעבר לצוות ההוראה הרגיל שקיים בבתי הספר, המדינה לא מממנת כלל.

רפורמת "אופק חדש" - שנועדה לשפר את שכרם, מעמדם ופיתוחם של עובדי ההוראה, הוסיפה שעות הוראה לתקציב שמקבלים בתי ספר ממלכתיים, ושיפרה את שכרם של המורים המלמדים בהם - לא הוחלה על בתי הספר החרדיים, מה שהעצים את הפערים בין החינוך החרדי המוכש"ר לחינוך הממלכתי. הסיבה לכך שהרפורמה לא הוחלה בזמנו על בתי הספר החרדיים, הייתה שהממשלה התנתה את הדבר בהגברת הפיקוח על המוסדות החרדיים, והאחרונים לא הסכימו לכך.

בנוסף לכך, כל תוספת תקציבית שנקבעת בחינוך הרשמי לא חלה אוטומטית על החינוך המוכשׂר, אלא מצריכה מאבק פרטני שלא תמיד מצליח.

כפי שניתן לראות בנתוני משרד החינוך לגבי התקצוב שהובאו למעלה, כל זה מביא לכך שמוסדות הפטור שאמורים להיות מתוקצבים ב-55% על ידי המדינה, מקבלים בפועל הרבה פחות; וכך גם מוסדות המוכשׂר שאמורים להיות מתוקצבים ב-75%; ובתי הספר של רשתות החינוך, שאמורים לקבל 100% תקצוב.

בהסכם הקואליציוני לכינון הממשלה ה-37, שנחתם בין הליכוד לבין יהדות התורה בדצמבר 2022, הוכנסו כמה סעיפים שאמורים להעלות את התקצוב של מוסדות החינוך החרדיים²¹:

הוסכם שכל המוסדות החרדיים ייכנסו לתוכניות "אופק חדש" ו"עוז לתמורה", ושאוזי התקצוב שהם אמורים לקבל יחושבו מתוך הסכום המלא שמקבלים בתי ספר רשמיים, הכולל תוספות בגין רפורמת "אופק חדש", חוק הסרדינים, תמריץ כיתה גדולה ועוד.

התקציבים התוספתיים - שאינם שעות הוראה - כגון תוכנית ניצנים, תוכניות הזנה, בית הספר של החופש, תוכניות העשרה, הסעות, גפ"ן, יום חינוך ארוך וכו' - ישולמו לכלל מוסדות החינוך החרדיים, ובכלל זאת גם לפטור ולמוכשׂר, באופן מלא כמו בחינוך הרשמי.

בנוסף לכך הוסכם שחוק נהרי, שמחייב את הרשויות המקומיות לתקצב את מוסדות המוכשׂר לפי אותו מפתח של התקצוב ממשרד החינוך (75%-100% ממוסדות רשמיים), יורחב ויחול גם על מוסדות הפטור, גני הילדים ומוסדות החינוך העל-יסודיים.

בסופו של דבר, בהחלטת הממשלה שעניינה יישום הסכמים קואליציוניים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024²², הוחלט לצרף את מוסדות החינוך במעמד מוכשׂר, כולל רשתות החינוך החרדיות, להסכם "אופק חדש". כמו כן, התקציב לשנים 2023 ו-2024 של מוסדות הפטור שאינם יכולים להצטרף ל"אופק חדש", הוגדל על ידי הקצאת כספים ייחודית להם.

את החוסר המובנה בתקציב, העמותות משלימות מתשלומי הורים ומתרומות, אולם לא תמיד זה מספיק; מה שגורם לכך שהעמותות מנסות כל הזמן לחסוך בהוצאות - דבר שיוצר פגיעה קבועה בשכר המורים ובזכויותיהם, ובשירותים לתלמידים, כולל השירותים שהם זכאים לקבל על פי החוק.

²¹ הסכם קואליציוני לכינון הממשלה ה-37 שנחתם בין סיעת הליכוד לבין סיעת יהדות התורה בכנסת ה-25 ב-28 בדצמבר 2022.

²² החלטה מספר 511 של הממשלה מיום 14.05.2023 - יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024.

בעלות פרטית, תקצוב ממשלתי ופיקוח ממשלתי לוקה בחסר

כאמור, מוסדות החינוך החרדיים (מלבד הממ"ח), המשרתים כחמישית מתלמידי ישראל, נמצאים בבעלות פרטית של מגוון עמותות. כתוצאה מכך, משרד החינוך נאלץ להתמודד עם בתי ספר בבעלות פרטית ובאחריות המדינה - כאשר בפועל הוא ערוך להתמודד עם בתי ספר שבבעלות ובאחריות המדינה. המדיניות ביחס לבתי ספר פרטיים התגבשה רק בדיעבד, טלאי על גבי טלאי. המדינה מפקחת על בתי הספר האלה ומתקצבת אותם - אך כיוון שאינם שייכים לה, יכולתה לממש את אחריותה כלפיהם חלקית בלבד.

בשנים האחרונות, מאז שהוקם המחוז החרדי במשרד החינוך, שיעור המפקחים בחינוך החרדי הושווה לשיעור המפקחים בחינוך הרשמי. עם זאת, כיוון שמערכת החינוך החרדית מופרטת, נדרש בה פיקוח נרחב בהרבה מאשר בחינוך הממלכתי - מה שלא קורה. משרד החינוך אינו מוודא, למשל, שהתקציבים שהוא מזרים למוסדות החינוך החרדיים אכן מגיעים ליעדם.

החוק מסדיר היבטים רבים בפעילות מוסדות המוכש"ר, בהם היקף לימודי ליב"ה, איסור על אפליה וגובה תשלומי הורים, אך הפיקוח על יישום החוק לוקה בחסר. סנקציות משמעותיות ננקטות לעיתים נדירות ביותר, אם בכלל, כלפי מוסדות אשר מפרים את ההנחיות. מפקחים מדווחים על היעדר סמכות וגיבוי מצד משרד החינוך, לצד חשש להפעיל סנקציות בשל הרצון להימנע מעימותים ולאבד את אמון המוסדות. מפקחים נתקלים בחוסר היענות ושיתוף פעולה מצד מוסדות, בייחוד מוסדות פטור שבהם פועל מערך פיקוח פנימי.

בנוסף, פיקוח איכותי תלוי בדיווח מהימן, ולא כל מוסדות החינוך החרדיים מספקים דיווח כזה. הדבר נכון במיוחד ביחס למוסדות הפטור, שהפיקוח עליהם הוא פנימי בעיקרו, ולכן משתנה ממוסד למוסד ותלוי בכמות המשאבים וברצון הטוב של ההנהלה. במישור הפדגוגי, למשל, יש מוסדות שבהם מורים אינם מחויבים לדווח לאף גורם על תכני הלימוד והתקדמות התלמידים.

הליקויים בפיקוח מאפשרים תופעות כמו גביית תשלומי הורים מופרזים, דיווח שקרי, העסקת מקורבים, הסטת תקציבים ייעודיים למטרות בלתי מאושרות, ועוד. המחסור בפיקוח אפקטיבי מורגש במיוחד ביחס לשכר המורים ולשירותים לתלמידים.

פוליטיזציה וקשרי הון-שלטון

חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953 נועד לנתק את בתי הספר מהמפלגות המזוהות עימם, אך מערכת החינוך החרדית נותרה מחוברת ישירות למערכת הפוליטית: החינוך העצמאי קשור למפלגת יהדות התורה, ואילו מעיין החינוך התורני קשור למפלגת ש"ס. הדבר בא לידי ביטוי, בין השאר, בכך שבעלי תפקידים ברשות החינוך משמשים לעיתים בתפקידים בכירים במפלגות.

גם עמותות החינוך הפרטיות קשורות לעיתים קרובות לפוליטיקה החרדית, נמצאות בבעלות עקיפה של פוליטיקאים חרדים וכיוצא בזה.

עם השנים, יצרה מערכת החינוך החרדית, שכאמור כמעט כולה בבעלות פרטית, אליטה חדשה במגזר החרדי - בעלי עמותות החינוך. מדובר בשכבה צרה של עסקנים שצברו עוצמה אדירה בקרב הציבור החרדי, שווה לזו של רבנים ופוליטיקאים. החופש היחסי של מוסדות חינוך פרטיים לסנן תלמידים, תקציבי הענק שעוברים דרכם והכוח שלהם כממונים על חינוך הקהילה - הקנו להם מעמד חסר תקדים.²³ כאשר משרד החינוך קובע את מדיניות החינוך החרדית, הוא מתנהל בעיקר מול מנהלי מוסדות החינוך ומול הפוליטיקאים החרדים, אף על פי שהאינטרסים שלהם לא בהכרח חופפים את אלה של הציבור החרדי, שנאלץ להסתמך על שירותיהם. אשר גולד, לשעבר יועצו של שי פירון לענייני חרדים, מתאר מצב זה כפירמידת שליטה שבראשה ניצבים העסקנים ובתחתיתה הציבור.

פתיחה לא אחראית של מוסדות חינוך חדשים

פרצה נוספת במערך החינוך הקיים נובעת מהקלות היחסית שבה ניתן לפתוח מוסד חינוכי במגזר החרדי. משרד החינוך מאפשר לעמותות קטנות להקים בתי ספר מוכש"רים ללא רגולציה משמעותית. אלא שלבתי הספר החדשים אין בהכרח את המשאבים הנדרשים על מנת לספק שירותים נאותים למורים ולתלמידים.

בערים חרדיות ניתן למצוא מוסדות חינוך קטנים רבים, כאשר כל קהילה קטנה פותחת בתי ספר משלה. חלק מהכיתות קטנות ולא עומדות בתקן הנדרש, אך זו רק תחילת הבעיה: כל מוסד כזה מצריך מבנים, ציוד, תחזוקה ומנהלה. כך, במקום לרכז את המשאבים במוסדות חינוך גדולים, המגזר החרדי מייצר עודף מוסדות חינוך קטנים שנושאים, כל אחד לחוד, בעלויות אלה. תופעה זו בולטת במיוחד במוסדות החינוך לבנים בערים החרדיות ובשכונות החרדיות. בערים המעורבות, רשת החינוך העצמאי, שהייתה אמורה להחליף את משרד החינוך, לא מקימה בתי ספר לבנים כלל - ואת מקומה תופסות העמותות הפרטיות.

תוצאה נוספת של מצב עניינים זה היא שישנם אזורים נרחבים שבהם ילד חרדי לא יכול ללמוד במוסדות הממומנים על ידי המדינה ב-100%, וגם לא ללמוד בבתי ספר המקיימים לימודי ליב"ה מלאים. במקביל לכך, קיים מחסור משמעותי במוסדות חינוך לבנות. רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני הקימו בשנים האחרונות בתי ספר רבים בערים חדשות ובשכונות חדשות, אך באזורים שבהם האוכלוסייה החרדית הוותיקה גדלה, וכן בשכונות מתחרדות, נפתחו מעט מאוד בתי ספר לבנות. תלמידות שמנסות להירשם לבתי

²³ על מעמדן של רשתות החינוך החרדיות ראו: נרי הורביץ, "תשתית למיפוי החינוך החרדי בישראל", ירושלים: 2012, עמ' 87-88.

ספר בשכונות שכנות נתקלות בקשיים להתקבל בשל היעדר מקום.

ניתוק מתהליכי התמקצעות וחדשנות בחינוך

בשנים האחרונות מערכת החינוך בישראל עוברת תהליכי פיתוח ובהם אקדמיזציה, הכשרה מקצועית של מנהלים, הקמת ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך), ומגוון תוכניות ומיזמים שמקדמים פדגוגיה חדשנית בבתי ספר. מוסדות במערכת החינוך החרדית לרוב אינם נוטלים חלק בתהליכי הייעול והפיתוח האלה, ולכן אינם מתפתחים מקצועית במישור הארגוני, החינוכי והפדגוגי.

הפתרון? ממ"ח - חינוך ממלכתי-חרדי

בשנת הלימודים תשע"ד (2013-2014) הוקם זרם החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) ונפתחו המוסדות הממלכתיים החרדיים הראשונים. הקמתו מהווה הזדמנות לשיפור משמעותי של מערכת החינוך החרדית ולטיפול בשורת הבעיות שפורטו בפרק זה, וזאת משום שמוסדות הממ"ח זהים מכל הבחינות למוסדות החינוך הממלכתיים-דתיים - כך שהפערים שבין מערכת החינוך החרדית למערכת החינוך הכללית לא קיימים לגביהם. החלק הבא יתמקד במצב הנוכחי של זרם החינוך הממלכתי-חרדי.

פרק שני

הממ"ח - סיפור הצלחה

החינוך הממלכתי-חרדי (הממ"ח) יצא לדרך בשנת הלימודים תשע"ד (2013-2014), בתקופת כהונתו של שר החינוך שי פירון. מדובר בגנים ובתי ספר רשמיים ציבוריים בבעלות המדינה - בדומה לבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים - המיועדים לילדים ממשפחות חרדיות. בבתי הספר של הממ"ח לומדים לימודי קודש ברמה גבוהה, ומחנכים לאורח חיים וערכים חרדיים. אנשי הצוות חרדים בדרך כלל, וספרי הלימוד והתכנים מותאמים לילדים חרדים.

מבחינת היקף ורמת לימודי הליב"ה, רמת ההכשרה של המורים והמנהלים, שכרם ותנאי עבודתם, וכן תוכניות משרד החינוך שבית הספר והתלמידים נהנים מהן, הפדגוגיה, הבינוי וכיוצא בזה - כל אלו זהים ברמתם למצוי בבתי ספר ממלכתיים וממלכתיים-דתיים, כך שכל הפערים שבין מערכת החינוך החרדית למערכת החינוך הכללית לא קיימים לגביהם. בעיית האפליה ברישום גם היא לא קיימת בממ"ח. אלה מוסדות שמנותקים מהמפלגות כמו שאר מערכת החינוך הממלכתית, ועובדים בשיתוף פעולה מלא עם מפקחי משרד החינוך. כפי שפירטנו קודם, רוב בעיות החינוך החרדי הן תוצאה ישירה של מבנה המערכת. המעבר לחינוך חרדי ממלכתי פותר הלכה למעשה את הבעיות מלכתחילה. צמצום שורת הגורמים המתווכים בין המדינה לבין מוסדות החינוך החרדיים, הניהול הריכוזי והמוסדר, החלת נהלים קבועים, הגדרת הסמכויות הברורה והפיקוח הישיר והשיטתי על המוסדות - כל אלו מבטלים את השטח האפור שמהווה קרקע פורייה לאי-סדרים ולניצול כוח למטרות אישיות, פוליטיות או אחרות, במוסדות המוכש"ר והפטור החרדיים.

הממ"ח במספרים

בשנת הלימודים תשע"ד היו בממ"ח שני גנים ו-16 בתי ספר יסודיים (כיתות א' עד ח')²⁴. בשנת הלימודים הנוכחית (תשפ"ג), לעומת זאת, יש בממ"ח 231 גנים ו-74 בתי ספר²⁵.

עד לפני כארבע שנים נפתחו גני ממ"ח רק היכן שהייתה התחייבות להקמת בית ספר; אולם בשנים האחרונות המצב השתנה, והגנים כבר לא כפופים להתחייבות זו. כתוצאה מכך, יש פריסה יותר רחבה של גנים ממלכתיים-חרדיים ברחבי הארץ מאשר של בתי ספר,

²⁴ ראו אתר "במבט רחב" של משרד החינוך

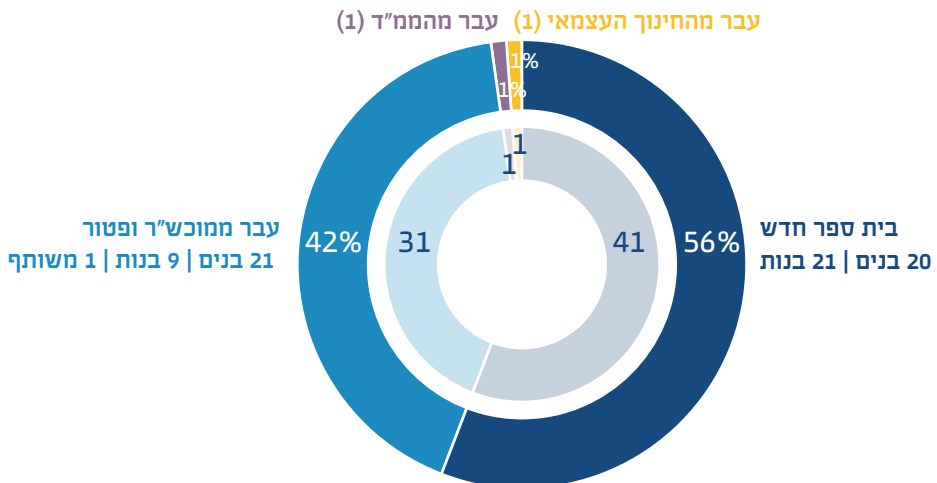
²⁵ ראו אתר "כמעט) הכל אודות מוסדות חינוך" של משרד החינוך. ישנם שישה בתי ספר שכל אחד מהם מחולק לבית ספר לבנים ולבית ספר לבנות, אבל תחת סמל מוסד אחד. אנו סופרים אותם במחקר זה כשני בתי ספר, משום שכל בתי הספר החרדיים הם בתי ספר נפרדים לבנים ולבנות, ובדרך כלל גם לא חולקים את אותו סמל מוסד.

יש לא מעט יישובים שיש בהם גני ממ"ח אך שאין בהם בתי ספר במסגרת זו.²⁶

מבין בתי הספר, 42 מיועדים לבנים ו-31 לבנות. בית ספר אחד (אור אבנר למצוינות בקרית ים) הוא בית ספר משותף לבנים ולבנות. מעבר ל-74 בתי ספר אלה, ישנו בית ספר בבית החולים "מעייני הישועה" בבני ברק לגילי יסודי, חטיבת ביניים ותיכון, שמשרת ילדים ובני נוער - בנים ובנות - המאושפזים לתקופה ארוכה. עוד נמנות על מוסדות הממ"ח שתי ישיבות תיכוניות חרדיות - "חכמי לב" ו"חדוות התורה" בירושלים, שהן בתי ספר רשמיים, עוד ישיבה תיכונית חרדית - "היישוב" בתל אביב - שכיתה ט' שלה היא ממ"ח, וחטיבת ביניים אחת לבנות. לבתי הספר הנוספים הללו אין התייחסות במחקר המדיניות הנוכחי, שעוסק בבתי ספר יסודיים בלבד. אולם ניתן לראות שיש אפשרות להקים בממ"ח גם ישיבות תיכוניות חרדיות לבנים ותיכונים חרדיים לבנות.

מוסדות הממ"ח מתחלקים למוסדות חדשים, שנפתחים מלכתחילה כמוסדות ממלכתיים (רשמיים) חרדיים, ולמוסדות שעוברים מהחינוך החרדי המוכש"ר והפטור לממ"ח. האחרונים הם מוסדות שהיו בבעלות של עמותות פרטיות או רשתות החינוך החרדי, ועוברים להיות בתי ספר ציבוריים רשמיים של משרד החינוך. כך, 16 בתי הספר הראשונים של הממ"ח שנפתחו בשנת הלימודים תשע"ד, היו בחלקם בתי ספר חדשים, וחלקם בתי ספר שעברו מהמוכש"ר לממ"ח.

גרף 6 - חלוקה בין בתי ספר חדשים שנפתחו כממ"ח מלכתחילה, לבתי ספר שעברו מהמוכש"ר והפטור לממ"ח²⁷

²⁶ על פי שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022.

²⁷ שם, ונתונים מאתר "כמעט) הכל אודות מוסדות חינוך" של משרד החינוך.

בגרף 6 ניתן לראות ש-56% מבתי הספר בממ"ח הם בתי ספר שנפתחו מלכתחילה ככאלו. מחציתם בתי ספר לבנים ומחציתם בתי ספר לבנות. 42% הם בתי ספר שהיו בבעלות של עמותות פרטיות (לא של הרשתות) ועברו לממ"ח. יותר משני שלישים מהם הם בתי ספר לבנים - וזאת משום שרוב בתי הספר החרדיים שמתנהלים באמצעות בעלות של עמותות פרטיות הם בתי ספר לבנים. רק בית ספר אחד (אחינועם ברובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים) עבר מהחינוך העצמאי לממ"ח. וזאת משום שהמעבר מרשתות החינוך - החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני - לממ"ח הוא כמעט בלתי אפשרי, מאחר שצריך לשם כך את הסכמת הרשת לויתור על הבעלות (רצון ההורים והמנהל בבית הספר לא מספיקים), מה שעומד בסתירה לאינטרסים שלה. בניגוד לשמועה הרווחת שיש בתי ספר רבים בחינוך הממלכתי-חרדי שפשוט עברו אליו מהחינוך הממלכתי-דתי כשנפתח ב-2013, ניתן לראות בגרף שיש רק בית ספר אחד כזה.

לא רק לימודי ליב"ה - אלא מהפך כולל בבתי הספר

בין המפלגות החרדיות החותרות להפחית עוד יותר את הפיקוח על מוסדות החינוך הפרטיים ולהעלות את תקציביהם, לבין פוליטיקאים ופקידים היוזמים פתרונות טלאי לא יציבים כדי להגדיל את לימודי הליב"ה - הממ"ח הוא הפתרון היחיד שלא מסתפק במועט אלא מתקן את כלל בעיות מערכת החינוך החרדית מן היסוד

קיום בתי ספר חרדיים כבתי ספר ממלכתיים נועד לספק פתרון מלא לצמצום כל הפערים שבין החינוך החרדי המצוי בבעלות פרטית לחינוך הממלכתי, ובעצם להעלות את בתי הספר לרמת בתי ספר ממלכתיים רגילים. לא מדובר רק על תכני הלימוד - הכנסת לימודי ליב"ה מלאים - אלא על הרבה מעבר לכך: שיטות הלמידה, רמת ההכשרה של המנהלים והמורים, פיקוח מלא של משרד החינוך וקדימות בהקצאת מבנים וכיתות ברשות המקומית לפני מוסדות המוכש"ר.

פדגוגיה חדשנית, מיומנויות וכישורים

בעוד שבבתי הספר החרדיים במעמד מוכש"ר ופטור הלמידה מתקיימת עדיין בעיקר בשיטה הפרונטלית,

בבתי ספר ממ"ח הלמידה מתבצעת באמצעות גישות פדגוגיות חדשניות.

כך, לדוגמה, כשנכנסים לכיתה א' בבית ספר יסודי חרדי רגיל רואים שולחנות זוגיים מסודרים בטורים בכל חלל הכיתה, כשמולם ניצב שולחן המורה, כפי שהיינו רגילים לראות לפני שנות האלפיים. לעומת זאת, כשנכנסים לכיתה א' בבית ספר לבנות או לבנים בממ"ח, רואים שהסידור של השולחנות והכיסאות בכיתה מותאם לפעילות בקבוצות.

את ההבדל ניתן לראות כבר בגנים. גני הממ"ח מתנהלים בהתאם לתוכנית הלימודים של הגנים הרשמיים, שמכינה את הילדים של היום לאתגרי המאה ה-21 - למידה עצמית, חלוקת קשב, ניהול ותיעודף עצמי של משימות וכדומה. כל אלו נעדרים לחלוטין מגנים חרדיים בחינוך המוכר שאינו רשמי, שאמנם מחויבים לתוכנית לימודי הליב"ה הבסיסית לגנים, אולם בכל הנוגע להקניית מיומנויות, כישורים ופדגוגיה מתקדמת - הם נשארו הרבה מאחור.

מעטפת מקדמת למגוון התלמידים

בתי הספר של הממ"ח משתתפים במגוון התוכניות של החינוך הרשמי שמספקות מעטפת מקדמת רחבה למגוון התלמידות והתלמידים בבית הספר: שעות פרטניות לתלמידים בתוך בית הספר במסגרת "אופק חדש", כולל תקצוב של פינות שהייה ופינות ללמידה פרטנית בבתי הספר; השתתפות בתוכנית אמירים למחוננים ומצטיינים; חינוך למוסיקה - בתי ספר מנגנים; ותוכנית חדר מל"א - מרחב למידה אחר - לתלמידי הכיתות הגבוהות, שמטרתה מניעת נשירה ממערכת החינוך. בנוסף, ילדי החינוך המיוחד המשולבים בבתי הספר נהנים בממ"ח משירותי **מתי"א** - מרכז תמיכה אזורי או יישובי, ובכך מקבלים סיוע משמעותי יותר מאשר במוסדות החרדיים המוכש"רים. לצד זאת, במוסדות הממ"ח מתקיימים מודלים של הכלה המתאימים את הסביבה הכללית לתלמידי החינוך המיוחד המשולבים בבתי הספר.

כל התוכניות האלה (ואחרות) נעדרות לחלוטין ממוסדות המוכש"ר והפטור, שבהם כל מערכת הלמידה מתנהלת עדיין כאילו היא מיועדת רק לתלמידים מצטיינים או לכל הפחות 'רגילים', מתוך תפיסה שהם מסוגלים להתמודד עם שעות ארוכות של למידה פרונטלית, ברמה הכללית של הכיתה. באופן זה, כל תלמיד הזקוק לסיוע נאלץ לקבל אותו מחוץ למסגרת בית הספר - מה שמטיל עול כלכלי וטכני כבד על ההורים, שלא תמיד עומדים בכך, וגורם לילדים רבים מאוד לא למצות את הפוטנציאל שלהם או אף ללכת לאיבוד לחלוטין בתוך המערכת. לשיעורי הנשירה במערכת החינוך החרדית, הגבוהים יותר מבכל מגזר אחר בישראל, יש קשר ישיר לכך.

על פי ההסכם הקואליציוני לכינון הממשלה ה-37, שנחתם בין הליכוד לבין יהדות התורה ב-28 בדצמבר 2022²⁸, כלל מוסדות החינוך החרדיים אמורים להיכנס לתוכנית "אופק חדש" בהתאמות הנדרשות. גם תוכניות העשרה ושילוב הקיימות בחינוך הממלכתי אמורות להיכנס לכלל מוסדות החינוך, לאחר התאמה למגזר החרדי.

על פי החלטת הממשלה שעניינה יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי

²⁸ ראו הסכם קואליציוני לכינון הממשלה ה-37 שנחתם בין סיעת הליכוד לבין סיעת יהדות התורה בכנסת ה-25 ב-28 בדצמבר 2022.

משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024²⁹, בתי הספר של הרשתות ומוסדות החינוך במעמד מוכש"ר אכן יצורפו להסכם "אופק חדש". לגבי שאר הדברים, לא ברור האם הם אכן יתבצעו ובאיזה אופן, ומה המשמעות של "התאמה למגזר החרדי". העובדה שכל סוגיית הכניסה של החינוך החרדי לתוכניות הללו מופיעה בהסכמים הקואליציוניים תחת הכותרת של "השוואת תקציבים", מעוררת חשש שהתוצאה תהיה בעיקר העברות תקציבים ללא הקפדה אמיתית על ביצוע התוכניות ברמה נאותה.

מנהלי בתי הספר³⁰

המנהלים בחינוך הממלכתי-חרדי ממונים באמצעות מרכז משותף של משרד החינוך והרשות המקומית על בסיס כישורים מקצועיים, לרבות דרישת סף של תואר שני. בבית ספר בבעלות פרטית שעובר לממ"ח - אם המנהל אינו עומד בדרישות הסף של משרד החינוך, ממנים מנהל חדש. האחראים על הממ"ח במשרד החינוך משתדלים לבחור מנהלים ומנהלות 'מנהיגים', שיוכלו לעמוד בשלל האתגרים הלא פשוטים שבית ספר ממ"ח חדש או בית ספר שמועבר לממ"ח צריך לעמוד בהם. לעיתים הקהילה שמאחורי בית הספר או בעליו הקודמים מפעילים לחץ לבחור מנהלת או מנהל בהתאם לאינטרסים שונים שאינם עולים תמיד בקנה אחד עם האינטרס של טובת בית הספר והתלמידים, אולם אנשי משרד החינוך ממעטים להתפשר בנושא הזה. המנהלים מתפתחים מקצועית בתוכנית הכשרה למנהלים של מכון אבני ראש"ה - המכון הישראלי למנהיגות בית ספרית, נעזרים בצוות ניהול מוביל בית ספרי רשמי שמורכב ממורים האחראים על נושאים שונים בבית הספר, משתתפים בפורום מנהלים עמיתים, ולחדשים שביניהם מוצמד מנהל חונך.

המורים - השכלה, הכשרה והתמקצעות³¹

המורים והמורות בממ"ח, כשאר המורים והמורות בחינוך הממלכתי, צריכים להיות בעלי תואר ראשון. בבתי הספר בבעלות פרטית לבנים שמועברים לממ"ח, וגם בבתי הספר החדשים לבנים במסגרת זו, מדובר באתגר רציני - גם משום שמשרד החינוך אינו רוצה לפטר את המורים הקיימים ולהחליפם באחרים, וגם בגלל שכיום אין כמעט מורים חרדים גברים בעלי תואר ראשון בנמצא. לכן, משרד החינוך מעסיק בבתי הספר של הממ"ח שעברו מהמוכש"ר והפטור גם מורים שאין להם עדיין תואר ראשון, אולם הם מחויבים

²⁹ החלטה מספר 511 של הממשלה מיום 14.05.2023 - יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024

³⁰ על פי שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022;

וכן Educational change in religious enclave communities: Promoting and enacting reforms in boys' Haredi schools. Katzir, Shay., (2023) University of Haifa

³¹ ש.ס.

להשלים תואר ראשון תוך חמש שנים.³² כיום ניתן לראות שגישה זו הוכיחה את עצמה, ושהמורים והמורות בממ"ח הם או בעלי תואר ראשון או בהליך להשלמתו, כאשר ברוב בתי הספר שפועלים כבר כמה שנים רוב המורים מצויים לכל הפחות לקראת סיום לימודיהם לתואר הראשון.

מלבד הדרישה לתואר ראשון, זוהי תוכנית ההכשרה וההתמקצעות שכל מורה בממ"ח מחויב אליה:

מורי הממ"ח משתתפים בתהליך הערכת מורים שוטף שמשפיע על דירוג השכר. הם עוברים הכשרה והתמקצעות שוטפת בהתאם למקצועות שהם מלמדים, גם באמצעות השתתפות בהשתלמויות משרד החינוך³³, וגם באמצעות הדרכה וליווי שהם מקבלים בתוך בית הספר ממלווים מקצועיים של משרד החינוך³⁴. בעוד שבמוכש"ר, השתתפות בהשתלמויות לא תמיד משפיעה על גובה השכר, בממ"ח, כבשאר החינוך הממלכתי, ההשתלמויות ותהליך הערכת המורים משפיעים על השכר, מה שמעודד עוד יותר השתתפות בהכשרות. לצד זאת, ישנם סיורי עומק של מפקחי המקצועות בבתי הספר. כל אלו משדרגים משמעותית את רמת ההכשרה, ההתמקצעות ושיטות העבודה של המורים והמורות בממ"ח, כולל של אלו שעבדו בבתי הספר כשעוד היו מוכש"רים.

בנוסף לכך, המעבר של המורות והמורים מלהיות עובדי העמותות והרשות למעמד של עובדי מדינה, שהסכם "אופק חדש" חל עליהם, משדרג באופן משמעותי ומיידי את שכרם ואת תנאיהם הסוציאליים. עבור חלקם, שבמסגרת עבודתם בעמותות סבלו מתופעות של רישום כוזב בתלושים, אי-תשלום כפול על עבודה בחופשות, אי-צבירת ותק, הלנת שכר וכדומה, השדרוג משמעותי עוד יותר. שכרם ומעמדם של מורי הממ"ח, לעומת התנאים שהם קיבלו קודם לכן ולעומת התנאים של שאר המורים והמורות החרדים, מגדילים את המוטיבציה שלהם, את החיבור שלהם למקום העבודה ואת זיקתם לממ"ח באופן כללי.

רובם הגדול של בתי הספר בממ"ח (נכון לתשפ"ב, מדובר ב-53 בתי ספר מתוך 69) משתתפים בתוכנית ניהול עצמי של משרד החינוך, ומיישמים את [החלטת הממשלה 2981 \(13.3.2011\) - ניהול עצמי - העצמת סמכויות המנהל בבית הספר](#).

³² מורים ומורות בעלי תואר אקדמי (שווה ערך) לתואר אקדמי אינם נדרשים להשלים תואר ראשון.

³³ המורה מחויב ל-40 שעות שנתיות של פיתוח מקצועי במרכזי ההשתלמויות של משרד החינוך בתחום שאותו הוא מלמד.

³⁴ מדריך מקצועי מגיע להנחות את המורה במשך יום שלם בערך אחת לשלושה שבועות.

במובן מסוים, הבעיה החמורה ביותר בחינוך החרדי הלא ממלכתי היא שהליך הרישום לבתי הספר לקוי ומפלה על רקע עדתי, דתי ומעמדי³⁷, כך שהתחושה הרווחת של הורה חרדי מול מערכת החינוך היא שהילד או הילדה שלו לומדים בבית הספר בחסד ולא בזכות. מעבר לתחושה הלא נעימה, הקושי הרב להתקבל לבתי הספר החרדיים משפיע כמעט על כל החלטה של ההורים והמשפחה החרדית במשך חייהם. כל דבר שהם עושים, ללא קשר לחינוך הילדים, יכול להיות גורם מכריע בשאלה האם ילדם יתקבל או לא יתקבל לבית ספר שהם מעוניינים בו. בבתי הספר הממלכתיים-חרדיים, לעומת זאת, הליך הרישום והקבלה מקביל להליך הרישום והקבלה בבתי הספר הממלכתיים, ובעיית האפליה נעדרת ממנו כמעט לחלוטין. לבתי הספר יש תקנונים שמאשרים על ידי משרד החינוך, וכל ילד שחותם על התקנון ועומד בו יכול להתקבל לבית הספר. התקנונים יכולים להיות מחמירים מאוד מבחינה דתית, אולם הם מתייחסים כמעט אך ורק לילדים עצמם, ולא כמקובל בבתי הספר החרדיים - להוריהם ולמשפחתם. התוצאה היא תחושה הרבה יותר טובה של ההורים מול המערכת, בידעם שהם חופשיים לקבל החלטות הנוגעות לאורח חייהם ומשפחתם, ללא החשש שילדיהם לא יתקבלו משום כך לבית הספר.

ועדי הורים³⁸

בבתי הספר המוכש"רים אין ועדי הורים. לעיתים יש קבוצת הורים לא נבחרת שממונה על ידי ההנהלה, אך לא ועד הורים שנבחר על ידי כלל ההורים באופן דמוקרטי. בבתי הספר הממלכתיים-חרדיים, לעומת זאת, ישנם ועדי הורים דמוקרטיים כמקובל בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, ומשרד החינוך אף מעודד את ההורים לבחור ועד מטעמם. בפברואר 2022 נערך כנס של ועדי ההורים במוסדות הממ"ח מכל הארץ, ונבחרו בו ועד הורים ארצי ויושב הראש שלו. ועדי ההורים גם הם תורמים לתחושה הטובה של ההורים והילדים בבתי הספר, מתוך כך שהם מגבירים את מעורבותם בהם ואת שיתוף הפעולה בינם לבין ההנהלה.

³⁵ על פי שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022.

³⁶ על פי שיחות עם פעילים באגודת ידידי הממ"ח, ינואר-פברואר 2022.

³⁷ ראו החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית - ינואר 2018, פרק 7 - הליכי הרישום והקבלה למערכת החינוך החרדית.

³⁸ שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022; ושיחות עם פעילים באגודת ידידי הממ"ח, ינואר-פברואר 2022.

הצורך להכניס לחברה שרגילה למערכת חינוך בסטנדרט מסוים, בתי ספר שמתנהלים בסטנדרטים שונים וגבוהים יותר, מציב בפני החינוך הממלכתי-חרדי אתגר משמעותי. בבתי הספר שנפתחו מלכתחילה כממ"חים - בתי ספר צומחים שמתחילים עם כיתה א' או א' וב' בלבד, עוד מדובר במשימה פשוטה יחסית: בוחרים מראש מנהלת או מנהל ומורות ומורים מתאימים, ועובדים מלכתחילה כנהוג בבתי ספר ממלכתיים. אולם במקרים של העברת בתי ספר קיימים ממעמד מוכש"ר ופטור לממ"ח, האתגר הוא גדול במיוחד. במסגרת המעבר, בתי הספר אמורים היו להתחיל לשתף פעולה באופן מלא עם מפקחי משרד החינוך; להכניס את המורות והמורים לתהליכי הכשרה, התמקצעות והערכה; ולשנות את שיטות הלמידה הנהוגות בהם. ברבים מבתי הספר הוחלפו המנהלים לכאלה שעומדים ברף הנדרש של משרד החינוך. בנוסף לכך, הרשויות ובתי הספר נדרשו להתאים את המבנה והציוד לסטנדרטים שקבע משרד החינוך.

בבתי הספר לבנים האתגר לרוב גדול עוד יותר, כי רמת ההכשרה של המורים החרדים נמוכה מרמת ההכשרה של המורות החרדיות, ולפיכך, הפער שהם נדרשים להשלים הוא משמעותי יותר. איתור מורים חרדים לאנגלית, למתמטיקה ולמדעים אינו עניין של מה בכך, משום שבבתי הספר החרדיים לבנים במעמד מוכש"ר ופטור מקצועות אלו לא נלמדים או נלמדים ברמה נמוכה, והכשרה של מורים ללימוד המקצועות הללו אורכת זמן.³⁹

גם ויתור המייסד על השליטה מהווה אתגר משמעותי. מאחורי כל בית ספר חרדי בבעלות פרטית שעובר לממ"ח עומד בעל העמותה שהקים את המוסד החינוכי והיה האדם ששלט בו קודם, וכדי לשפר את מצבו (הכלכלי, הפדגוגי ועוד) של המוסד, בחר לוותר על בעלותו עליו. מדובר בויתור משמעותי על עמדת שליטה על מוסד חינוכי, ועל בני הקהילה ששולחים את ילדיהם אליו. בדרך כלל האדם שייסד במקור את בית הספר ממשיך ללוות אותו, ומציאת הדרך לעשות זאת בשיתוף פעולה טוב עם משרד החינוך, אף על פי שרשמית אין לו תפקיד במוסד החינוכי, מצריכה מחשבה, רגישות ונחישות.

כיום, בשנה העשירית לפתיחת מסלול הממ"ח, ניתן לקבוע שבתי הספר ומשרד החינוך עמדו באתגר המורכב, ושבתי הספר הממלכתיים-חרדיים הם סיפור הצלחה לא רק ביחס למערכת החינוך החרדית, אלא גם ביחס למערכת החינוך הישראלית כולה - הממלכתית והממלכתית-דתית, כשחלקם אף נמצאים ברף העליון של מערכת החינוך הממלכתית בישראל.

³⁹ החינוך הממלכתי-חרדי מהקמה להתבססות, שי קציר ולטס פרי חזן, אוגוסט 2018.

את הנס הזה אפשרו שני דברים:

- 1. איכותה של מערכת החינוך הממלכתית הישראלית ביחס למערכת החינוך החרדית הקיימת, והכלים שהיא מעניקה למנהלים, למורים ולבתי הספר** - במובן מסוים, החינוך הממלכתי-חרדי הוא פרסומת מצוינת למערכת החינוך הממלכתית הישראלית, ולפוטנציאל הטמון בה ובאנשים שמנהלים אותה במשרד החינוך.
- 2. המחויבות העמוקה של האנשים השותפים לפרויקט הממ"ח** - הן במשרד החינוך ובמועצות המקומיות, הן בחברה האזרחית החרדית, והן בקרב אנשי הצוות בבתי הספר.

התגייסות מרשימה של המפקחים

בשנת 2013, שר החינוך דאז שי פירון הקים לא רק את החינוך הממלכתי-חרדי, אלא גם את המחוז החרדי במשרד החינוך. בתי הספר החרדיים, שהיו מפוזרים בין המחוזות האזוריים, עברו כולם להיות תחת פיקוחו של המחוז החרדי. המפקחים והמפקחות במחוז החרדי הם כמעט כולם חרדים בעצמם. כל מפקח אחראי על כל סוגי בתי הספר החרדיים באזור שהוא ממונה עליו - פטור, מוכש"ר, רשתות וממ"ח.

המפקחים במחוז החרדי נהנים מכך שלעומת בתי הספר המוכש"רים, שאליהם הם מתקשים להיכנס, בממ"חים הם זוכים לשיתוף פעולה הדוק ויכולים באמת לתרום לבית הספר. בהתאם לכך, רובם ככולם תומכים במסלול הממ"ח ורואים בו פתרון טוב לתחלואי החינוך החרדי.

שי קלדרון, שנבחר ביוני 2022 לתפקיד מנהל המחוז החרדי, מהווה דוגמה אישית להתגייסות המרשימה של המפקחים לפרויקט. קלדרון עבד קודם לכן במחוז זה על תקן מפקח, והיה האדם האחראי במשרד החינוך על כלל החינוך הממלכתי-חרדי. הוא באופן אישי היה אחראי על פתיחת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים חדשים ועל העברה של בתי ספר מוכש"רים למסלול הממ"ח, החל משלב הפנייה שמגיעה למשרד החינוך מקבוצת הורים או מגורם אחר שמתעניין בהעברת או פתיחת בית ספר חרדי ממלכתי, דרך הקשר עם השלטון המקומי ועד ליווי ופיקוח שוטפים על בתי הספר ביחד עם שאר המפקחים.

דוגמה נוספת למחויבות ולהשקעה של המפקחים במחוז החרדי על הממ"ח הוא המפקח נח ליפשיץ, מפקח רגיל במחוז החרדי, שקיבל על עצמו תפקיד נוסף - רפרנט מתמטיקה. רוב המורים בבתי הספר הממלכתיים-חרדיים לבנים כלל לא למדו בעצמם לימודי ליב"ה ולא עברו הכשרה מקצועית מתאימה. כשהם נכנסים ללמד בממ"ח (או כשבית הספר שבו הם מלמדים עובר לממ"ח) הם מתחייבים לתוכנית הכשרה. נח ליפשיץ בנה למורים בבתי הספר הממלכתיים-חרדיים שעליהם הוא מפקח מעטפת המבוססת על כלים רגילים של משרד החינוך, שאותם התאים לצרכי הממ"ח. כחלק מאותה מעטפת מכניס ליפשיץ

לבתי הספר מדריכים המשתייכים בעצמם לעולם החרדי ומלווים את המורים בתהליך העבודה, ושולח את מורי הממ"ח להכשרות שמעבירים מורים מצטיינים במרכזי פסג"ה ברחבי הארץ.⁴⁰

עבור קלדרון, ליפשיץ ומפקחים נוספים במשרד החינוך, החינוך הממלכתי-חרדי הפך לפרויקט חיים, שהם משקיעים בהתבססותו ובהצלחתו הרבה מעבר למה שהם מחויבים לו מתוקף תפקידם.

הקשחת הקריטריונים⁴¹

שלוש השנים הראשונות לפעילות הממ"ח היו בגדר תקופת פיילוט, שבמהלכה פתחו בתי ספר חדשים והעבירו בתי ספר קיימים למסלול זה גם כאשר מספר הילדים בכיתות היה נמוך ממספר המינימום התקני. ביניהם היו בתי ספר שנפתחו עם פחות מעשרה ילדים בכיתה א'. כיום פתיחת בית ספר בחינוך הממלכתי-חרדי מתאפשרת ככלל רק עם כיתות לימוד תקניות המונות לכל הפחות 25 ילדים, כאשר לעתים משרד החינוך מקל על המוסדות ומאשר את פתיחתם גם עם כיתות המונות 20 ילדים ומעלה.

ההקפדה על גודל כיתות מינימלי מוצדקת, לאור העובדה שתקצוב בית הספר נקבע ברובו לפי מספר התלמידים, ולפיכך מוסד עם כיתות בעלות מספר תלמידים נמוך מדי יתקשה מאוד לממן את פעילותו. בעוד שבתקופת הפיילוט, כאמור, נהנו בתי הספר מתקצוב עודף שנועד לכסות על הגירעון בתקציב עקב מספר הילדים הנמוך, לא ניתן להמשיך תקצוב יתר זה ללא הגבלה, ועל כן ההקפדה כיום על גודל כיתות מינימלי הכרחית להצלחת הממ"ח.

בתקופת הפיילוט הוכנסו לחינוך הממלכתי-חרדי גם בתי ספר עם חובות, שהמדינה כיסתה. היום משרד החינוך לא מאשר לבתי ספר עם חובות לעבור לממ"ח. לפני הכנסת מוסד מוכש"ר לממ"ח, עורך משרד החינוך בדיקת מצב כלכלית של בית הספר עם רואה חשבון חיצוני. להבדיל מבתי ספר מוכש"רים, שיכולים להיות מאושרים על ידי מנהל מחוז, אישור בית ספר ממלכתי-חרדי, בדומה לכל בית ספר ממלכתי, נעשה על ידי ועדה במטה משרד החינוך. לצד בדיקת מצבו הכלכלי של בית הספר, מתבצעת גם בדיקה דקדקנית של כוח האדם המועסק בו. הקשחת הליכי האישור של העברת בתי ספר למסלול הממ"ח ושל הקמת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים חדשים, והשוואתם לנדרש במערכת החינוך

⁴⁰ החינוך הממלכתי-חרדי מהקמה להתבססות, שי קציר ולטם פרי חזן, אוגוסט 2018; וכן שיחה עם דוקטור שי קציר, שראיין מפקחים במחוז החרדי במסגרת כתיבת הדוקטורט שלו, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך, אוניברסיטת חיפה, ינואר 2022.

⁴¹ שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022.

הממלכתית והממלכתית-דתית⁴² תורמות לסינון בתי ספר שלא באמת מוכנים לעשות את התהליך הלא פשוט הנחוץ על מנת להיכנס לחינוך הממלכתי.

תוכנית מרו"ם⁴³

בתי ספר ממלכתיים-חרדיים הזקוקים לסיוע מיוחד מוכנסים למרו"ם⁴⁴ - תוכנית ליווי לבתי ספר עם הישגים נמוכים, התורמת לשיפורם באופן משמעותי. כיום משתתפים בה 20 בתי ספר ממסלול הממ"ח.

המורכבות של העברת הבעלות למדינה, ושיתוף הפעולה עם רבני הקהילות^{45 46}

כפי שכבר צוין, אחד האתגרים המשמעותיים העומדים בפני הממ"ח הוא התהליך המורכב שבמסגרתו הופכים מוסדות המצויים בבעלות עמותה, רב או ראש הקהילה, לבתי ספר המנוהלים על ידי המדינה. אתגר זה, שעשוי היה להיות אבן נגף רצינית בהעברת בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים אל החינוך הממלכתי-חרדי, מטופל גם הוא היטב על ידי מפקחי משרד החינוך שאחראים על הממ"ח. מצד אחד, משרד החינוך מקפיד להבהיר באופן ברור לגורם האחראי הקודם שבית הספר הופך להיות של המדינה, ושעליו לוותר על בעלותו עליו ועל תפקידו הרשמי במסגרתו. לעיתים אף מחליפים את המנהל שהיה מינוי של בעל העמותה למנהל שעומד בדרישות של משרד החינוך. מצד שני, משרד החינוך מקפיד לתת מקום במסגרת המבנה החדש גם לאחראי הקודם על בית הספר, ההופך בדרך כלל לרב מלווה לא רשמי שלו, מעורב בכתיבת התקנון שלו (שצריך לעבור אישור של משרד החינוך) וכדומה. אופן הפעולה הזה מרכז את המעבר לתוך הממ"ח.

חשוב לציין שבמקרים שבהם המבנה שבו פועל בית הספר שייך לעמותה, הוא נותר בבעלותה גם לאחר המעבר לממ"ח. לפיכך, הרשות המקומית, שמחויבת כעת לספק מבנה לבית הספר, יכולה לקנות או לשכור את המבנה מהעמותה ולהשאיר בו את בית הספר, או לחלופין להעביר את בית הספר למבנה אחר. כלומר, אין הלאמה של הנכס.

במקרים רבים, כשנעשה ניסיון לקידום הקמת בית ספר ממלכתי-חרדי חדש או מעבר של בית ספר קיים לממ"ח, המהלך ייתקל במכתבי גינוי מצד רבנים ובהתנגדות חרדית פוליטית וממסדית. כפי שניתן לראות בפרק הסיפורים מהשטח, בהקמת בתי ספר ממלכתיים-

⁴² מלבד האפשרות הניתנת למורים בבתי ספר חרדיים העוברים מבעלות פרטית לממ"ח להשלים את לימודיהם לתואר ראשון ולעבור תוך כדי עבודתם את הליך ההכשרה הנדרש.

⁴³ שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022.

⁴⁴ ראו הסבר על תוכנית מרו"ם ב"מנהלת ניהול עצמי ותוכנית מרו"ם" באתר משרד החינוך.

⁴⁵ שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022.

⁴⁶ שיחות עם פעילים באגודת ידידי הממ"ח, ינואר-פברואר 2022.

חרדיים חדשים, שנולדו בעקבות יוזמה ודרישה של קבוצות הורים מקומיות, המהלך כולל בדרך כלל רב קהילתי שיתמוך בבית הספר, ועובדי משרד החינוך שמלווים את הקמתו מעודדים זאת. ליווי של רב, שתומך בהקמת בית הספר במסגרת הממ"ח או בהעברתו אליו, מקל על התהליך ונותן גב להורים מול ביקורת והתנגדויות שעלולות להגיע מהממסד החרדי ומרבנים אחרים.

גאונות יחידה

משיחות עם גורמים הפעילים בשטח - המפקחים במחוז החרדי, המנהלים והמורים בבתי הספר, ועדי ההורים, ההורים, התלמידים, ופעילים חברתיים שמלווים את הממ"ח לאורך השנים - עולה תחושה משותפת חזקה של גאונות יחידה, ושל מחויבות רבה להצלחת כל בית ספר בפני עצמו, ולהצלחת החינוך הממלכתי-חרדי ברמה הארצית. גם גורמים שהעבירו לממ"ח בתי ספר שהיו בבעלותם כפתרון תקציבי, כיוון שהגיעו למצב שהם אינם יכולים להמשיך להחזיקם בתקציב המוגבל של הפטור והמוכש"ר, מבינים פעמים רבות שהתרומה לילדים ולצוות כה משמעותית, עד שהם הופכים לשגרירים של הממ"ח הרבה מעבר לגבולות בית הספר שלהם. רבים מהגורמים המעורבים בהקמת ובליוי הממ"ח חיים ברמה הבית-ספרית, המקומית והארצית, מרגישים שנטל ההוכחה עליהם, ועושים הרבה

מאוד כדי שהמוסדות הקיימים והחדשים יהיו סמל ודוגמה לבתי ספר מצוינים. גם זה תורם לכך שבתי הספר של הממ"ח הם סיפור הצלחה.

החינוך הממלכתי-חרדי הוא סיפור הצלחה משותף של אנשי פקידות ממשלתית ומקומית, פעילי חברה אזרחית וכמה ראשי רשויות, שמתוך אמונה, התגייסות ותחושת מחויבות עמוקה, מצליחים לקדם אותו על אף שהוא סובל מתמיכה מועטה ברמה הפוליטית הארצית

לסיכום, אפשר לומר שהחינוך הממלכתי-חרדי הוא סיפור הצלחה משותף של אנשי פקידות ממשלתית ומקומית, פעילי חברה אזרחית וכמה ראשי רשויות, שמתוך אמונה, התגייסות ותחושת מחויבות עמוקה, מצליחים לקדם אותו אף על פי שכמעט כל הפוליטיקאים ברמה הארצית לא תומכים בו, או אף מתנגדים לו.

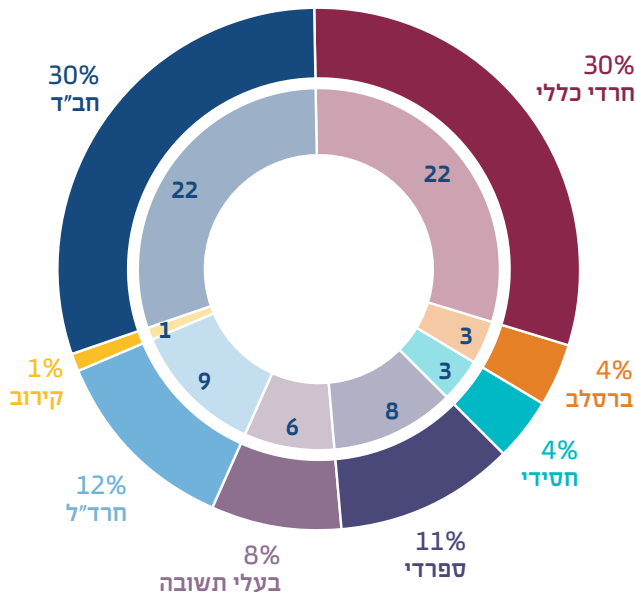
ביקוש גבוה

על פי גורמים במשרד החינוך⁴⁷ ובאגודת ידידי הממ"ח⁴⁸, אין בתי ספר בממ"ח עם חוסרים ברישום. המגמה ברוב בתי הספר היא הפוכה - הרישום משנה לשנה גדל, ונפתחות כיתות א' נוספות כדי לעמוד בביקוש. ישנם מקרים מועטים של בתי ספר קטנים שלא מתפתחים וגדלים. מדובר בבתי ספר הפועלים באזורים שבהם הקהילה החרדית מצומצמת מאוד (לדוגמה, בתי הספר ביישוב החרדי הקטן האור הגנוז), או בבתי ספר הסובלים מבעיות ניהוליות ושהרישום אליהם לפיכך מתקדם בעצלתיים.

לא רק חרדים 'מודרניים'

באגף תקציבים באוצר, במסדרונות הממשלה והכנסת, ואף בציבור הכללי, רווחת המחשבה שהתלמידים בממ"ח מגיעים מהשוליים החרדיים וכוללים חרדים 'מודרניים', ברסלבים, חב"דניקים וחוזרים בתשובה, ושהמיינסטרים החרדי הספרדי, הליטאי והחסידי כמעט שלא נמצא שם. אבל מה קורה במציאות?

גרף 7 - פילוח בתי הספר בממ"ח לפי האוכלוסייה הלומדת בהם (מספרם - במעגל הפנימי, שיעורם מתוך כלל בתי הספר בממ"ח - מחוץ למעגל)⁴⁹

⁴⁷ שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022.

⁴⁸ שיחות עם פעילים באגודת ידידי הממ"ח, ינואר-פברואר 2022.

⁴⁹ שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022; וכן מידע מאגודת ידידי הממ"ח, 2023.

בגרף 7 ניתן לראות ש-4% בלבד מבתי הספר הממלכתיים-חרדיים משתייכים לזרם הברסלבי, רק ב-8% מהם לומדים בעיקר חוזרים בתשובה, ובית ספר אחד בלבד הוא בית ספר 'קירוב' - כלומר, שלומדים בו ילדים ממשפחות מסורתיות וחילוניות.

30% מבתי הספר הם של חב"ד. כשגורמים מסוימים העוסקים בנושא מפקפקים בערכו של הממ"ח לאור הנתון הזה, הם מתכוונים לשני דברים:

1. שבתי הספר של חב"ד התנהלו קודם לכן במסגרת החינוך הממלכתי-דתי (ממ"ד), כך שזה שהם כיום בממ"ח, לא העביר ילדים ממוסדות המוכש"ר לחינוך הממלכתי.

2. שלא מדובר במשפחות חרדיות ממש.

אולם שתי הטענות אינן נכונות. בתי הספר של חב"ד מחולקים לכאלו שמיועדים בעיקר ל'קירוב', ולבתי ספר שמיועדים למשפחות חב"דניקיות מקוריות וגם למשפחות חרדיות רגילות אחרות ששולחות לשם את ילדיהן מסיבות שונות. האחרונים הם בתי ספר חרדיים לכל דבר ועניין, שאינם נבדלים מ'בתי יעקב' קלאסיים של החינוך העצמאי ומתלמודי תורה חרדיים קלאסיים, לא מבחינת ההתנהלות בבית הספר ולא מבחינת רמת החרדיות של המשפחות. מוסדות ה'קירוב' של חב"ד התקיימו מזה שנים רבות מאוד תחת הממ"ד, ונשארו במסגרתו גם עכשיו. לעומת זאת, בתי הספר החרדיים הרגילים של חב"ד התנהלו לפני הקמת הממ"ח במסגרת המוכש"ר. מאז הקמת הממ"ח, רבים מבתי הספר האלו, החרדיים, עברו אליו. ביניהם ישנם לא מעט תלמודי תורה שכמו בחיידרים, לא למדו בהם קודם לכן לימודי ליב"ה, וכעת במסגרת הממ"ח, הם כוללים לימודי ליב"ה מלאים ברמה גבוהה. כך שכשאנחנו רואים ש-30% מבתי הספר בממ"ח הם בתי ספר של חב"ד - מדובר באוכלוסייה חרדית שאכן עברה מהמוכש"ר לממ"ח (מלבד בית ספר אחד של חב"ד שאכן עבר מהממ"ד לממ"ח).

11% מבתי הספר בממ"ח הם בתי ספר ספרדיים. גם כאן מדובר בדרך כלל באוכלוסייה חרדית ספרדית, שאין הבדל בינה לבין האוכלוסייה ששולחת את ילדיה לתלמודי תורה ספרדיים אחרים, בין אם הם בעמותות פרטיות ובין אם הם במעיין החינוך התורני.

4% מבתי הספר הם בתי ספר חסידיים, אחד מהם חסידי מודרני יותר, והשניים האחרים של חסידויות רגילות.

30% נוספים (22 בתי ספר) הם בתי ספר חרדיים כלליים. כתשעה מתוכם הם בתי ספר שרוב תלמידיהם מגיעים ממשפחות חרדיות מודרניות. שאר בתי הספר האלה הם בסגנון חרדי מיינסטרימי, ובחלקם לומדים גם ילדים וילדות ממשפחות שהאב בהן הוא אברך שתורתו אומנותו. שניים מתוכם הם בתי ספר ליטאיים אדוקים.

גם ההתייחסות לחסידות ברסלב (שאיתה מזוהים בלאו הכי רק שלושה בתי ספר בחינוך

הממלכת-חרדי) כאילו היא מצויה בשולי החברה החרדית, ולא מהווה פשוט חסידות ככל החסידויות, אינה נכונה. בסופו של דבר, מדובר בבתי ספר שקודם לכן התנהלו כחיידרים במעמד פטור, ועכשיו הם בתי ספר ממלכתיים לכל דבר ועניין, ושהילדים שלומדים בהם מגיעים ממשפחות חרדיות שמרניות.

בבתי הספר הקהילתיים - המשתייכים לחב"ד, לחסידויות ספציפיות ולברסלב - לומדים ילדים רבים שאינם מגיעים מהקהילה המסוימת שפתחה אותם, אלא מקהילות חרדיות אחרות.

אוכלוסייה חרדית שעדיין כמעט בכלל לא שולחת את ילדיה למוסדות הממ"ח היא זו של הליטאים האדוקים - שבה האבות הם אברכים לטווח ארוך או עובדים במשרות תורניות. ציבור זה שולח את ילדיו למוסדות פטור - חיידרים על טהרת הקודש. זוהי גם האוכלוסייה שיהיה הכי קשה להביא לממ"ח, משום שרכיב מרכזי באידיאולוגיה הדתית שלה הוא התנגדות לכך שבנים ילמדו לימודי חול. יוצאי דופן הם כמובן שני בתי הספר הממלכתיים-חרדיים הליטאיים שהוזכרו למעלה.

אוכלוסייה נוספת שכמעט לא נמצאת בממ"ח היא זו של החסידויות הגדולות והחזקות - גור, ויזניץ וכדומה.

אולם יש מקרים פרטניים שבהם משפחות שמגיעות משתי האוכלוסיות הללו, כן שולחות את ילדיהן לממ"ח⁵⁰:

1. משפחה שאחד מילדיה מתקשה להשתלב במוסד הפטור שבו הוא לומד, ולכן היא מחפשת עבורו בית ספר עם לימודים מגוונים יותר, שיכללו לא רק לימוד טקסטים אלא גם ספורט, מתמטיקה ברמה גבוהה יחסית ואנשי חינוך מקצועיים יותר. במקרה כזה, אם יש בית ספר ממלכתי-חרדי טוב באזור מגוריה, המשפחה תעביר את הילד אליו.

2. מאחר שבמוסדות הפטור אין שום כלים ותוכניות לילדי השילוב, משפחה שמחפשת פתרון לילד כזה תשלח אותו לאחד מבתי הספר של הממ"ח אם יש כזה באזור מגוריה. במרחב החסידי יש פוטנציאל שטרם מוצה להצטרפות לממ"ח⁵¹. האדמו"ר מקרלין, לדוגמה, העביר את כל המוסדות של חסידות קרלין ממעמד פטור למעיין החינוך התורני. לפני זה הוא שקל להיכנס לממ"ח, אבל חשש שהדבר יפגע באוטונומיה שלו, בעיקר לגבי קבלת תלמידים. לדברי גורמים במשרד החינוך, יש לבעיה זו פתרונות המניחים את הדעת בדמות תקנונים, ובתי הספר האלה יכולים להתקיים לצד ממ"חים כלליים, כבתי ספר ייחודיים (עם

⁵⁰ שיחה עם דוקטור שי קציר, שראיין מפקחים ומנהלים במחוז החרדי במסגרת כתיבת הדוקטורט שלו, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך, אוניברסיטת חיפה, ינואר 2022.

⁵¹ שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022.

מאפיינים כמו לימודים בידיש, והתנהלות בבית הספר לפי מנהגי החסידות הספציפית).
הרחבה על הנושא ניתן למצוא בפרק המדיניות, **בסעיף שעוסק ברישום לבתי ספר כלליים**
ובתי ספר קהילתיים.

גם חסידות בעלז כבר הייתה קרובה להצטרף לממ"ח, וייתכן מאוד שללא "מתווה בעלז"⁵²,
שנוצר במיוחד עבורה, היא אכן הייתה עושה זאת.

ניתן לומר שבמרחב החסידי, ההתנגדות ללימודי החול היא פחות משמעותית מאשר בציבור
הליטאי, וישנם אף יותר ויותר התומכים בכך שהבנים כן ילמדו לימודי חול וירכשו כלים
שיאפשרו להם להשתלב בשוק התעסוקה בצורה מיטבית. לכן עבור ציבור זה, ההצטרפות
לממ"ח היא בהחלט אפשרות שעשויה להתממש בעתיד.

אחת התופעות שמטרידות את מקבלי ההחלטות בנוגע לממ"ח היא זליגה של ציבור חרד"לי
(חרדי-לאומי - כינוי לחלק השמרני יותר של הציבור הדתי-לאומי) לתוך הממ"ח. הכוונה
להורים מהציבור הדתי-לאומי, שמעוניינים בבתי ספר אדוקים יותר מהסטנדרט בבתי הספר
הדתיים-לאומיים, הן מבחינת התכנים, והן מבחינת המשפחות שילדיהן לומדים בבית הספר,
וחושבים שהחינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) יענה על דרישות אלו. בממשלה לא מעוניינים
בכך, מכיוון שהממ"ח נוצר עבור חרדים, וגם בחינוך הממלכתי-דתי לא רוצים לאבד ילדים
לטובת החינוך הממלכתי-חרדי. אולם כפי שניתן לראות בגרף 7, כיום רק תשעה בתי ספר
(12%) בממ"ח הם אכן בתי ספר שמשרתים בעיקר אוכלוסייה חרד"לית. חמישה מהם נפתחו
כבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים (ולא כבתי ספר ממלכתיים-דתיים) ואז עברו לממ"ח, ורק
ארבעה מהם נפתחו כבתי ספר ממלכתיים-חרדיים. יתרה מזאת, תופעה זו נפסקה בלאו הכי
לאחר שהמדיניות הוחמרה לפני כארבע שנים, ומשרד החינוך חדל לחלוטין לאשר פתיחה או
העברה של בתי ספר שמיועדים לאוכלוסייה דתית-לאומית חרד"לית לממ"ח.

שני סקרים שערכה ד"ר נחומי יפה מחזקים את התמונה שהצגנו לגבי התמיכה והביקוש הגוברים בציבור החרדי ביחס לממ"ח:

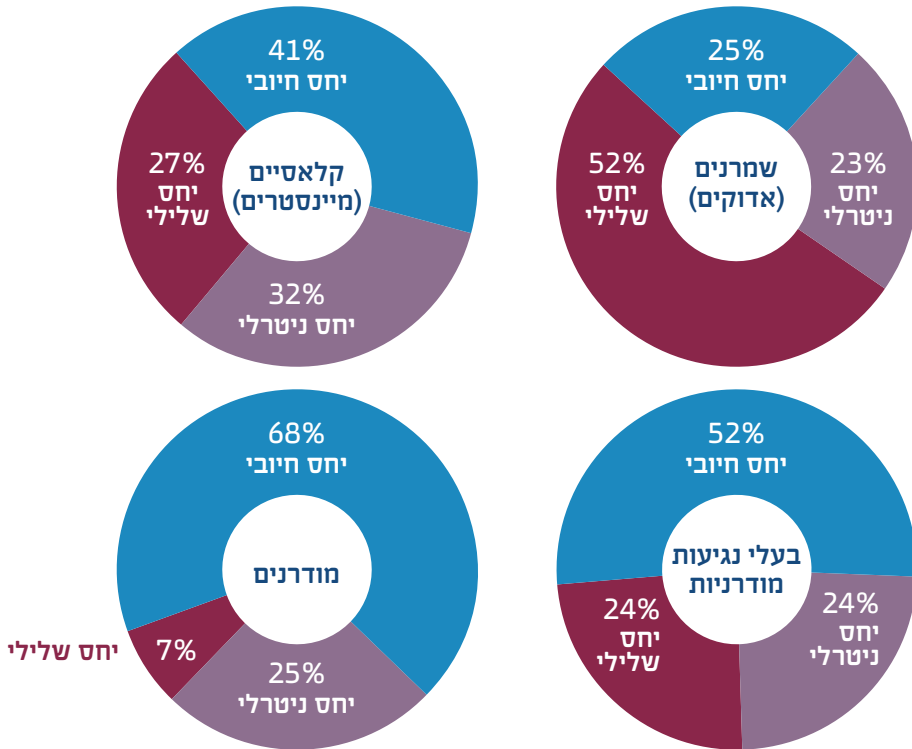
בסקר הראשון⁵³ המשתתפים - חרדים כולם - מחולקים לפי מיקומם על ציר השמרנות-
מודרניות לארבע קבוצות: שמרנית (במסמך זה הם מכונים גם "אדוקים"), קלאסית (במסמך
זה הם מכונים בד"כ "מיינסטרים"), בעלת נגיעות מודרניות ומודרנית. מהסקר עולה כי 25%
מהנשאלים השמרנים מחזיקים ביחס חיובי לממ"ח ועוד 23% מחזיקים ביחס ניטרלי כלפיו.
מקרב הנשאלים הקלאסיים, 41% מחזיקים ביחס חיובי לממ"ח ו-32% ביחס ניטרלי. מקרב
בעלי נגיעות מודרניות, 52% מחזיקים ביחס חיובי לממ"ח ו-24% ביחס ניטרלי. ומקרב

⁵² ראו הסבר מפורט על "מתווה בעלז" בפרק החמישי, המוקדש להמלצות המדיניות, בסעיף העוסק במניעת
אפשרויות לתקצוב מלא של מוסדות מוכשרים מעבר לקיים היום.

⁵³ סקר החברה החרדית מספר 76, מכון נתוני אמת, ד"ר נחומי יפה, סגנית נשיא למחקר, אוגוסט 2021.

המודרניים, 68% מחזיקים ביחס חיובי כלפיו ו-25% ביחס ניטרלי.

מבין כלל המשתתפים בסקר: ל-31% יש עמדה חיובית מאוד כלפי מ"ח, ל-12% נוספים עמדה חיובית, ול-26% עמדה ניטרלית. רק 31% מבין כלל הנשאלים גילו עמדה שלילית כלפי המ"ח. אלו הן תוצאות שסותרות את המחשבה הרווחת בקרב מקבלי ההחלטות, שלפיה המ"ח רלוונטי כביכול רק לאוכלוסייה המודרנית בקרב הציבור החרדי.

עוד עולה מהסקר כי 65% מהשמרנים, 74% מהקלאסיים, 72% מבעלי הנגיעות המודרניות ו-81% מהמודרניים מכירים את המונח מ"ח.

בסקר השני⁵⁴, לא נעשה כמעט שימוש במושג "מ"ח", אך השאלות התייחסו להיבטים מבניים הייחודיים למסלול זה, כגון פיקוח חיצוני, מערכת יציבה ועוד. על פי הסקר:

45% הביעו עמדה ניטרלית ביחס לפיקוח החיצוני על בתי הספר. 19% השיבו שהפיקוח מעניק להם ביטחון, ואילו 37% חושבים שהוא פוגע בחרדיות.

63% מהמשפחות החוששות מאפליה אמרו שירצו לשלוח את ילדיהם לתלמוד תורה בפיקוח, ללא שליטה עסקנית ועם מערכת קבלה אובייקטיבית, אם ייפתח כזה.

⁵⁴ סקר החברה החרדית מספר 129, מכון נתוני אמת, ד"ר נחומי יפה, סגנית נשיא למחקר, יוני 2022.

43% מהמשפחות שחוו משבר (עניין רפואי מורכב, גירושין, מוות, קושי משמעותי בחינוך, משבר כלכלי וכו') העידו שירצו לשלוח את ילדיהן לתלמוד תורה בפיקות, עם מורים מקצועיים, מערכת יציבה במיוחד ולימודי קודש וחול ברמה גבוהה, אם ייפתח כזה.

בסקר ניתן לראות גם שיש פער גדול בין מספר התומכים בלימודי אנגלית ולימודי ליב"ה לבנים, לבין העמדה הכללית שהם סבורים שיש לחברה החרדית בנושא:

62% תומכים בלימודי אנגלית בתלמוד התורה של ילדיהם, לעומת 22% בלבד החושבים שאנשים בחברה החרדית תומכים בכך.

37% תומכים בלימודי ליב"ה מלאים לבנים שלהם, אל מול 10% החושבים שאנשים בחברה החרדית תומכים בכך.

אז למה רק כ-4%?

אם היחס של חלק גדול מהאוכלוסייה החרדית כלפי הממ"ח הוא חיובי, ובתי הספר והגנים הפועלים במסגרתו אכן כה מוצלחים ונהנים מביקוש גבוה, מדוע גם היום, עשור לאחר פתיחת הממ"ח, משתייכים אליו רק כ-4% מהתלמידים בכלל בתי הספר היסודיים והגנים בחברה החרדית?

בפרק הבא נדון בחסמים העומדים בפני הממ"ח ומונעים ממנו לגדול בקצב מהיר יותר.

פרק שלישי

החסמים הניצבים בפני התפתחות הממ"ח

אף על פי שהממ"ח הוא סיפור הצלחה, הוא עדיין לא הצליח לצמוח ולתפוס חלק גדול מהחינוך החרדי.

הבעיה איננה בביקוש. כפי שהראינו בפרק הקודם, בתי הספר והגנים הקיימים אינם טובלים מבעיות רישום (חוץ מכמה מקרי קצה ייחודיים), אלא המגמה היא הפוכה: הרישום עולה משנה לשנה, נפתחים גנים וכיתות א' חדשות, ואנו מכירים מקרים לא מעטים של קבוצות הורים שניסו ומנסות להקים בתי ספר ולא מצליחות בכך.

אם כן, מדוע הממ"ח לא מתקדם בקצב מספיק מהיר, ורק כ-4% מהתלמידים בחינוך החרדי בגילי גן עד כיתה ח' לומדים במסגרתו? **מנכ"לית משרד החינוך, דלית שטאובר⁵⁵, ענתה לשאלה זו במשפט אחד: "אל תדברו איתי על זה שהממ"ח לא מצליח, כל זמן שלא נתנו לו צ'אנס בכלל".**

בפרק זה נסקור באופן מפורט את החסמים השונים שמונעים מהממ"ח להתרחב ולהפוך לסוג המוסד הרווח בחינוך החרדי.

חסמים חוקיים ומנהליים

כדי לפתוח בית ספר ממלכתי-חרדי חדש או להעביר בית ספר חרדי המצוי בבעלות פרטית לממ"ח, ישנן רשימת דרישות שהופכות את התהליך למאתגר ומורכב.

הקמת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים חדשים⁵⁶

על מנת להקים בית ספר חדש במסלול הממ"ח:

- 1. נדרשת הסכמת משרד החינוך** - ישנה ועדה במטה משרד החינוך שמחליטה האם לאשר או לא לאשר פתיחה של בית ספר ממלכתי חדש (בעבר מנהל מחוז יכול היה לאשר הקמת בית ספר, אולם הנהלים השתנו).
- 2. נדרשת הסכמת ראש הרשות המקומית** - כולל הקצאת מבנה מתאים לבית הספר, על פי תקן משרד החינוך למבנים לבתי ספר ממלכתיים.

⁵⁵ פגישה שנערכה בפברואר 2022 עם דלית שטאובר, בעת שהייתה מנכ"לית משרד החינוך בממשלת בנט-לפיד. שטאובר מילאה תפקיד זה הן בתקופת כהונתו של שי פירון כשר החינוך ב-2013 והן בתקופתה של יפעת שאשא ביטון בשנים 2021-2023.

⁵⁶ שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022.

3. עבור כל שכבה שנפתחת נדרשת לפחות כיתה תקנית אחת של 25 תלמידים - בפועל

הוועדה במשרד החינוך מאשרת גם כיתות של 20 תלמידים, אך לא פחות מכך. עד כה, 40% מבתי הספר שעמדו בדרישה מס' 3, לא נפתחו עקב אי-עמידה באחת או יותר משתי הדרישות הראשונות. לדוגמה, בנס ציונה הוועדה הרלוונטית במשרד החינוך לא אישרה הקמת בית ספר אף על פי שהיו בו מספיק ילדים, בטענה שאין בו צורך מאחר שבית הספר הממלכתי-חרדי של ראשון לציון השכנה יכול לשרת גם את ילדי נס ציונה.

מעבר של בתי ספר מבעלות פרטית לממ"ח⁵⁷

מעבר של בית ספר המצוי בבעלות פרטית לחינוך הממלכתי-חרדי כרוך בהעברת בעלות מהעמותה שהוא שייך לה למשרד החינוך, ובמקרה של גן - מהעמותה לעירייה. גם הרשות המקומית היא צד בהעברת הבעלות הזו. לכן, נדרשות לשם כך:

1. הסכמת בעל העמותה לוותר על הבעלות על בית הספר - במקרים שבהם היוזמה להעביר

את בית הספר לממ"ח הגיעה מההורים, גם אם כל ההורים מעוניינים בכך, ללא הסכמת בעל העמותה המעבר לא יוכל להתבצע.

כשמדובר על בתי ספר של הרשתות, החינוך העצמאי או מעיין החינוך התורני, התהליך מסובך עוד יותר. נכון להיום, יש התנגדות גורפת מצד הרשתות להסכים לוותר על בתי הספר, גם במקרים שבהם המנהל וההורים רוצים לעבור לממ"ח. עד היום היו רק שני מקרים של מעבר מהרשתות לממ"ח.⁵⁸

2. הסכמת משרד החינוך - משרד החינוך נותן את הסכמתו למעבר רק אם מדובר במוסד

העומד בקריטריונים של בית ספר ממלכתי: מספר תלמידים תקני בכיתות, בית הספר מאוזן כלכלית וללא חובות⁵⁹, יש לבית הספר מבנה מתאים שהוקצה לו על ידי הרשות המקומית, במקרה שהמורים אינם עומדים בסף ההכשרה של משרד החינוך - התחייבות מצידם להשלמת ההכשרה תוך פרק זמן קצוב, ובמקרה שהמנהל אינו עומד בתנאי הסף לניהול של משרד החינוך - הסכמה של הגורם האחראי הקודם על בית הספר להחלפה של המנהל.

3. הסכמת ראש הרשות המקומית - ובכלל זה הקצאת מבנה מתאים לבית הספר.

⁵⁷ ש.ס.

⁵⁸ מדובר בתלמוד התורה "אחינועם" ברובע היהודי בירושלים, שרשת החינוך העצמאי הסכימה לוותר עליו אחרי מאבק ארוך שניהלו מולה רב בית הספר וההורים; ובתלמוד תורה של החינוך העצמאי בקרית שמונה, שהעירייה החליטה לפתוח ממ"ח שהחליף אותו (לרשויות המקומיות יש דרכים להביא לסגירת בתי ספר אם הן רוצות לעשות זאת - כגון לא לשבץ ילדים לכיתה א', לא לספק לבית הספר מבנה וכדומה).

⁵⁹ כאמור בפרק הקודם, בשלוש השנים הראשונות לקיום הממ"ח, שהיו בגדר פיילוט (תקופת ניסיון), משרד החינוך לקח על עצמו חובות של בתי ספר שנכנסו לממ"ח וקיבל גם בתי ספר עם כיתות לא תקינות (בעלות מספר תלמידים נמוך מדי), אולם בהמשך הפסיק לעשות זאת.

זכות הווטו של ראשי הרשויות המקומיות

כפי שהוסבר למעלה, חלק משמעותי בהחלטה האם לפתוח בית ספר ממ"ח חדש או לא, נתון לשיקול דעתו של ראש הרשות המקומית. כך גם לגבי פתיחת כיתות חדשות בבתי ספר ממלכתיים-חרדיים קיימים, וקבלת בתי ספר המצויים בבעלות פרטית שבעליהם מעוניינים להעבירם לממ"ח. עם זאת, פרסום חוזר המנכ"ל של החינוך הממלכתי-חרדי בסוף שנת 2022⁶⁰, מחייב את הרשויות המקומיות לספק חינוך ממלכתי-חרדי למעוניינים בו, מה שיחליש משמעותית את יכולתם של ראשי רשויות מקומיות למנוע פתיחת בתי ספר חדשים בעתיד.

החלטת ראש הרשות יכולה להיות מושפעת משיקולים פוליטיים, בינוי ותקציב. בפועל, בכל יישוב שבו נפתחו ממ"חים הדבר נעשה בתמיכת או לכל הפחות בהסכמת ראש הרשות המקומית.⁶¹ לעומת זאת, בערים שבהן ראש הרשות מתנגד מסיבות כאלו ואחרות, פתיחת הממ"חים מתעכבת לאורך זמן.

היעדר מדיניות כתובה

מאז הקמת הממ"ח בשנת 2013 על ידי שר החינוך דאז שי פירון, ועד ה-22 בנובמבר 2022, אז פורסם לראשונה חוזר מנכ"ל לחינוך הממלכתי-חרדי, הממ"ח לא הוסדר לא חוקית ולא מנהלית, והתנהל בפועל ללא מדיניות כתובה - ללא חוק וללא חוזר מנכ"ל.

עד היום, צירוף המילים "חינוך ממלכתי-חרדי" לא מופיע לא בחוק, לא בתקנות חינוך חובה ולא בתקנות חינוך ממלכתי.

עד לפרסום חוזר המנכ"ל - המדינה לא מחויבת לספק חינוך ממלכתי-חרדי לילדים

על פי המצב החוקי שהיה קיים מהקמת הממ"ח ועד שנת הלימודים הנוכחית (תשפ"ג), מדינת ישראל והרשויות המקומיות היו מחויבות לספק **חינוך חרדי** לילדים שהוריהם מעוניינים בכך, אך לא היו מחויבות לספק **חינוך ממלכתי-חרדי** לילדים שהוריהם מעוניינים בכך.

נתאר בהרחבה את המצב החוקי של הממ"ח ואת השלכותיו, כפי שהיו לפני פרסום חוזר המנכ"ל. התיאור מנוסח בלשון הווה משתי סיבות:

⁶⁰ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022.

⁶¹ ראשי רשויות מקומיות מסוימים, כמו ניר ברקת כשכיהן כראש עיריית ירושלים, ועליזה בלוך כראשת עיריית בית שמש, ממש אימצו את הממ"ח ותרמו רבות לקידומו בעיר.

1. זה היה המצב החוקי עד פתיחת שנת הלימודים הנוכחית - תשפ"ג. את ההשפעה של פרסום חוזר המנכ"ל בכ"ח בחשון תשפ"ג, 22 בנובמבר 2022, על המציאות בשטח, אם אכן ישנה כזו, נוכל להתחיל לראות רק לקראת פתיחת שנת הלימודים הבאה - תשפ"ד.
2. חוזר המנכ"ל אכן משנה את התמונה מבחינת המצב החוקי, אך הוא עדיין לא שווה ערך לחוק. חוזרי מנכ"ל אינם תלויים בהסכמה פוליטית רחבה הדרושה לחקיקת חוקים או להליך החקיקה, שדורש מספר קריאות ודיונים; אלא כשם כן הם - מפורסמים בהחלטה של מנכ"ל המשרד בלבד (בתמיכת השר או השרה, כמובן) ויכולים גם להיות מבוטלים או להתעדכן בקלות, בהחלטה של מנכ"ל חדש שיבוא לאחר המנכ"ל שפרסם את החוזר. כפי שיפורט בהמשך, הממ"ח הוא נושא פוליטי נפיץ, ולכן שינוי או ביטול של חוזר המנכ"ל שפורסם רק לאחרונה אכן יכול לקרות, מה שיחזיר אותנו למצב שהיה עד לפרסומו.

לאחר תיאור המצב ללא חוזר המנכ"ל, נסביר את השינוי במצב החוקי עם פרסום חוזר המנכ"ל.

מצבו החוקי של הממ"ח עד לפרסום חוזר המנכ"ל בנובמבר 2022 הוא כדלקמן:⁶²

מדינת ישראל והרשויות המקומיות מחויבות לספק לכל ילד בישראל גן או בית ספר בהתאם לרצונו - ממלכתי, ממלכתי-דתי או חרדי. כלומר, ילד שרוצה ללמוד בחינוך ממלכתי או ממלכתי-דתי - הרשות המקומית מחויבת לדאוג לו למוסד כזה במקום מגוריו, או לחלופין (אם אין מספיק תלמידים) למוסד מתאים מחוץ ליישוב⁶³ (ולגישות תחבורתיות אליו), ואינה רשאית להסתפק בלהפנותו למוסד מוכר שאינו רשמי (מוכש"ר) באותו זרם.

לעומת זאת, במקרה של ילד המעוניין בחינוך חרדי המצב הפוך. לפי הנוהל (אין חוק ברור בנושא), המדינה והרשויות המקומיות מחויבות לדאוג לילד לחינוך חרדי, אולם הן אינן מחויבות לספק לו חינוך במסגרת החינוך הרשמי, הממלכתי, אלא יכולות להפנות את הילד לחינוך מוכש"ר חרדי ברשות. גם אם ההורים והילד מתעקשים דווקא על חינוך ממלכתי-חרדי - המדינה והרשות המקומית אינן מחויבות לספק לו את סוג החינוך הזה, שאינו מעוגן בחוק הישראלי.

באופן ייחודי והרסני, מדינת ישראל מעדיפה לספק לחברה החרדית חינוך באמצעות חינוך

---

⁶² על פי חוק לימוד חובה, תש"ט-1949, חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953, תקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953 (הכוונה למוסדות מוכרים שאינם רשמיים), תקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), תשי"ט-1959, וללא חוזר המנכ"ל מנובמבר 2022.

⁶³ במקרה שהרשות המקומית לא יכולה לספק לילד את החינוך המבוקש במקום מגוריו, ושולחת אותו ללמוד ברשות מקומית אחרת, היא מחויבת להעביר את תקציב החינוך שלו לרשות השנייה. ראו חוק לימוד חובה, תשי"ט-1949, סעיף לא - תשלומים בעבור תלמידים הלומדים ברשות חינוך מקומית אחרת. בסעיף זה מצוין כי ההנחיה חלה גם על בתי ספר של החינוך העצמאי ומעייני החינוך התורני.

מוכר שאינו רשמי - שהוא חינוך פרטי למחצה, במקום באמצעות חינוך ממלכתי-ציבורי. המצב הזה נוגד את התפיסה המרכזית של מדיניות החינוך הישראלית, שבכל מקרה אחר מלבד החינוך החרדי, מתעדפת חינוך ממלכתי-ציבורי על פני חינוך מוכר שאינו רשמי.

התוצאה היא שמאז הקמת הממ"ח בשנת 2013, ישנם מקרים רבים של הורים חרדים הפונים לרשות המקומית בבקשה שילדם ילמד בחינוך ממלכתי-חרדי, ונשלחים בחזרה לחינוך המוכר שאינו רשמי - החינוך העצמאי, מעיין החינוך התורני או שאר בתי הספר בחינוך המוכש"ר החרדי. על פי רוב הסיבה לכך שהרשויות אינן מספקות אפשרות לחינוך ממלכתי-חרדי להורים המעוניינים בכך היא חוסר מקום בבתי הספר הקיימים מסוג זה, או היעדר בית ספר ממ"ח בתחומן ואי-רצון מצידן לפתוח אחד.

ישנם שני זרמי חינוך נוספים שנמצאים במצב דומה לחינוך הממלכתי-חרדי:

החינוך הדו-לשוני: המדינה והרשויות המקומיות אינן מחויבות לספק אפשרות לימודים בבית ספר דו-לשוני לילד שהוריו מעוניינים בכך. מערכת החינוך הדו-לשונית אף אינה מוגדרת בחוק.

החינוך המשלב: הזרם המשלב דתיים וחילונים הוכנס לחוק חינוך ממלכתי, ולתקנות הרישום. אולם הוא הוכנס כזרם רשות ולא כזרם חובה. כלומר, בהינתן שיש מספיק תלמידים המעוניינים בכך, ראש הרשות המקומית יכול לפתוח בית ספר כזה או לשנות בית ספר ממלכתי קיים לבית ספר ממלכתי משלב, אבל הוא אינו מחויב לעשות כן.

השינוי במצב החוקי עם פרסום חוזר המנכ"ל

ב-22 בנובמבר 2022 פורסם חוזר מנכ"ל - מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי. הוראה זו משווה את מעמדו של החינוך הממלכתי-חרדי לחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, וקובעת שהמדינה והרשויות המקומיות מחויבות לספק חינוך ממלכתי-חרדי לחרדים המעוניינים- בכך. במקרה שיש מספיק ילדים וצפי להמשכיות, עליהן לעשות זאת באמצעות פתיחת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים ביישוב, ובמקרה שאין - על ידי אישור ומימון לימודי חוץ במוסד ממלכתי-חרדי ביישוב אחר⁶⁴.

כפי שצוין למעלה, קל יותר לשנות או לבטל חוזר מנכ"ל, לעומת חוק. עם זאת, מסמך זה מתווה לראשונה מדיניות כתובה בנושא שמחייבת את הרשויות להתנהל לפיה, ואף משמש כמסמך ממשלתי שבתי משפט שיידרשו לסוגייה יוכלו לשפוט לפיו. על כן פרסומו אמור להקל על פתיחת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים.

היעדר נהלים ברורים, כמו גם התלות האישית במנהל המחוז, שר החינוך או ראש הרשות המקומית, פוגעים ביציבות הממ"ח ובכך משפיעים לרעה על הורים המתלבטים אם לשלוח

⁶⁴ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022, סעיפים 3.1, 4.2.2.

אליו את ילדיהם, ושל מנהלי מוסדות שמתלבטים אם לעבור למסלול זה. למעשה, האמון שהורים ומנהלי מוסדות נתנו עד היום בממ"ת, למרות חוסר ההסדרה שלו, אינו מובן מאליו ויכול להיפסק.

בשל היעדר מדיניות כתובה ביחס לממ"ת, רבים מראשי הרשויות המקומיות ומנהלי אגפי החינוך מתקשים, בוודאי כשהם נתקלים בו לראשונה, להבין מה ההבדל בינו לבין החינוך הממלכתי-דתי מצד אחד ובינו לבין החינוך החרדי הרגיל מצד שני, למה הם מחויבים או אינם מחויבים ביחס אליו וכיו"ב.

מכאן שאין ספק שפרסום חוזר המנכ"ל לאחרונה צפוי להשפיע לטובה על החינוך הממלכתי-חרדי, ולהעלות את רמת האמון שרוחשים לו ההורים, הרשויות המקומיות ומנהלי המוסדות (הן אלו שמשתייכים אליו והן אלו שעדיין מצויים בחינוך החרדי הפרטי).

הסעות

על פי חוזר מנכ"ל - הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים, הסעות

למוסדות לימוד במערכת החינוך מיועדות לסייע ליישום חוק חינוך חובה לתלמידים שבאזור מגוריהם אין בית ספר, או שבת הספר נמצא בריחוק ניכר מביתם. חובת ארגון ההסעות וביצוען חלה על הרשות המקומית שהתלמידים

מתגוררים בתחומה. במקרה של צורך בהסעת תלמידים מרשות מקומית אחת לרשות מקומית אחרת, הנובע מהיעדר בית ספר מתאים ברשות שבה התלמידים מתגוררים, אין גבייה מן ההורים בעבור ההסעה והתשלום מתחלק בין משרד החינוך לרשות המקומית. במקרה שמדובר בהסעה בתוך היישוב עצמו - משרד החינוך משתתף בהוצאות ההסעה רק אם בית הספר מצוי במרחק של לפחות שני קילומטר לתלמידים עד כיתה ד', ושל לפחות שלושה קילומטר מכיתה ה' ומעלה. כל זאת, בהנחה שאין בית ספר רשמי אחר מאותו זרם בתוך הרדיוס הזה.

על פי נוהל ההסעות במחוז החרדי, סבסוד ההסעות ניתן לתלמידים הלומדים בבתי ספר יסודיים בבעלות מרכז החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני, על פי אותם נהלים של הסעות תלמידים בחינוך הרשמי. הסבסוד מועבר ישירות לשתי הבעלויות המפעילות את מערך ההסעות באופן עצמאי.

עד פרסום חוזר המנכ"ל של הממ"ח בסוף שנת 2022, תלמידים חרדים שלומדים בבתי ספר של החינוך הממלכתי-חרדי נפלו גם במקרה הזה בין הכיסאות. גם אם בית הספר נמצא ביישוב אחר או מעבר לרדיוס של שניים או שלושה קילומטר מביתם, הרשות ומשרד החינוך לא היו מחויבים לפי החוק והתקנות לדאוג עבורם להסעה או להשתתף במימונה.

זאת, מאחר שהחינוך הממלכתי-חרדי לא הוכר כזרם בפני עצמו, ולכן ההסתכלות עליו הייתה כעל חינוך חרדי - כשבמקרה זה לילד יש אפשרות על פי רוב ללמוד בבית ספר של החינוך העצמאי או מעיין החינוך התורני הקרוב יותר לביתו, או כעל חינוך ממלכתי - ואז בדרך כלל יש בית ספר ממלכתי קרוב יותר למקום מגוריו.

בחוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים⁶⁵, ישנה התייחסות ספציפית לחינוך הממלכתי-חרדי: "חריגות מקני המידה לזכאות או משיעורי ההשתתפות בהסעות למוסדות חינוך ממלכתיים-חרדיים תובאנה לפני מנהל האגף להסעות ולהצטיידות, והוא יטפל בהן במסגרת ועדת הסעות מרכזית". מה שקרה בשטח זה שכל שנה מחדש התקיימו דיונים בין הרשויות שיש בהן ממ"חים לבין משרד החינוך. במקרים מסוימים הרשויות הצליחו להשיג בסופו של דבר תקצוב כלשהו להסעות לממ"חים, אך לא תמיד, ולפעמים התקצוב נותר נמוך יותר מאשר התקצוב לחינוך העצמאי ולמעיין החינוך התורני. עבור משפחות לא מעטות, המרחק מבית הספר מהווה שיקול משמעותי בבחירה לאן לשלוח את ילדיהן, וכשאין הסעות מוסדרות או שהן עולות יותר, הדבר מקשה עליהן עוד יותר לבחור בממ"ח.

בחוזר המנכ"ל לחינוך הממלכתי-חרדי שפורסם בסוף שנת 2022⁶⁶ נקבע שלעניין הסעות תלמידים, הממ"ח נחשב כזרם חינוכי בפני עצמו, מה שאמור להסדיר את עניין ההסעות לבתי הספר המשתייכים אליו באופן קבוע.

בינוי

על מנת שמוסד לימודי יוכל להיות מוכר על ידי משרד החינוך כבית ספר ממלכתי, עליו לפעול במבנה המצוי בבעלות העירייה או שהיא שוכרת אותו. זאת, להבדיל מבית ספר מוכר שאינו רשמי או המצוי במעמד פטור, שיכול להשתמש במבנה בבעלות (או בשכירות) עמותה או גורם פרטי אחר. בנוסף

לכך, הסטנדרט לגבי המבנה והכיתות שבית ספר ממלכתי (ובכלל זה ממלכתי-חרדי) נדרש לעמוד בו כדי לקבל אישור ממשרד החינוך, גבוה בהרבה מהסטנדרט הנדרש מבית ספר מוכש"ר - מבחינת גודל השטח, גודל הכיתות ומספר החדרים הנדרשים כאחד. כך, בעוד שניתן להקים בית ספר חרדי מוכש"ר או פטור מבלי שיפעל במבנה מטעם העירייה, לא ניתן

⁶⁵ חוזר מנכ"ל משרד החינוך להסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים, הוראת קבע מס' 0334, סעיף 2.6.

⁶⁶ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022, סעיף 5.

לעשות זאת כשמדובר בבית ספר ממלכתי-חרדי. בדומה לכך, ניתן להוסיף כיתות לבית ספר חרדי בבעלות פרטית בקלות רבה יותר מאשר לבית ספר ממלכתי-חרדי. במקרה של בית ספר קיים שמעוניין לעבור מבעלות פרטית לממ"ח - אם המבנה שלו אינו עומד בסטנדרטים של מבנה לבית ספר ממלכתי, הרשות המקומית צריכה לספק לו מבנה אחר. במקרה שהמבנה עומד בסטנדרט של משרד החינוך - אם מדובר במבנה בבעלות העמותה, העירייה תצטרך לקנותו ממנה, לשלם לה שכירות עליו או להשאיר את המבנה לעמותה ולהעביר את בית הספר למבנה אחר, המצוי בבעלות העירייה או שהיא שוכרת אותו.

כאן נכנסת לתמונה מצוקת הבינוי. אמנם, מדובר בבעיה שכל מערכת החינוך הישראלית סובלת ממנה, אולם במקרה של הממ"ח היא מקשה עליו להתחרות בהצלחה במוסדות המוכש"ר והפטור, המשמשים חלופה זמינה ופשוטה עבורו - ובכך מעכבת באופן משמעותי את התפתחותו. ראו הרחבה על כך בחלק שיוקדש לחסמים הטכניים והארגוניים.

67 הקלות של הקמת בתי ספר מוכש"רים לעומת הקושי בהקמת בתי ספר ממ"חים

על מנת להקים בית ספר ממלכתי חדש, נחוץ אישור של ועדה במטה משרד החינוך שתפקידה לאשר בתי ספר חדשים. לעומת זאת, בית ספר מוכש"ר חדש נדרש לעבור רק בדיקה של המחוז החרדי ואגף רישוי במשרד החינוך. הליך זה כולל פחות אנשי מקצוע, בדיקת חשבות בסיסית ולא דקדקנית באגף רישוי עצמו, ופחות ראייה רוחבית (כלומר, בית ספר מוכש"ר יכול לקבל אישור, גם אם יש בתי ספר דומים לו באזור, ואין בו באמת

⁶⁷ שיחות עם בכירים במשרד החינוך, ינואר-פברואר 2022.

צורך, וגם אם מספר הילדים בכיתה קטן). כאמור, הסטנדרטים הנדרשים מהמבנה נמוכים בהרבה, והוא יכול להיות בבעלות או שכירות פרטית, להבדיל מבית ספר ממלכתי שצריך מבנה מהעירייה על מנת להיפתח (ראו הרחבה לעיל בחלק העוסק בבינוי, ובהמשך בחלק העוסק במצוקת בינוי). מעבר לכך, יש בתי ספר שעובדים שנה או שנתיים ללא כל אישור, ממומנים מכספי הורים ולפעמים גם בתמיכה של מעיין החינוך התורני (הילדים והמורים מדווחים כרשומים בבית ספר אחר) ומנסים כל שנה לקבל אישור, עד שמצליחים להתקבל כמכש"ר. כמובן שזה לא מסלול אפשרי לממ"ח.

מעבר מוסדות מוכש"ר ופטור מחוץ לרשתות החינוך לתוך הממ"ח קשה בהרבה ממעברם לתוך הרשתות⁶⁸

כאמור, על מנת להיכנס לממ"ח בית ספר זקוק לאישור הוועדה הרלוונטית במטה משרד החינוך. לצורך זה, נדרש בית הספר לעבור בדיקת מצב כלכלית בחשבות של משרד החינוך עם רואה חשבון חיצוני, ומדובר בהליך לא פשוט. מעבר לכך, לאור העובדה שמדובר בהעברת בעלות למשרד החינוך, הדבר כרוך בדרישות נוספות: בדיקה משפטית, בדיקה דקדקנית של כוח האדם, והתחייבות מצד בית הספר ללימודי ליב"ה מלאים, להכשרת והתמקצעות מורים וכו'. גם כשהמוסד החינוכי עומד בכל הדרישות, ההליך עצמו, מרגע התחלת הבדיקה, לוקח בסביבות חמישה חודשים.

לעומת זאת, מעבר של בית ספר לתוך הרשתות הוא תהליך פשוט בהרבה, ומצריך מבחינת משרד החינוך רק בדיקה של ועדה פדגוגית בתוך המחוז החרדי, והסכמה של אגף רישוי הרשתות עצמן לא מציבות תנאים בפני מוסדות הלימוד המבקשים לעבור אליהן. בתי הספר הנכנסים לרשתות עוברים לקבל מאה אחוז תקצוב ללא בדיקת חשבות, ללא הכשרות מורים וללא בדיקה רצינית של יכולתם לעמוד בהתחייבות ללימודי ליב"ה.

אי-עמידה של רשתות החינוך החרדי בכללים והיעדר פיקוח ואכיפה^{70,69}

בחלק ניכר ממוסדות החינוך לבנים ברשתות החינוך החרדי - החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני - מבחינה כמותית ואיכותית כאחד, לימודי הליב"ה אינם כפי שהם אמורים להיות על פי התחייבות הרשתות, המפקחים כמעט לא נכנסים לבתי הספר, ובנוסף לכך ישנן בעיות רבות של מְנָהָל תקין. משרד החינוך מודע לכך, אולם לא מבצע אכיפה בנושא, והמוסדות הללו ממשיכים לקבל 100% תקצוב מהמדינה ומהרשויות המקומיות. אם בתי ספר ברשתות באמת היו צריכים לעמוד בכללים שהם מחויבים אליהם, גם לבתי ספר היה

⁶⁸ ש.ס.

⁶⁹ החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית - ינואר 2018.

⁷⁰ בין הלכה למעשה - שיקולים של קודש וחול ביישום תכנית הליב"ה בבתי ספר חרדיים לבנים - יהונתן שגב, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך באוניברסיטת חיפה, יוני 2022.

פחות משתלם להיכנס לרשתות, וגם לרשתות היה פחות משתלם להפעיל בתי ספר - וייתכן שהדבר היה מגביר את קצב המעבר של בתי ספר חרדיים לממ"ח.

נהלי הרישום לממ"ח

מערכת החינוך הממלכתית ומערכת החינוך הממלכתית-דתית מבוססות, ככלל, מאז הקמתן על בתי ספר אחידים פחות או יותר, שהרישום אליהם הוא רישום אזורי - ילד מגיע לכיתה א', נרשם בעירייה לאחד משני זרמים אלו ומשובץ לבית הספר הרלוונטי הקרוב למקום מגוריו. בשנים האחרונות ניתן למצוא בתוך המערכת הממלכתית גם בתי ספר ייחודיים כגון ממ"ד תורני, בית ספר דמוקרטי ובית ספר לאומנויות, שהרישום אליהם חורג מהעיקרון האזורי - ילד יכול להירשם לבית הספר הייחודי, ואם מספר הנרשמים עולה על מספר המקומות בו, הקבלה נעשית על בסיס הגרלה.

בתחילה, הליך הרישום והקבלה למערכת החינוך החרדית היה אף הוא אזורי בעיקרו, כאשר בתי הספר של החינוך העצמאי שימשו כבתי ספר אזוריים. אולם עם השנים, כל אחת מהחסידיות הגדולות פתחה בתי ספר קהילתיים לבנות המיוחדים לה. הבנים אף הם עזבו את החינוך העצמאי לטובת תלמודי תורה וחיידרים פרטיים מחוץ לרשתות. בכל אלו הרישום הוא ספציפי לבית הספר, ולא בשיטה האזורית. פתיחתה של רשת מעיין החינוך התורני בשנות השמונים סתמה את הגולל באופן סופי על שיטת הרישום האזורית, וסללה את הדרך למצב הנוכחי, שבו הרישום לרוב מערכת החינוך החרדית נעשה ישירות לבתי ספר ספציפיים, הבוחרים את מי לקבל ואת מי לא, והעירייה מתערבת רק במקרים שילדים נשארים ללא בית ספר.

לתוך המערכת הסבוכה הזו נכנסו בתי הספר והגנים של הממ"ח, שחלקם מוסדות קהילתיים. בחלק מהיישובים, הרישום למוסדות הממ"ח מוסיף להתבצע ישירות לבתי הספר, בתיאום עם העירייה. דבר זה מביא לכך שההורים והמנהלים בשטח מרגישים כאילו בתי הספר הממלכתיים-חרדיים אינם אלא סוג נוסף של בתי ספר חרדיים שיש להירשם אליהם באופן ישיר. חוזר המנכ"ל למוסדות החינוך הממלכתי-חרדי⁷¹ קובע כי במקרה שיש כמה מוסדות ממ"ח ברשות מקומית, הרישום אליהם יוסדר על פי השיטה האזורית. עם זאת, הוא אינו מבדיל בין ממ"חים כלליים לממ"חים קהילתיים, מה שככל הנראה יותיר על כנו את המצב שבו הרישום לאחרונים יוסיף להיות ישיר, ללא הסדרת הליך הקבלה באופן שיבטיח את היותו שוויוני. ככל שהממ"ח ילך ויגדל, ההרגלים האלה עלולים לפתח בו בעיות של אפליית וסינון תלמידים, כפי שקורה במערכת החינוך החרדית הרגילה.

⁷¹ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022.

מצוקת בינוי

על פי מסמך של הממ"מ (מרכז המחקר והמידע של הכנסת)⁷², בשנים 2017-2021, מספר הכיתות בבתי הספר והגנים שמשדר החינוך תקצב את בנייתן מדי שנה היה נמוך בכ-10,400 בממוצע ממספר הכיתות החסרות. כלומר, בשנים אלו היו חסרות במערכת החינוך למעלה מ-10,000 כיתות בממוצע. בחינוך החרדי, מספר הכיתות החסרות עמד בשנת 2017 על כ-2000 (מתוך 7000 כיתות שהיו חסרות באותה שנה במערכת החינוך כולה) ובשנת 2021 על כ-5000 (מתוך 13,200 בכלל), נתון הגבוה משיעור הילדים החרדים מכלל מערכת החינוך.

ממוצע	2022	2021	2020	2019	2018	2017	
	16013	16915	15765	13605	14150	10381	מספר הכיתות החסרות בכלל מערכת החינוך:
	-	3,684	5,158	4,036	2,565	3,282	תוקצבו (במספרים):
10,418	-	13,231	10,607	9,569	11,585	7,099	המחסור בפועל (הפער בין מספר הכיתות החסרות למספר הכיתות שתוקצבו):
	-	22%	33%	30%	18%	32%	תוקצבו (באחוזים):

⁷² בינוי כיתות לימוד במערכת החינוך, אסף ויניגר, 14 בפברואר 2022, מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

חמוצע	2022	2021	2020	2019	2018	2017	
	5,211	5,445	4,652	3,817	3,374	2,687	מספר הכיתות החסרות בחינוך החרדי:
	-	488	1,221	884	516	762	תוקצבו (במספרים):
3,221	-	4,957	3,431	2,933	2,858	1,925	המחסור בפועל (הפער בין מספר הכיתות החסרות למספר הכיתות שתוקצבו):
	-	9%	26%	23%	15%	28%	תוקצבו (באחוזים):

על פי חוק, מוסדות רשמיים (ציבוריים) מתועדפים גבוה יותר ממוסדות מוכש"רים בסדר הבינוי. אולם כאשר יש צורך במבנה לצורך הקמת בית ספר ממלכתי-חרדי חדש, במעבר של בית ספר קיים לממ"ח, או בכיתות נוספות בבית ספר ממלכתי-חרדי קיים, הרי שמבחינת סדר העדיפויות של המועצה הוא נמצא באותה שורה עם בתי ספר רשמיים ממלכתיים וממלכתיים-דתיים, הסובלים בעצמם מחוסר תמידי בכיתות ומבנים. לפיכך, כאשר מגיעה דרישה לבית ספר ממלכתי-חרדי לראש הרשות המקומית - פעמים רבות בית הספר לא קם בשל מחסור במבנה. ומאחר שבית ספר ממלכתי לא מאושר במשרד החינוך עד שהעירייה מקצה לו מבנה מתאים ותקני, נפוץ המצב בו הקמת בתי ספר נופלת או מתעכבת לאורך תקופה ארוכה בגלל היעדר בינוי. גם בתי ספר ממלכתיים-חרדיים קיימים, שמספר הנרשמים אליהם לכיתה א' עולה על מספר המקומות בכיתות הקיימות, מתקשים לפתוח כיתה נוספת, בעקבות המחסור הכללי בכיתות במערכת החינוך הישראלית.

בנוסף לבעיית היעדר התקציב הנחוץ לבינוי שהוצגה לעיל, ישנו גם מחסור בשטחים פנויים לבניית מבני ציבור, במיוחד במרכזי הערים. בית הספר הממלכתי-חרדי "בית רבן" בירושלים, לדוגמה, עמד עד לא מזמן בשכונת נווה יעקב המרוחקת, אף על פי שהגיעו אליו תלמידים חרדים מכלל רחבי העיר. רק בשנת הלימודים הנכנסת (תשפ"ג) הוא עבר למבנה במרכז העיר. מאחר שהחינוך הממלכתי-חרדי עודנו בתחילת דרכו, ואין בית ספר המשתייך אליו בכל שכונה שבה מתגוררים חרדים, מיקום בית הספר משפיע משמעותית על הרישום אליו. ככל שבית הספר יותר רחוק ויותר קשה להגיע אליו, הרישום אליו נמוך יותר.

גם כאשר ראשי העירייה נכונים לתת מבנה לבית ספר ממלכתי-חרדי חדש או לכזה שמעוניין לעבור למבנה גדול יותר או מרכזי יותר, הם נתקלים לפעמים בלחץ פוליטי ניכר

מצד המפלגות החרדיות, שמעוניינות שהמבנה החדש יגיע לחינוך החרדי הרגיל, שגם בו יש מחסור. במקרים מסוימים לחץ זה מביא אותם להתעכב בהקצאת מבנה לממ"ח, ולעתים אף להימנע מכך.

מחסור בכוח אדם שמטפל בממ"ח במשרד החינוך

עד לאחרונה היה במשרד החינוך אדם אחד בלבד בתקן מפקח, שאחראי על כלל החינוך הממלכתי-חרדי⁷³ ובכלל זאת על פתיחת בתי ספר ממ"ח חדשים ועל העברת בתי ספר במעמד מוכש"ר ופטור לממ"ח. לאחרונה, הצטרפו אליו שני מפקחים כלליים⁷⁴, שבנוסף לאחריותם הכוללת על מוסדות החינוך היסודיים החרדיים מכל הסוגים, אחראים גם על פתיחת מוסדות ממ"ח. מובן שאין ביכולתם של שלושה מפקחים, מוכשרים ומסורים ככל שיהיו, הנאלצים לשלב את הטיפול בממ"ח עם תפקידיהם האחרים, לעמוד בקצב הנדרש לפתיחת והעברת בתי ספר למסלול זה.

מחסור במורים חרדים ברף ההשכלה הנדרש

מערכת החינוך הישראלית כולה סובלת ממחסור בכוח אדם מקצועי בתחום ההוראה, אולם במערכת החינוך החרדית לבנים המצב בעייתי בהרבה מהמצב בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. רוב גדול של המורות החרדיות עומדות ברף ההכשרה הנדרש בבתי ספר ממלכתיים - תואר ראשון אקדמי או שווה ערך, אולם רובם הגדול של המורים החרדים אינו עומד ברף זה ורק מעטים מהם הוכשרו ללמד את מקצועות החול⁷⁵.

מחסור בספרי לימוד המתאימים לממ"ח

בעיה נוספת של מוסדות החינוך הממלכתי-חרדי היא מחסור בספרי לימוד ללימודי החול המתאימים לתלמידים חרדים בכלל ולבנים בפרט. בחלק ניכר מן הספרים המשמשים את מערכת החינוך הממלכתית והממלכתית-דתית ישנם תכנים ותמונות שאינם מתאימים לבתי ספר חרדיים. הספרים הקיימים היום במערכת החינוך החרדית הם בעיקר כאלו שנכתבו עבור מוסדות הרשתות לבנות, אולם לא תמיד הם ספרים שמאושרים על ידי משרד החינוך, וגם אלו שמאושרים לא תמיד מתאימים לסטנדרטים הפדגוגיים של החינוך הממלכתי. בנוסף לכך, הספרים שמיועדים לבנות חרדיות, לא תמיד מתאימים לבנים חרדים, בין השאר בגלל שיש בהם תמונות של בנות ונשים, מה שבקהילות חרדיות

⁷³ עד לא מזמן היה זה שי קלדרון, שמונה ב-3 ביולי 2022 למנהל המחוז החרדי. כעת ממלא את התפקיד המפקח יהונתן עוזרי.

⁷⁴ מדובר בפייגי כהן, האחראית על הפיקוח על כלל בתי הספר היסודיים לבנות במחוז החרדי, ועל חביב חודרה, האחראי על הפיקוח על כלל בתי הספר היסודיים החרדיים לבנים.

⁷⁵ בין הלכה למעשה - שיקולים של קודש וחול ביישום תכנית הליביה בבתי ספר חרדיים לבנים - יהונתן שגב, החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך באוניברסיטת חיפה, יוני 2022.

מיינסטרימיות בעייתי להכניס לבתי ספר לבנים^{77,76}.

כיום משרד החינוך אינו מפיק ספרי לימוד בעצמו, אלא ממליץ על ספרים שאושרו על ידו, ושוק ספרי הלימוד מתנהל כעסק כלכלי המונחה על ידי שיקולי רווח והפסד. נכון לעכשיו, למוציאים לאור לא משתלם כלכלית להוציא ספרים עבור הממ"ח, מאחר שמדובר עדיין בשוק קטן. אמנם, רשתות החינוך החרדי יכולות להיות קהל יעד נוסף עבור אותם ספרים, אך רק באופן חלקי, משום שלעיתים רמת התכנים המיועדים לממ"ח גבוהה מדי עבורן.

חסמים פוליטיים וקהילתיים

מערכת חינוך פרטית למחצה שמקושרת פוליטית משמעה הרבה כסף ומקומות תעסוקה לאיוש (מה שנקרא 'ג'ובים'). כפי שתיארנו בהרחבה בפרק הראשון, זה המצב בחינוך החרדי: רשת החינוך העצמאי קשורה ישירות ליהדות התורה, רשת מעיין החינוך התורני קשורה ישירות לש"ס, וגם העמותות הקטנות יותר מתנהלות לעיתים כעסק למטרת רווח לכל דבר. כאמור, האפשרות שיש למנהלי עמותות החינוך להפלות תלמידים בקבלה למוסדות נותנת להם כוח רב מאוד על חברי הקהילות החרדיות. **כל זה מייצר מצב שבו מערכת החינוך החרדית הפכה לבסיס הכוח העיקרי של המפלגות החרדיות ושל הממסד החרדי**, ומטבע הדברים הם אינם מעוניינים לאבד את הכוח שבידיהם.

הממ"ח מהווה אלטרנטיבה מושכת ליותר ויותר משפחות בציבור החרדי, אלא שכל תלמיד או תלמידה בממ"ח נגרעים מהחינוך העצמאי, ממעיין החינוך התורני או מאחד מבתי הספר או הגנים של עמותות החינוך החרדיות. לכן, מאז פתיחת הממ"ח בשנת 2013 ועד היום, המפלגות החרדיות - יהדות התורה על שני חלקיה, דגל התורה ואגודת ישראל, וש"ס - מתנגדות לחלוטין למסלול הממ"ח.

הלחץ הפוליטי של המפלגות החרדיות ברמה המקומית

ברמה המקומית, משמעות התנגדות המפלגות החרדיות והממסד החרדי היא שברשויות חרדיות (כגון בני ברק, מודיעין עילית ובית"ר) אין שום אפשרות להשיג את הסכמת ראש הרשות להקמת ממ"ח חדש, או להעברת בית ספר מוכש"ר לממ"ח. יוצאת דופן במקרה הזה היא העיר אלעד, שעם ייסוד הממ"ח העבירה בהסכמת ראש העירייה ישראל פרוש כמה בתי ספר לממ"ח - חב"ד בנות ובנים, "אור האמת" בנות ובנים (הבנים חזרו למוכש"ר לאחר ששרד החינוך איתר שם בעיות שחיתות כספיות והוציא אותם מהחינוך הממלכתי) ותלמוד תורה של ברסלב. מכיוון שהמעבר התבצע זמן קצר לאחר הקמת הממ"ח, ייתכן

⁷⁶ שם.

⁷⁷ שיחת טלפון עם שי קלדרון, מנהל המחוז החרדי במשרד החינוך, שהתקיימה בזמן שהיה המפקח האחראי על הממ"ח, ינואר 2022.

שהמפלגות החרדיות עדיין לא הבינו את הסכנה הטמונה בו כחלופה לחינוך החרדי המפלגתי, וסביר להניח שכיום הדבר לא יכול היה להתרחש.

ברשויות מקומיות מעורבות יש לחץ גדול של נציגי המפלגות החרדיות במועצה, שמגובים על ידי המפלגות החרדיות ברמה הארצית, נגד כל הקמה או הרחבה של ממ"חים - מה שכמובן מהווה שיקול משמעותי בהחלטה של ראש העיר בהכנסת הממ"ח לעיר, בהקמת ממ"חים חדשים ובהרחבת הקיימים אם כבר ישנם כאלו.

חוזר המנכ"ל של הממ"ח שפורסם בסוף שנת 2022, מחייב את ראשי הרשויות המקומיות לפתוח ממ"חים אם יש מספיק תלמידים ואופק צמיחה, ולא משאיר את ההחלטה לשיקול דעתם. אם חוזר המנכ"ל לא ישונה או יבוטל, מידת ההשפעה של הלחץ הפוליטי ברמה המקומית צפויה לרדת משמעותית.

הלחץ הפוליטי של המפלגות החרדיות ברמה הארצית

ההתנגדות המוחלטת של המפלגות החרדיות לממ"ח מעכבת את הסדרת וחיזוק מעמדו בחקיקה גם ברמה הארצית. סביר להניח שהן יטילו וטו על כל חקיקה בנושא בכל ממשלה שהן יהיו חברות בה. החשש מתגובת המפלגות החרדיות גורם גם למפלגות לא חרדיות, שמעוניינות בשותפות עם המפלגות החרדיות בעתיד, להימנע מלעסוק בנושא.

בכנס אלי הורביץ לכלכלה 2022 אמר ח"כ משה גפני מיהדות התורה⁷⁸: "אני מציע שתורידו את זה מסדר היום בגלל שתי סיבות: סיבה אחת, שאין עניין שאנחנו נריב. אנחנו רוצים לחיות בשלום. סיבה

שנייה שאין יותר את הממשלה הזו (ממשלת לפיד-בנט, שלא כללה מפלגות חרדיות, מ.צ.), זו תהיה ממשלה אחרת, והיא לא תהיה ממשלה שעושה רק מחלוקת בעם.... אין מציאות של ממלכתי-חרדי ולא יהיה. גם אם הוא יתחיל הוא ייפסק. אנחנו נעשה הכול להפסיק אותו מכיוון ש... הממלכתי-חרדי זה שני דברים סותרים".

התנגדות של רבנים לממ"ח מחד לאבד את האוטונומיה בחינוך

לצד הסיבות האינטרסנטיות הציניות להתנגדות לממ"ח, ישנן גם סיבות אידיאולוגיות וערכיות. הסיבה להתעקשות של הרבנים החרדים ושל אגודת ישראל בשנת 1953, אז נחקק חוק חינוך ממלכתי, להמשיך לקיים את מערכת החינוך העצמאי ולסרב להצטרף

⁷⁸ כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה 2022 - היום השני, דקה 6:17:15 עד 6:18:42.

לחינוך הממלכתי, הייתה אידיאולוגית - חשש מאובדן האוטונומיה בחינוך לקביעת הערכים והתכנים. באותה תקופה, נראה היה עדיין שחזון כור ההיתוך עלול להתגשם, והציבור החרדי בארץ ומנהיגיו פחדו באמת ובתמים, ואפשר לומר שגם בצדק, מחילון, ומפגיעה של המדינה במה שתפסו כ"חינוך הטהור" הקיים אצלם. באותה העת לא היה ברור מה המשמעות של כניסה לתוך המערכת הממלכתית, גם אם יהיה זרם ממלכתי-חרדי נפרד. האם יאפשרו לקיים לימודים בהפרדה מגדרית? תכני הלימוד, ספרי הלימוד - אולי הם יהיו אחידים? מה יהיו הערכים בבתי הספר? ומי יהיו המורים?

המדינה ומוסדותיה נתפסו עד לא מזמן כמאיימים גם במרחבים אחרים. בתחום הרווחה לדוגמה - עד לפני מספר שנים, מערכת הרווחה המדינתית נתקלה בחשדנות וחוסר שיתוף פעולה מצד הקהילות החרדיות, ורק בשנים האחרונות זה התחיל להשתנות. אז קל וחומר בחינוך.

מובן שגם העסקנים וגם הפוליטיקאים החרדים משתמשים בטיעון הערכי הן כלפי הרבנים, הן כלפי הציבור החרדי והן כלפי הציבור הכללי, כשהם באים להסביר את התנגדותם המוחלטת לממ"ח.

בנאומו בכנס אלי הורביץ לכלכלה 2022, הוסיף ואמר ח"כ גפני⁷⁹: "...אנחנו מכירים טובה לשר יגאל אלון שהיה שר החינוך שנתן לנו את העצמאות הפדגוגית... אם לא הייתה את העצמאות הפדגוגית היינו מוותרים גם על התקציב ולא היינו שולחים את הילדים שלנו לחינוך שהוא איננו חינוך בהתאם לאמונה שלנו... החוק הממלכתי-חרדי הוא חוק שכל כולו הוא נגד הנושא של העצמאות הפדגוגית בחינוך.... אנחנו את הילדים שלנו נחנך כמו שאנחנו חושבים... חינוך ממלכתי-חרדי זה תרתי דסתרי... זה שני דברים סותרים מכיוון שחינוך חרדי זה חינוך עם עצמאות פדגוגית וממ"ח המשמעות של העניין שהוא מקבל את ההוראות הפדגוגיות של משרד החינוך".

אלא שאותה האוטונומיה דומה יותר לאגדה מאשר למציאות. רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני מחויבות כבר היום על פי החוק ללימודי ליב"ה מלאים; ספרי הלימוד בכל בתי הספר החרדיים זקוקים לאישור ממשרד החינוך ובממ"ח משתמשים חלקית באותם ספרים; המפקחים החרדים מהמחוז החרדי במשרד החינוך מפקחים גם על בתי הספר החרדיים במעמד מוכשר וגם על הממ"חים; וההורים והמנהלים בממ"ח - כולל מקהילות חרדיות שמרניות - מדווחים שמשרד החינוך מאפשר חינוך חרדי והתאמה של ספרי הלימוד ותכני הלימוד לקהילה החרדית. גם החינוך הממלכתי-דתי שקיים משנת 1953 ועד היום, מוכיח שתכני הלימוד, גם במקצועות החול, עוברים התאמה לציבור הדתי ולערכיו, ובתחום החינוך לערכים, המערכת מתנהלת לפי ערכי הציבור הדתי-לאומי (על גווניו

⁷⁹ כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה 2022 - היום השני, דקה 6:13:58 עד 6:17:18.

השונים) ורבניו. כך שהחרדה, שייתכן שהייתה מוצדקת בשנותיה הראשונות של המדינה, אינה משקפת את מה שקרה במציאות מאז ועד היום. במציאות אין בחינוך הממלכתי-חרדי אוטונומיה מוחלטת, אך גם במוכש"ר ובמוסדות הפטור אין. נכון שבמוסדות אלה למדינה יותר קשה לפקח על הנעשה, ועדיין הפערים, בסוגיות המשמעותיות עבור הרבנים, אינם כאלה שאמורים להוות קו אדום אל מול הממ"ח.

חוסר ההבנה וחוסר העניין של הדרג הפוליטי מעכבים חקיקה

כפי שתיארנו בפרק הראשון, הציבור הישראלי הכללי, כולל הפוליטיקאים הלא חרדים, עוסקים בחינוך החרדי באופן כמעט בלעדי מנקודת מבט אחת - זו של לימודי הליב"ה, ומוטרדים בעיקר מהשאלה כיצד גורמים לכמה שיותר חרדים ללמוד ליב"ה (בדגש על בנים חרדים, כי הבנות כבר לומדות).

מבנה מערכת החינוך החרדית, העובדה שהיא מתנהלת מחוץ למערכת החינוך הממלכתית ושלל הפערים שמחקר המדיניות הנוכחי פורס בהרחבה, לא מצויים בתודעה הציבורית, כולל אצל רוב האנשים שמתעסקים בחינוך בפוליטיקה, באקדמיה ובין קובעי המדיניות. התוצאה היא שקובעי המדיניות נוטים להתמקד בפתרונות קטנים ונקודתיים לבעיות ספציפיות, במקום להשקיע בפתרון המרכזי לבעיות העומק של החינוך החרדי, שהוא הממ"ח.

כך שמול הפוליטיקאים החרדים, שמבחינתם החלשת הממ"ח ומניעת הסדרתו הן מטרה ראשונה במעלה, אין אף מפלגה שעבורה מדובר בנושא מרכזי שיש להיאבק עליו - מה שגם מעכב חקיקה שתסדיר ותחזק את מעמדו של הממ"ח.

הציבור החרדי הכללי לא תמיד מודע להבדלים, ולכן מתפשר על מוכש"ר

ההורים החרדים עצמם לא תמיד מבינים מהו הממ"ח: מה באמת ההבדל בין תלמוד תורה שמלמד אנגלית ומתמטיקה לתלמוד תורה ממלכתי-חרדי, ובוודאי שלא מודעים להבדל בין בית ספר בית יעקב רגיל לבנות לבית ספר ממ"ח לבנות. רובם גם אינם יודעים מה קורה במערכת החינוך מחוץ למערכת החינוך החרדית, קרי, בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. לפיכך הם אינם מודעים לחסרונות החינוך החרדי הפרטי ביחס לחינוך הכללי.

אמנם, פעמים רבות ההורים מרגישים שילדיהם לא מקבלים מספיק בבתי הספר, אבל לא תמיד מודעים לכך שזו בעיה מבנית - שמה שבבתי הספר הממלכתיים הם שירותים

בסיסיים לתלמיד, בחינוך החרדי הם 'מותרות'. גם ההבדלים בתוך החינוך החרדי עצמו לא תמיד ברורים להם - ולכן הבחירה בין חיידר, תלמוד תורה מוכש"ר פרטי או תלמוד תורה של מעיין החינוך התורני תיעשה לעיתים ממניעים של קרבה לבית ועל פי השיוך הקהילתי של בית הספר, בלי לדעת מה מעמדו המשפטי (פטור, מוכש"ר או רשתות) ומה השלכותיו על רמת הפיקוח, התכנים, הכשרת המורים והשירותים לתלמיד.

התוצאה היא שלפעמים גם הורים המעוניינים לשפר את חינוך ילדיהם מסתפקים במוכש"רים שמתיימרים להיות טובים יותר מהחינוך החרדי הרגיל - בין אם מכיוון שהם מלמדים גם לימודי ליב"ה, ובין אם מסיבות אחרות, כמו מורים מקצועיים או תנאים פיזיים טובים יותר.

החינוך הממלכתי-חרדי לא נולד כיוזמה של הורים חרדים שרצו שילדיהם ילמדו אנגלית ומתמטיקה, אלא של הורים שילדיהם כבר למדו מקצועות אלו אך שהבינו שיש פערים עצומים במגוון רחב של תחומים בין בתי הספר החרדיים לאלו של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. מדובר בהורים שקצה נפשם באפליה ברישום, בכך שאין ועדי הורים בבתי הספר ומתלותם בהנהלה שתואיל בטובה לאפשר לילדיהם ללמוד בבית הספר; הורים שהוטרדו מכך שהילדים שלהם לומדים לימודי חול אבל ברמה נמוכה ולא מספקת, מכך שהמורים והמורות והגננות לא מתוגמלים כראוי ולא מוכשרים כראוי, ומכך שאין מענים לא לילדים המחוננים ולא לילדים שצריכים סיוע. חלק מאותם הורים למדו בצעירותם במוסדות הדגל של החינוך העצמאי ושלחו לשם את ילדיהם, ואז התאכזבו לגלות שלא רק שלא הייתה בהם התקדמות (כפי שחלה בבתי הספר הציבוריים), אלא שאפילו הייתה בהם הידרדרות. ההורים הללו הגיעו למשרד החינוך בתקופתו של שי פירון ודרשו מסלול ממלכתי-חרדי, כשם שישנו מסלול ממלכתי-דתי.

אולם רוב ההורים החרדים טרם הגיעו למסקנות אלו, ולפעמים עדיין מחפשים את הפתרון בתוך המרחב המוכר שאינו רשמי.

התיוג ה'מודרני' של הממ"ח

כפי שפורט בפרק הקודם, המציאות בשטח היא שרק מיעוט מבתי הספר בממ"ח משרתים אוכלוסייה חרדית מודרנית. רוב בתי הספר משרתים אוכלוסייה חרדית מיינסטרימית ושמרנית, כולל משפחות של חסידי חב"ד, של חסידויות קטנות כאלה ואחרות, של אברכים ובני תורה ליטאיים וספרדים, וכדומה.

אולם, למרות זאת, הממ"ח סובל מתיוג כמערכת חינוך לחרדים 'מודרניים', הן בקרב האוכלוסייה החרדית הכללית, הן בקרב מקבלי ההחלטות - חברי כנסת, שרים ופקידים באוצר שעוסקים בממ"ח, והן בקרב חלק ממכוני המחקר שעוסקים בו. אפילו בקרב פעילי הממ"ח החרדים עצמם ישנה מחלוקת בשאלה האם הממ"ח מיועד להיות מערכת

חינוך לחרדים המודרניים, או שעליו להוות את ברירת המחדל לכלל החינוך החרדי. בעוד שבאגודת ידידי הממ"ח, לדוגמה, מקדמים את התפיסה שהממ"ח מיועד לכל הקהילות החרדיות, ישנם גורמים אחרים שמקדמים תפיסה שלפיה הממ"ח מיועד לחרדים מודרניים.

בסקר של ד"ר נחומי יפה ממכון נתוני אמת⁸⁰, שחלק מממצאיו כבר הוצגו לעיל, ניתן לראות שלמרות נכונות רחבה יחסית של חרדים לשלוח את ילדיהם למוסדות עם לימודי חול ברמה גבוהה ופיקוח של משרד החינוך - מאפיינים שבעצם קיימים במלואם נכון לעכשיו רק בממ"ח - 47% מהנשאלים סבורים שהורים השולחים את ילדיהם למוסדות כאלו הם "פחות חרדים"; ו-67% חושבים כך ספציפית על הורים השולחים ילדיהם לממ"ח.

הגישה המוצגת במסמך זה היא שהממ"ח הוא פתרון לכלל מערכת החינוך החרדית, ולא רק לחרדים מודרניים. אנשי הממ"ח במחוז החרדי מקדמים את התפיסה של "ממ"ח לכל החרדים" מיומו הראשון של מסלול זה, מה שמסביר את תפוצתו הרחבה יחסית בציבור החרדי.

למרות זאת, ישנם כאמור גורמים המקדמים את התפיסה ה'מודרנית' של הממ"ח, המוסדות הבולטים יותר מבחינה תקשורתית של הממ"ח הם אלו המודרניים יותר, ובממסד החרדי נוח לתייג את מוסדות הממ"ח באופן זה כדי להרחיק מהם את הציבור החרדי המיינסטרימי. בשל כל זאת, תיוג הממ"ח כמסלול לחרדים מודרניים בלבד עלול להפוך לנבואה המגשימה את עצמה, באופן הפוגע ביכולתו להפוך למסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית.

---

⁸⁰ סקר החברה החרדית מספר 129, מכון נתוני אמת, ד"ר נחומי יפה, סגנית נשיא למחקר, יוני 2022.

פרק רביעי

סיפורים מהשטח

בפרק זה נביא מספר סיפורים מהשטח, של מקרים מוצלחים שבהם הצליחו להקים ממ"חים חדשים או להעביר בתי ספר במעמד מוכש"ר או פטור לחינוך הממלכתי-חרדי, וכן של התארגנויות שנכשלו, או נתקעו בדרך. הלמידה ממקרים אלו ומאחרים היא הבסיס לפרק הקודם, שפירט את החסמים העומדים בפני העברת בתי ספר קיימים לממ"ח והקמת בתי ספר חדשים, ולהצעות המדיניות שיובאו בפרק הבא.

קריית מלאכי⁸¹

בקריית מלאכי ישנה קהילת אברכים של כשמונים זוגות ליטאיים צעירים, שהגיעו לעיר בעיקר כפתרון דיוור זול. הילדים הגדולים ביותר בקהילה לומדים בכיתה א'. בעבר ילדי הקהילה למדו בגנים באשדוד, אולם לפני מספר שנים, רשת הגנים של אגודת ישראל - שעד אז הפעילה בקריית מלאכי גני קירוב לילדים ממשפחות חילוניות-מסורתיות - פתחה בעיר שלושה גנים חדשים.

רוב הילדים שלמדו בגנים חדשים אלו הגיעו מקהילת האברכים, ומקצתם מהקהילה החרדית-שמרנית הספרדית הוותיקה של קריית מלאכי. אולם הגנים הללו סבלו מתחזוקה לקויה, ובחצרותיהם היו קוצים ודרדרים - במקום מתקני משחקים. הרשת והעירייה התווכחו מי ישלם על התיקונים הנדרשים, שנעשו לבסוף מקופות הגנים. כך, נאלצו הגנים לממן בעצמם את התיקונים, מכספי הורים שנועדו לקיום פעילויות עבור הילדים. מצב עגום זה הביא את הקהילה לחפש פתרונות אחרים.

לאחר שרשת הגנים של בית יעקב סירבה לפתוח גנים בקריית מלאכי בטענה שאינה רוצה להיכנס לטריטוריה של רשת הגנים של אגודת ישראל, בחורף תשפ"ב, חנה (שם בדוי) ועוד שני אברכים החלו לקדם פתיחת גני ממ"ח בעיר. לשם כך פנו אל ההורים ורב הקהילה, במטרה לבדוק את מידת נכונותם ליוזמה. בקרב ההורים הייתה תמיכה במהלך, אולם בדיוק באותו שבוע התפרסם מכתב הרבנים נגד יוזמת העירייה בבית שמש לפתוח גני ממ"ח לקהילות השמרניות. רב הקהילה - אף על פי שסיפרו לו כי גם במיצד ובמעלה עמוס קהילות אברכים ליטאיות שולחות את ילדיהן לגני ממ"ח - פסק שלאור העובדה שבבית שמש יש התנגדות משמעותית של כלל רבני המיינסטרים למהלך, הוא וקהילתו לא יכולים לשבור את הקונצנזוס. הרב הציע שרק אם לא תימצא שום רשת חרדית שתתחייב לפתור

⁸¹ לפי שתי שיחות עם חנה (שם בדוי), האמא המרכזית שהובילה את הניסיון להצטרף לממ"ח - חרדית ליטאית אדוקה. הראשונה התקיימה ב-21 ביוני 2022, והשנייה שיחת עדכון שנערכה ב-7 בפברואר 2023.

את כל הבעיות, הקהילה תפנה לממ"ח.

לחנה היה חשוב לפתוח דווקא גני ממ"ח, מאחר שהכירה היטב את היתרונות שיש לגני עירייה על פני גנים חרדיים של עמותות, אך לשאר בני הקהילה לא הייתה העדפה ברורה והם העדיפו לפעול כעצת הרב ומצאו את רשת החינוך "מעלות", שפועלת ברחובות ובנתיבות, והסכימה להיכנס גם לקריית מלאכי. המנהל של הרשת, בחור ספרדי חרדי, שכנע את ההורים שיש חפיפה בין האינטרס העסקי שלו לבין האינטרס שלהם שהגן יפעל ויתחזק ברמה מספיק טובה. הוא הבטיח להורים שאנשי התחזוקה שלו יבואו פעם בשבוע כדי לוודא שהמבנה והחצר במצב תקין, ושיהיה פיקוח של משרד החינוך על הגנים. ההורים התרשמו. חנה פרשה בשלב הזה מההובלה, והאברכים האחרים הובילו את מהלך ההקמה. בשנת תשפ"ג נפתחו שלושה גנים של רשת "מעלות" בקרית מלאכי - האחד מעורב לבנות ובנים בגיל 3, האחד רב-גילאי לבנים בגילי 4-5, והאחד לבנות באותם גילים. בשנה הבאה (תשפ"ד) עתיד להיפתח גן רביעי. המצב הפיזי בגנים אכן טוב בהרבה מאשר בגני אגודת ישראל: יש להם מבנים חדשים וציוד תקין, ומפקחת מטעם משרד החינוך מגיעה אליהם באופן קבוע. עם זאת, טיב השירות שהם מציעים נופל כמובן מזה של גני עירייה, גם מהבחינה הפדגוגית וגם מבחינת תשלומי הורים שההורים צריכים לשלם.

הסיפור של קריית מלאכי מדגים שניים מהחסמים הקהילתיים שפורטו בפרק הקודם - הציבור החרדי הכללי שלא תמיד מודע ליתרונות החינוך הציבורי על פני זה המצוי בבעלות פרטית, ולכן מתפשר על מוכש"ר, וכן החשש וההתנגדות של הרבנים. חנה אומרת שרוב החרדים כלל לא מבינים מה ההבדל בין מוסד מוכר שאינו רשמי למוסד ממלכתי, ואם הממ"ח היה ברירת המחדל עבור החינוך החרדי - בניגוד למצב כיום, שבו המוכש"ר הוא ברירת המחדל - היו שולחים את ילדיהם אליו. במבט לאחור, אומרת חנה שהיא וההורים שהיו שותפים ליוזמה להקים גני ממ"ח בקריית מלאכי היו צריכים - כפי שנראה בהמשך שעשו בפתח תקווה - ללכת קודם כול לעירייה. לדבריה, אם ההצטרפות לממ"ח הייתה מקודמת כיוזמה של העירייה, והם היו פונים לרב רק לאחר שהעירייה גילתה מחויבות להקמת הגנים ופתחה את הרישום עבורם, המהלך היה מצליח. לדבריה, אנשים לא אוהבים לעשות את השינוי בעצמם, אך אם היו מתפרסמות מודעות על כך שהתחיל הרישום לגני עירייה בעיר, ההורים היו רושמים אליהם את ילדיהם.⁸²

⁸² מבחינת בתי ספר: הן קהילת האברכים הצעירה והן הקהילה החרדית הספרדית הוותיקה בקריית מלאכי, שולחות את בנותיהן לבתי ספר בית יעקב של החינוך העצמאי מחוץ לעיר, ביסודות ובקוממיות. לבני קהילת האברכים פתחו בשנת תשפ"ג כיתה נפרדת לבני אברכים בתלמוד התורה הוותיק של רשת החינוך העצמאי בעיר.

במבשרת יש תלמוד תורה עם לימודי חול, שנפתח במקור על ידי הרופא ד"ר אוהד הלפרין כבית ספר פרטי בביתו שבבית מאיר, עבור תלמידים ממשפחות של חוזרים בתשובה וחסידות ברסלב. מאוחר יותר עבר בית הספר למבשרת, שם המועצה המקומית הסכימה לקבל אותו רק כמוסד פטור, על אף שלומדים בו לימודי ליב"ה⁸⁴. לפני הבחירות האחרונות במבשרת, בשנת 2018, הורי התלמידים רצו להעלות את תקציב בית הספר על ידי כך שיעבור להיות מוכש"ר או יצטרף לרשת מעיין החינוך התורני. אליהו כהן, אז סגן המנהל במוסד, שכנע את ההורים להיכנס לממ"ח, אף על פי שתגובתם הראשונה לכך הייתה "אתה מנסה לחלן אותנו".

כשאלוהו וההורים פנו לראש המועצה בבקשה שיקדם את היוזמה, אמר שידברו איתו שוב לאחר הבחירות, ולאחר שנבחר שוב, הפסיק לענות לטלפונים מהם. התנגדות ראש המועצה למהלך נבעה מהחשש שלו מכך שבית ספר ממ"ח ימשוך משפחות חרדיות חדשות למבשרת ויגדיל את כמות החרדים ביישוב, והוא לא היה מעוניין בכך.

בית הספר המשיך לדרוש לעבור לממ"ח, או לחלופין לפתוח במקביל בית ספר חדש, צומח⁸⁵, שעם השנים יחליף אותו לחלוטין. שי קלדרון, שהיה אז האחראי על הממ"ח, צידד בבקשה, אולם גורמים אחרים במשרד החינוך לא תמכו בכך. ביניהם ניתן למנות את רות אלמלית, שהייתה אז מנהלת המחוז החרדי במילוי מקום ולא הייתה מאוהדי הממ"ח. גם גורמים במנהל החינוך הדתי לא היו מעוניינים שייפתח ממ"ח במבשרת, מחשש שתהיה זליגה אליו של תלמידים מהחינוך הממלכתי-דתי.

לפיכך, המכתבים הרשמיים שהורי בית הספר שלחו למשרד החינוך, כולל מכתבי עורך דין, שבהם שטחו את בקשתם להצטרף לממ"ח, לא קיבלו תשובה משום גורם רשמי. ההורים⁸⁶ תבעו את משרד החינוך ואת המועצה המקומית בבית המשפט המחוזי, שפסק נגדם, ואף השית הוצאות משפט על ההורים, בטענה שהרשות לא מחויבת להקים בית ספר ממלכתי-

⁸³ תיאור המקרה של מבשרת ציון מסתמך על שיחה שנערכה ב-20 ביוני 2022 עם אליהו כהן, סגן מנהל של תלמוד תורה במבשרת שניסה להפוך אותו לממ"ח.

⁸⁴ מוסד פטור עולה לרשות המקומית פחות ממוסד מוכש"ר.

⁸⁵ בית ספר צומח הוא בית ספר שעם פתיחתו כולל את שכבת או שכבות הגיל הנמוכות בלבד (בדרך כלל, רק כיתה א'). מדי שנה בית הספר גדל, כשהתלמידים עולים כיתה, ומתווספת אליו שכבה נוספת, עד שהוא כולל את כל שכבות הגיל עד כיתה ח'.

⁸⁶ על התביעה היו חתומים ההורים בלבד. מנהל העמותה לא יכול לחתום, כי הזכות לחינוך היא של הילדים.

חרדי⁸⁷. ההורים הגישו ערעור על הפסיקה לבית המשפט העליון, שפסק אף הוא נגדם מאחר שלא עמדו במספר הילדים המינימלי הנדרש להקמת בית ספר ציבורי חדש.⁸⁸ יחד עם זאת, במהלך הדיון⁸⁹ ובפסק הדין⁹⁰ השופטים העירו שמן הראוי שמשרד החינוך יוציא נוהל המסביר באילו תנאים יש לאשר הקמת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים. לאחר שסגן המנהל אליהו כהן עזב את תפקידו, לא נותרה דמות חזקה מספיק כדי להמשיך להילחם על המעבר לממ"ח, ומאז לא נעשה במבשרת ניסיון חוזר לכך.

המקרה של מבשרת מדגים היטב את החסמים החוקיים והמנהליים המרכזיים שהצגנו בהרחבה בפרק הקודם - היעדר הסדרה בחוק של זכותו של הילד החרדי לחינוך ממלכתי-חרדי, ויכולתם של ראשי הרשויות המקומיות להטיל וטו על מעבר בית ספר קיים לממ"ח או על הקמת בית ספר ממ"ח חדש. נקודת האור הייתה שהמאבק המשפטי במבשרת הסתיים בכך שבית המשפט הבהיר שנדרש נוהל שיסדיר את סוגיית בתי הספר הממלכתיים-חרדיים, מה שחיצק בהמשך את הדרישה ממשרד החינוך להוציא חוזר מנכ"ל.⁹¹

בני ברק⁹²

בשנת 2018, לקראת הרישום לשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019), התארגנה בבני ברק קבוצת הורים של כ-40 תלמידות העולות לכיתות א'-ג', שניסתה להקים בית ספר ממלכתי-חרדי לבנות בעיר. בפגישה שהתקיימה בינם לבין מפקחת משרד החינוך אתי בינדר וראש מחלקת חינוך בעיריית בני ברק, אמר להם האחרון שבבני ברק לא ייפתח

---

⁸⁷ "העותרים מבססים את עתירתם על סעיף 7(ב) לחוק לימוד חובה המטיל על המשיבים חובה לקיים ולממן מוסדות חינוך רשמיים לתלמידים המתגוררים בתחום שיפוטה של הרשות המקומית. ואולם על פי חוק חינוך ממלכתי חובה זו חלה על החינוך הממלכתי והחינוך הממלכתי דתי בלבד. על המדינה ועל הרשות המקומית לא חלה החובה להעניק לתלמידי חינוך ממלכתי-חרדי. הקמתם של מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי נתונה לפרורגטיבה של הרשויות. כאמור משרד החינוך מקבל את החלטותיו בעניין זה על פי הנוהל האמור, שלא נתקף בעתירה זו". מתוך פסק דין עתירות מנהליות 61735-07/19-27/11/2019 (עתמ).

⁸⁸ באותה תקופה עמד מספר הילדים העולים לכיתה א' שהוריהם דרשו את הקמת בית הספר החדש, על 19, כשחלק מהם אפילו לא גרו במבשרת. זאת, בעוד כיתה תקנית עומדת על 25 ילדים (כאשר משרד החינוך מאשר בדרך כלל גם כיתות בנות 20 תלמידים).

⁸⁹ מתוך פרוטוקול הדיון בערעור בעליון על פסק הדין בעת"מ 61735-07-19, עע"מ 276/20-29.7.20: "בלי קשר אם מקבלים את הערעור זה לא יהיה נכון שיהיה נוהל לגבי מה שקרוי ממלכתי-חרדי? כרגע אין, זה לא המקרה היחיד. זה תופעה. מדוע אין מקום לשקול הקמת ועדה בעניין הזה לקביעת נוהל?"

⁹⁰ מתוך פסק הדין עע"מ 276/20, 29.7.20: "במהלך הדיון הערנו לבא כוח משיבי המדינה כי הואיל ומשרד החינוך עוסק בקביעת נוהל ביחס לכיתות עם מספר תלמידים קטן, ראוי כי ייתן דעתו גם לנוהל הנוגע לסוג בית הספר מושא הערעור".

⁹¹ הליווי המשפטי של מאבק ההורים בבית שמש להקמת ממ"ח ניתן על ידי הקליניקה למשפט ומדיניות חינוך של אוניברסיטת חיפה, בהובלת עו"ד הרן רייכמן.

⁹² תיאור המקרה של בני ברק מתבסס על שיחה שנערכה ב-20 ביוני 2022 עם מ.ג., מקבוצת ההורים שניסתה להקים בית ספר ממ"ח בבני ברק.

ממ"ח. שי קלדרון, שהיה אז האחראי על הממ"ח במחוז החרדי במשרד החינוך, פנה גם הוא לעיריית בני ברק בנושא ונענה בסירוב. ההתארגנות לא התקדמה מעבר לכך. ההורים ויתרו, ולא פנו לבית משפט.

המקרה של בני ברק מייצג את הנעשה בערים החרדיות כולן, מלבד אלעד⁹³. הן החסמים החוקיים-מנהליים והן החסמים הקהילתיים מועצמים בגלל שליטה מוחלטת של המפלגות החרדיות במועצת העיר, מערכת חינוך שמתנהלת רובה ככולה במרחב המוכשר והפטור⁹⁴, והתנגדות מוחלטת של ראשי הערים וכמעט כל הנציגים במועצותיהן לממ"ח⁹⁵.

בשל כל זאת, ללא עיגון של הזכות לחינוך ממלכתי-חרדי בחוק קשה עד בלתי אפשרי להקים מוסדות ממלכתיים-חרדיים בערים אלו. כפי שפורט בהרחבה בפרק הקודם, חוזר המנכ"ל שפורסם בסוף 2022 אמור לשנות את התמונה. קבוצת ההורים שתוארה לעיל משתייכת לאוכלוסייה חרדית משמעותית בבני ברק המעוניינת בפתיחת מוסדות

המקרה של בני ברק מייצג את הנעשה בכמעט כל הערים החרדיות: החסמים החוקיים-מנהליים והקהילתיים מועצמים בגלל שליטה מוחלטת של המפלגות החרדיות במועצת העיר, מערכת חינוך שמתנהלת רובה ככולה במרחב המוכשר והפטור, והתנגדות מוחלטת של ראש העיר וכמעט כל נציגי המועצה לממ"ח

ממלכתיים-חרדיים לבנים ולבנות, ורבים מתוכה פנו בנושא לאגודת ידידי הממ"ח. אולם גם עם חוזר המנכ"ל, לעיריות בערים החרדיות יש את הדרכים שלהן להפעיל לחץ על הורים הדורשים הקמת ממ"ח או מעבר אליו, על מנת שיוותרו על היוזמה⁹⁶.

כפי שנפרט בהמלצות המדיניות שיובאו בפרק הבא, נראה כי על מנת לפתוח ממ"ח בבני ברק או בערים חרדיות אחרות, דרושה קבוצת הורים עם הנהגה חזקה שמוכנה ללכת רחוק, כולל פנייה לבית משפט; או הפעלת לחץ משמעותי מצד משרד החינוך על המועצה, כולל שימוש בסמכות השר לחייב רשות מקומית בהקמת בית ספר ממלכתי.

---

⁹³ הגורמים לכך שהקמת ממ"ח כן התאפשרה באלעד הוסברו בנייר זה בפרק השלישי, חסמים פוליטיים-קהילתיים, הלהץ הפוליטי של המפלגות החרדיות ברמה המקומית.

⁹⁴ במקרה של בני ברק, יש גם מעט מוסדות ממלכתיים-דתיים ומספר קטן מאוד של מוסדות ממלכתיים, מפני שבעבר הייתה בה אוכלוסייה דתית-לאומית, ומשום שבאזור פרדס כץ עדיין מתגוררים דתיים-לאומיים, מסורתיים וחילוניים.

⁹⁵ בבני ברק יש חבר מועצה אחד בלבד שתומך בממ"ח.

⁹⁶ לדוגמה, אכיפה בררנית נגדם של תקנות גביית ארנונה וחוקי תכנון ובנייה על הרחבת דירות ויחידות דיור להשכרה. מידע מאגודת ידידי הממ"ח, פברואר 2022.

בשנת הלימודים תשע"ח (2017-2018) התארגנה קבוצה של הורים ל-18 בנים שאמורים היו לעלות לכיתה א' בשנת הלימודים תשע"ט, במטרה לפתוח בית ספר ממלכתי-חרדי ראשון בעיר בת ים. היו אלו משפחות ספרדיות חרדיות שמרניות, חלקן של חוזרים בתשובה, שהיו מאוכזבות מהמוסדות של מעיין החינוך התורני בעיר - שרבים מבוגריהם מצד אחד התרחקו מהדת, ומצד שני בקושי למדו לימודי חול. מנהל אגף החינוך בבתי ים שאליו פנו הציע להם לרשום את ילדיהם למוסד ממלכתי-דתי תורני, וסירב לפתוח ממ"ח בעיר, ככל הנראה בעקבות לחץ של ש"ס. בסופו של דבר התפזרו ילדי אותן משפחות בין תלמודי תורה של מעיין החינוך התורני, חב"ד, הממ"ח בראשון לציון והממ"ד התורני.

בשנת הלימודים תשפ"ב, בתמיכת מוטי בוסקילה - מנהל האגף התורני בבתי ים, איש ש"ס, נפתחו בבתי ים שני גני ממ"ח רב-גילאיים, אחד לבנים ואחד לבנות, ובשנת הלימודים תשפ"ג נפתח גן ממ"ח שלישי. השנה (תשפ"ג) ישנה התארגנות שמובלת על ידי רב מקהילת ברסלב בעיר, לפתיחת בית ספר ממ"ח לבנים בשנת הלימודים הבאה (תשפ"ד). במקביל לכך, נעשה ניסיון לגייס הורים לבנות העולות לכיתה א' לפתיחת בית ספר ממ"ח לבנות. מהלך זה ככל הנראה לא יצליח השנה, אולם ייתכן שיבשיל בהמשך, כשכבר יהיו מספיק בוגרות של גן חובה ממלכתי-חרדי שמן הסתם ירצו להמשיך לבית ספר באותו מסלול.

המקרה של בתי ים מוכיח את השפעתם של שניים מהחסמים שתיארנו בפרק הקודם: הקושי בפתיחת מוסדות כיוזמה מלמטה, גם כשיש מספיק ילדים, בגלל זכות הווטו של ראשי הרשויות המקומיות; והקושי בגיוס הורים חרדים מיינסטרימיים שאינם בקיאים בהבדלים שבין בתי ספר חרדיים רגילים לבנות לבתי ספר ממלכתיים-חרדיים לבנות, ליוזמה להקמת בית ספר מהסוג האחרון. מנגד, מקרה בתי ים מלמד על היתרונות של פתיחת מוסדות ממ"ח כיוזמה של העירייה, ועל החשיבות של תמיכה רבנית מקומית במהלך של הקמת בית ספר ממ"ח חדש - כפי שנסביר בפרק הבא, שיוקדש להמלצות מדיניות.

98 פתח תקווה

פתח תקווה היא עיר שיש בה קהילות חרדיות מיינסטרימיות ותיקות, ברובן אשכנזיות-ליטאיות. בחינוך היסודי לבנות חרדיות יש בית ספר בית יעקב ותיק של החינוך העצמאי

⁹⁷ תיאור המקרה מסתמך על שתי שיחות שנערכו ב-20 ביוני 2022 וב-8 בפברואר 2023 עם שני (שם בדוי), בוגרת תיכון בית יעקב לוסיטיג ברמת גן (מוסד חרדי עם בגרות מלאה שלומדות בו בעיקר בנות ממשפחות חרדיות מודרניות) שניסתה להקים בית ספר ממ"ח לבנים בבתי ים, וכן על שיחה עם אגודת ידידי הממ"ח שנערכה ב-8 בפברואר 2023.

⁹⁸ תיאור המקרה בפתח תקווה מתבסס על שיחה שנערכה ב-20 ביוני 2022 עם אשר פריידי, שהוביל את הסבב השני של התארגנות ההורים להקמת ממ"ח בפתח תקווה; וכן על שיחות עם פעילים מאגודת ידידי הממ"ח.

במרכז העיר, עם שש כיתות א', בית יעקב נוסף של החינוך העצמאי בשכונת גני הדר⁹⁹, בית יעקב כלל חסידי קטן ושני בתי ספר קטנים של מעיין החינוך התורני. בחינוך לבנים ישנם תלמוד התורה "שארית ישראל" (אחד מתלמודי התורה הוותיקים של החינוך העצמאי, שמלמדים לימודי ליב"ה ושכיום לומדים בהם בעיקר ילדים מאוכלוסייה חרדית מודרנית), תלמודי תורה של מעיין החינוך התורני, ושלל תלמודי תורה וחיידרים של עמותות פרטיות לקהילות שונות.

רבים מההורים החרדים בעיר אינם מרוצים מהנעשה בבתי הספר של החינוך העצמאי, מהסיבות הרגילות שחוזרות ברחבי הארץ - רמה לא מספקת והיעדר זמינות להורים ופתיחות לשיפורים ושינויים מצד ההנהלה. הדבר הגיע עד כדי כך שחלק מההורים המודרניים יותר ביניהם אף שולחים את בניהם לתלמוד התורה החרד"לי "למרחב". בשל כל זאת, מזה כמה שנים, יש יותר ויותר הורים שמעוניינים בפתיחת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים בעיר.

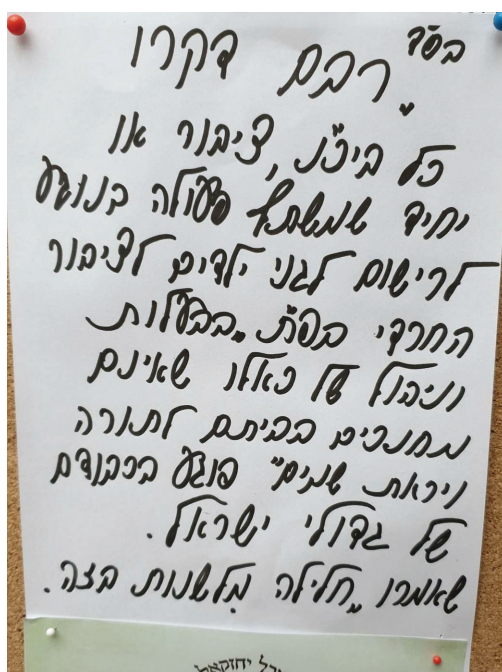
הממסד החרדי חשש מהקמת ממ"ח בפתח תקווה יותר מאשר במקומות אחרים. זאת, מאחר שלהבדיל מירושלים ומבית שמש, לדוגמה, שבהן פועלים בתי ספר חרדיים רבים מאוד ולכן פעילות הממ"ח אינה כה מורגשת בהן בינתיים, הרי שבפתח תקווה, מאחר שמדובר בקהילה עם מספר קטן של בתי ספר, כמעט כל ילד שיגיע לממ"ח ייגרע ישירות מבתי הספר המרכזיים של החינוך העצמאי. תלמוד התורה "שארית ישראל" עלול אף להגיע תוך מספר שנים לסכנת סגירה עקב מיעוט נרשמים. במקרה של פתח תקווה, אם כן, זליגה של משפחות מיינסטרים חרדיות לממ"ח תהיה תופעה משמעותית וגלויה לעין, בניגוד לערים שבהן ישנו מספר גדול יותר של מוסדות לימוד חרדיים בבעלות פרטית.

בתשע"ט 2019, קבוצת הורים בהובלת רחלי מורגנשטרן, עם רשימה של 15 ילדים, בניס ובנות, פנתה לראש העירייה רמי גרינברג, שנתן להם את ברכת הדרך להקמת בית ספר ממלכתי-חרדי בפתח תקווה. יחסיו העכורים של ראש העירייה הן עם סיעת יהדות התורה בעיר, עקב העובדה שלא תמכה בו בבחירות, והן עם רשת החינוך העצמאי, הקלו עליו כנראה מבחינה פוליטית לתמוך בממ"ח. אלא שבמקביל לכך, התארגנה קבוצת הורים שקיבלה מהרב אליעזר סורוצקין, מנכ"ל החינוך העצמאי, איש דגל התורה¹⁰⁰, הסכמה להקים בעיר בית ספר לבנות של החינוך העצמאי בדמותו של "חורב רמת גן" - בית ספר ותיק של החינוך העצמאי שמיועד לאוכלוסייה חרדית מודרנית מאזור רמת גן ובני ברק. מהלך זה, בנוסף לעובדה שהקבוצה שרצתה להקים ממ"ח הייתה מאוד מודרנית, פגע במאמצים לגייס הורים נוספים לממ"ח, וראש העירייה סירב לפתוח בית ספר עבור מספר ילדים שאינו מתקרב לכיתה תקנית.

⁹⁹ שכונה חרדית חדשה יחסית, שמתנהלת במנותק מהעיר עצמה ויש לה מוסדות שכונתיים שלה.

¹⁰⁰ המפלגה הליטאית שביחד עם מפלגת אגודת ישראל החסידיית מרכיבה את יהדות התורה.

בסופו של דבר, רשת החינוך העצמאי לא פתחה בית ספר בעיר, וההורים שניסו להקים את הממ"ח ולא הצליחו בכך, שלחו את בנותיהם לבית יעקב הוותיק, ואת בניהם ל"שארית ישראל", מלבד כמה ששלחו את ילדיהם לבתי ספר דתיים-לאומיים. בשלב הזה לקח על עצמו את הובלת המהלך להקמת ממ"ח בפתח תקווה תושב העיר אשר פרידי, אשר במקום לעסוק בהקמת בתי ספר התמקד בתחילה בפתיחת גנים ממלכתיים-חרדיים. בשנת תשפ"א העירייה התחילה רישום לגני ממ"ח לקראת שנת הלימודים תשפ"ב, בתחילה בתמיכתו של הרב יקותיאל רוזנבאום, מחשובי הרבנים בפתח תקווה, שאף קיבל את ברכת הרב קנייבסקי זצ"ל לכך. אולם לאחר שעסקני דגל התורה בפתח תקווה עלו לרב קנייבסקי ולרב אדלשטיין והוציאו מהם מכתב כללי נגד גני הממ"ח בכל הארץ, חזר בו הרב רוזנבאום מתמיכתו בגנים¹⁰¹. כתוצאה מכך הרישום אליהם, שעד אז התנהל בקלות, הפך לקשה.

13°-6° ☁

כיכר השבת

מכתב רבותינו עיני העדה שלימ"א בעניין הרישום לגני הילדים בפתח תקווה

בס"ד, שבט תשפ"א

לכבוד אחב"י הקורים והנעלים ברוכים תהיו

מצוות האב והאם לחנך הילדים ולהרגילם לאמונה, תורה, יראת שמים ומדות טובות. וחינוך זה הוא מגיל קטנות ממש וכמשאוח"ל קטן היוודע לדבר אביו מלמדו וכו'. וגני הילדים לבנים ולבנות תפקידם לפעול בזה ולהיות שותפים בחינוך הילדים כרצון ההורים, ולחנכם בדרך ישראל סבא וכמקדמת דנא.

פשוט שגנים העומדים בבעלות ובניהול אנשים ומוסדות של כאלו שאינם מחונכים בביתם לתורה ויראת שמים, אינם מתאימים כלל לציבור שומרי תורה ומצוות, ותמהנו אך יעלה על הדעת להפקיד בידיהם את נשמות ילדינו נ"י, ואכן בס"ד עד היום לא היתה כואת בגני הילדים וחלילה מלשנות בזה.

וזכות המסירות בחינוך ילדינו נ"י תעמוד לנו לראותם גדלים כולם בתורה ויר"ש ומידות טובות מתוך נחת ואושר לטוב לנו כל הימים.

י' צ'יטן י' צ'יטן

מכתבם של גדולי ישראל

פרידי מספר שהוא ומארגני המהלך הנוספים ישבו ערב ערב בבתיים של משפחות והסבירו להן שהגנים יהיו חרדיים לגמרי והפיקוח בהם יתבצע על ידי אותה מפקחת במשרד החינוך שמפקחת גם על גני אגודת ישראל. באופן זה הצליחו לשכנע אותם להירשם, עד שהצליחו להגיע לכמאה משפחות ולפתיחה של חמישה גני עירייה בשנת תשפ"ב. במקביל לכך,

¹⁰¹ **הקרוב בפ"ת: מכבש לחצים לפרישת הגר"י רוזנבאום והמכתב המפתיע** - כתבה ב"בחדרי חרדים" על המאבק על גני הממ"ח בפתח תקווה, 30.1.2020; וכן **הגר"י רוזנבאום מבהיר: לא עומד מאחורי הגנים העירוניים** - כתבה מכיכר השבת, 30.1.2020.

**פריידי מספר שהוא וחבריו ישבו
מדי ערב בבתי משפחות והסבירו
להן שהגנים יהיו חרדיים לגמרי,
עד שהצליחו להגיע לכמאה
משפחות ולפתיחה של חמישה
גני עירייה. לאחר שגני הממ"ח
הראשונים נפתחו, המלחמה מצד
הממסד החרדי נפסקה לחלוטין,
והרישום בשנים הבאות התנהל
על מי מנוחות**

נסגרו שלושה גנים של אגודת ישראל. לאחר שגני הממ"ח הראשונים נפתחו, המלחמה מצד הממסד החרדי נפסקה לחלוטין, והרישום בשנים הבאות התנהל דרך העירייה, מבלי שיהיה צורך בקידום פעיל שלו על ידי יוזמי ההקמה. ההורים החרדים בעיר נוכחו באיכויות גני העירייה החרדיים, והרישום אליהם הפך למובן מאליו. כיום (תשפ"ג) יש בפתח תקווה כבר תשעה גני ממ"ח, שכחצי מהילדים הלומדים בהם הם בני אברכים.

בשנת תשפ"ב, לאחר שגני החובה לבנות במסלול הממ"ח הפכו לעובדה מוגמרת, העלו ההורים מחדש

את הדרישה להקמת בית ספר לבנות במסלול זה. רשת החינוך העצמאי ניסתה שוב לסכל את היוזמה באותו אופן שבו עשתה זאת בפעם הקודמת, באמצעות ניסיון לפתיחת בית ספר לבנות בעיר בדמותו של "חורב רמת גן". לשם כך פרסמה הרשת מודעות רישום וערכה כנס להורים, אולם הפעם תחבולתה לא נשאה פרי, ובשנת תשפ"ג נפתח במרכז העיר בית ספר ממלכתי-חרדי צומח לבנות, בתמיכתו של הרב לייבל מבני ברק¹⁰². בבית ספר זה לומדות אפילו מספר בנות אברכים. במקביל לכך, התחייבה העירייה לפתוח בשנת הלימודים הבאה (תשפ"ד) בית ספר ממלכתי-חרדי לבנים. המהלכים לפתיחת בתי הספר לוו על ידי אגודת ידידי הממ"ח שסייעה בגיוס ההורים, בתיאומים מול העירייה ומשרד החינוך ועוד.

המקרה של פתח תקווה מלמד עד כמה פתיחת מוסדות ממ"ח היא תהליך מורכב, שעשוי לארוך מספר שנים ולעבור גלגולים שונים של מאבק, אפילו ברשות מקומית שהעומד בראשה תומך לאורך כל הדרך ביוזמה. המקרה מדגים היטב שניים מהחסמים שתיארנו בפירוט בפרק הקודם: התנגדות של רבנים לממ"ח מתוך חשש לאבד את האוטונומיה בחינוך, והתפשרות הציבור החרדי על מוכש"ר עקב חוסר מודעות להבדלים בינו לבין החינוך הציבורי. מנגד ניתן ללמוד ממנו שלפחות במקרה של הגנים, גם כשיש מאבק נגדי של הממסד החרדי ואין תמיכה רבנית בפתיחת גני ממ"ח, אם הקמתם נעשית כיוזמה של העירייה ומלווה בהתחלה בפעילים חזקים מהקהילה, המהלך יכול להצליח. פתח תקווה מלמדת גם שחשוב להיפטר מהתיג של הממ"ח כמיועד לחרדים מודרניים בלבד; על כך שהסברה במגזר החרדי עובדת; ושכאשר אין רב מקומי שנותן גיבוי לבית הספר, גם רבנים ממקומות אחרים יכולים לעזור. נפרט על כך בפרק הבא, שיוקדש להמלצות מדיניות.

---

¹⁰² הרב דוד לייבל - ראש כולל, ראש ישיבה, מקים רשת הכוללים לאברכים "רבי עקיבא איגר" ומקים רשת "אחוות תורה" - כוללי ערב לחרדים עובדים.

בצפת יש שני בתי ספר ממלכתיים-חרדיים לבנים - "גנזי המלך", תלמוד תורה מצליח שמנוהל על ידי מנהלת אישה, הוקם כממ"ח בשנת 2014 והוא בית ספר מכיל¹⁰⁴; ו"צמח דוד", שעבר ממעמד מוכש"ר לממ"ח בשנת 2017. מאז שנת הלימודים תשפ"ב (-2021) ישנה דרישה של חסידות ביאלא בצפת, לפתיחה של בית ספר ממ"ח לבנות. מדובר באוכלוסייה חרדית שמרנית, שמוסדות החינוך שלה מלמדים בשפת היידיש, והמהלך להשתלבותם בממ"ח נעשה בהובלת האדמו"ר מביאלא.

כבר לקראת שנת הלימודים תשפ"ג היו בחסידות מספיק בנות כדי לפתוח כיתה א' כבסיס לממ"ח צומח, ועוד שתי כיתות גנים שהן עתודה להמשך, אולם העירייה סירבה לבקשה בטענה שאין לה מבנה שבאפשרותה להקצות לבית הספר. מבקשי המוסד החלו בהליכים לקראת עתירה¹⁰⁵ והגיעו לבסוף לבית המשפט לאחר פרסום חוזר המנכ"ל לחינוך הממלכתי-חרדי. בעקבות חוזר המנכ"ל, העירייה התחייבה לדאוג למבנה חדש תוך מספר שנים, מה שיאפשר את פתיחת בית הספר. נכון להיום¹⁰⁶ מבקשי המוסד מנסים לאתר מבנה זמני שיאפשר את הקמת בית הספר כבר בשנת הלימודים הקרובה, והעניין עדיין נדון בבית משפט. בנוסף לכך, יש דרישה מקרב החסידות להעברת תלמוד התורה שלה בעיר מהמוכש"ר לממ"ח.

המקרה של חסידות ביאלא בצפת הוא הוכחה לכך שהממ"ח מתאים גם לאוכלוסיות חרדיות שמרניות. הוא גם מדגים את המשקל הרב שיש לנושא הבינוי, כפי שפירטנו בפרק הקודם, בחלק העוסק בחסמים הטכניים, ואת היתרון שיש ליוזמות שמגיעות מרבני קהילות. הוא מראשוני המקרים המראים שחוזר המנכ"ל אכן מסייע לזרז פתיחת בתי ספר. מנגד, הוא ממחיש עד כמה הרשויות לא מבינות מספיק את חשיבותו של הממ"ח - את הדרישה של אנשי חסידות ביאלא בצפת לפתיחת ממ"ח היה צריך לחבק בשתי ידיים ולסייע להם לעבור למסלול זה באופן מיידי. הדבר יכול היה לעודד ואף ליצור גל של חסידויות קטנות נוספות ואוכלוסיות חרדיות שמרניות נוספות שייכנסו לחינוך הממלכתי-חרדי. במקום זאת, יזמי המהלך נתקלים בקשיים מול הרשויות ואף נאלצים להגיע לבית משפט.

¹⁰³ תיאור המקרה בצפת מסתמך על שיחות עם פעילים מאגודת יידי הממ"ח שמלווים את המקרה.

¹⁰⁴ בתי ספר מכילים הם בתי ספר ציבוריים, בהם לומדים תלמידים עם ובלוי צרכים מיוחדים יחד ללא הפרדה, על בסיס תפיסת החינוך המכיל. ראו הערך "בתי ספר מכילים" בוויקיפדיה.

¹⁰⁵ בליווי עו"ד הרן רייכמן מהקליניקה למשפט וחינוך באוניברסיטת חיפה.

¹⁰⁶ מאי 2023.

מעלה עמוס היא התנחלות חרדית קטנה שהוקמה ב-1981 ומתגוררות בה בעיקר משפחות אברכים ליטאיות. בעבר הגנים בה היו גנים ממלכתיים-דתיים עם צוות חרדי. כשהיו מספיק ילדים במחזור על מנת להפריד בין בנים לבנות, הפרידו, וכשלא היו מספיק - לא הפרידו. מזכירת היישוב פנתה למחלקת חינוך במועצה המקומית בבקשה להעביר את הגנים לחינוך הממלכתי-חרדי, וזו נענתה לבקשתה. בכך עברו הגנים במשרד החינוך מפיקוח דתי לפיקוח חרדי, ללא צורך בהעברת בעלות. אף על פי שמדובר ביישוב קטן שאינו מוכר בעולם החרדי, ולמרות העובדה שהגנים היו ממלכתיים כבר קודם, השינוי לא עבר בשקט. עסקנים מבחוץ פנו לרב היישוב, הרב זאב חרל"פ, שבכלל לא הכיר את המהלך. הרב אמר שאם היה יודע על כך מראש לא היה תומך בדבר, אבל לאחר שהמעבר כבר נעשה וההורים מרוצים, הוא לא יפעל לביטולו.

כיום חלק מהגנים במעלה עמוס משתייכים לממ"ח וחלק לממ"ד, מה שמאפשר לקהילה לפתוח גנים נפרדים לבנים ולבנות גם כשאינן מספיק ילדים במחזור לשני גנים תקינים מבחינת מספר הילדים. להורי הילדים הלומדים בגנים יש לעתים דרישות המיועדות לשמור על אופיים החרדי, כגון התאמת פעילויות מחוץ ליישוב לצביון הקהילה, אשר הפיקוח מטעם הממ"ח משתף איתן פעולה יותר מאשר הפיקוח מטעם הממ"ד. לפיכך, ככלל הם מרוצים יותר מהחינוך הממלכתי-חרדי מבחינה דתית, מה שמבהיר את האבסורד הטמון בכך שהממסד החרדי מתנגד אפילו להעברת גנים מהממ"ד לממ"ח, ובלבד שלא תינתן לאחרון לגיטימציה שתאפשר לו לצמוח כחלופה לחינוך החרדי המצוי בבעלות פרטית.

ביישוב פועל גם בית ספר יסודי של החינוך העצמאי עם סמל מוסד אחד, שמתנהל כמו שני בתי ספר נפרדים, האחד לבנים והאחד לבנות. כלומר, בכל מחזור גם הבנים וגם הבנות רשומים רשמית באותה כיתה, אבל בפועל מדובר בשתי כיתות. הנהגת הקהילה שוקלת להעביר את בית הספר לממ"ח, או לפחות להעביר את הבנים לבית ספר נפרד שיהיה במסלול זה, אולם חוששת לעשות זאת בידועה שהמהלך יעורר התנגדויות מבחוץ.

בישוב מיצד (אספר), התנחלות קרובה שיש בה אוכלוסיית אברכים ליטאים שמרנים מתלמידי הרב זילברמן, יש בית ספר ממ"ח נפרד לבנים ולבנות עם סמל מוסד אחד, שהקהילה מרוצה ממנו מאוד גם מבחינת רמת חרדיותו. חלק מהילדים במעלה עמוס נוסעים ללמוד שם.

גם במעלה עמוס וגם במיצד, מוסדות החינוך משרתים את כלל הקהילה החרדית ביישוב - ליטאים, חסידיים וספרדים. צבי אודסקר, מוועד ההנהלה של מעלה עמוס, מספר שבגלל

¹⁰⁷ תיאור המקרה של מעלה עמוס ומיצד מתבסס על שיחה שנערכה עם צבי אודסקר מוועד ההנהלה של מעלה עמוס, ב-23 ביוני 2022.

המקרה יוצא הדופן שלהם - אוכלוסייה ליטאית חרדית אברכית שמרנית שעברה לממ"ח - הוא מקבל הרבה פניות מחרדים מיינסטרימיים שמתעניינים בהעברת בתי הספר שלהם לממ"ח. עיקר השאלות שלהם נוגעות לתגובת הנגד מהממסד החרדי והרבנים. אודסקר אומר שבניכוי בעיית ההתנגדות של הממסד החרדי, הוא ממליץ על הממ"ח כמתאים גם לקהילות חרדיות שמרניות.

הסיפור של מעלה עמוס ומיצד ממחיש שבחברה הליטאית, קהילות שמונהגות על ידי רבנים חרדים עצמאיים כמו הרב זילברמן, שפחות נרתעים מעמדת ההנהגה הליטאית הכללית, הן בעלות פוטנציאל גבוה יותר להצטרף לחינוך הממלכתי-חרדי. לצד זאת, הוא מראה שגם החלק המאתגר ביותר בחברה החרדית מבחינת מוסדות לבנים - החברה האברכית הליטאית, יכול למצוא מקום בממ"ח, מה שמעורר תקווה שבעתיד יוכל מסלול זה לשרת את כלל האוכלוסייה החרדית. הגנים במעלה עמוס מוכיחים שכאשר המעבר לממ"ח נעשה כמהלך של המועצה המקומית, ומגיע ליתר חברי הקהילה ולרב כדבר מוגמר, זה מקל על ההתמודדות עם ההתנגדויות מבחוץ.

108 רחובות

רוב הבנים בקהילה החרדית ברחובות לומדים בחיידרים, בתלמוד תורה של החינוך העצמאי ובתלמודי תורה של מעיין החינוך התורני. בעיר קיים תלמוד תורה ותיק - "עץ חיים" של הרב דוד שטיין, שהיה מוכש"ר בבעלות של עמותה פרטית ובשנת 2015 היה מבתי הספר החרדיים הראשונים בארץ שעברו לממ"ח. עמוד השדרה של בית הספר הוא קהילה של חרדים אמריקאים ורוסים. הרב שטיין, שעוד קודם לכן הנהיג לימודי ליב"ה בתלמוד התורה, ויתר על בעלותו על בית הספר והעביר אותו למשרד החינוך במטרה לשפר את התנאים בו. כניסתו לממ"ח נעשתה בלב שלם, והוא ממשיך ללוות את "עץ חיים" ללא תשלום כרב בית הספר, ואף מתגייס לסייע להקמת ממ"חים ביישובים אחרים על ידי כך שהוא נפגש עם הקהילה המקומית ומספר את סיפורו, נותן למהלך גושפנקא רבנית ותורנית, ומרגיע הורים חוששים. מאז שבית הספר עבר לממ"ח, הצטרפו אליו בנוסף לבני הקהילה שאותה הוא משרת גם אוכלוסיות נוספות: ילדי שילוב וחינוך מיוחד ממשפחות חרדיות מיינסטרימיות (שעבורם הוקמו כיתות קטנות המתאימות לחינוך מיוחד), ילדים ממשפחות ספרדיות מיינסטרימיות שחלקם הגיעו בגלל שכר הלימוד הנמוך יותר, וגם כמה ילדים ממשפחות חרדיות מיינסטרימיות אשכנזיות.

אחת מהמשפחות הללו היא משפחתו של אבי (שם בדוי). אבי שלח את בנו הבכור לגן הפועל במסגרת החיידר הליטאי בעיר. אשתו, שהייתה מזועזעת מהגן, שהיה באותו מצב

¹⁰⁸ תיאור המצב ברחובות מסתמך על שיחה שנערכה עם אבי (שם בדוי). הורה לילד בתלמוד התורה הממ"ח "עץ חיים" ברחובות, ב-22 ביוני 2022; וכן על מידע מאגודת ידידי הממ"ח.

ועם אותו ציוד כמו לפני 30 שנה, אמרה לו - "בשום תחום אחר לא היית מתפשר ככה על השירות שהילדים שלך מקבלים". הם העבירו את הילד לגן ממלכתי-חרדי בעיר, אותו הכירו דרך בני משפחה מודרניים יותר שילדיהם למדו שם. הילד המשיך בחינוך הממלכתי-חרדי גם בבית הספר, לשביעות רצונם של הוריו. אבי מספר שהמתפללים בבית הכנסת שלו, הן חרדים עובדים והן אברכים, לא מבינים מדוע שלח את בנו לממ"ח, שנתפס בעיניהם כמסלול שמיועד רק לחרדים מודרניים.

במשך מספר שנים היה תלמוד התורה "עץ חיים" ממוקם במבנה בקצה העיר, שהסעות התלמידים אליו לא תמיד היו מסובסדות, מה שהקשה על חלק מההורים לשלוח את ילדיהם לשם. בשנת תשפ"א, ביטאה העירייה את תמיכתה בממ"ח בכך שהעבירה אותו למבנה חדש הסמוך לשכונה המרכזית שבה מתגוררים החרדים בעיר, מה שהגביר את נגישותו באופן משמעותי.

בשנת 2018, נפתח ברחובות בתמיכתו של הרב שטיין גם בית ספר "עץ חיים" לבנות, כבית ספר צומח. זהו בית ספר מצוין שגם בו, בנוסף לכיתות הרגילות, יש כיתות חינוך מיוחד. בנוסף לכך, יש בעיר גם בית ספר ממ"ח אנתרופוסופי, "בארי בשדה", עם אגף בנים ואגף בנות תחת סמל מוסד אחד.

כפי שתיארנו בהרחבה בפרק השני, המודל של "עץ חיים" - בו הרב שהיה הבעלים של המוסד החינוכי בעבר ממשיך ללוותו גם לאחר שעבר לממ"ח, מעורב בניסוח התקנון שלו ביחד עם משרד החינוך, ולמעשה מתפקד כסוג של יו"ר בהתנדבות שלו - מקובל בהרבה בתי ספר שהיו בבעלות של עמותה פרטית ונכנסו לחינוך הממלכתי-חרדי. זהו מודל מצוין שמתאפשר באמצעות שיתוף פעולה חכם של אנשי הממ"ח במחוז החרדי במשרד החינוך עם הקהילה החרדית, והוא אחד הכלים האפקטיביים שמאפשרים את צמיחתו של החינוך הממלכתי-חרדי, את העלאת הלגיטימיות שלו ומתוך כך, את כניסתן של קהילות שמרניות ומיינסטרימיות כאחד אליו.

לדברי אבי, ייתכן שאם ההורים המיינסטרימיים בבית הספר היו עוסקים יותר בהסברה בחוץ, היו מגיעות אליו משפחות נוספות, שהיו מבינות כי בית הספר מיועד לא רק לחרדים מודרניים אלא גם לכאלו המשתייכים לזרם המרכזי בציבור החרדי. כפי שהסברנו בפרק הקודם, המיתוג של בתי הספר במסלול הממ"ח כמיועדים לחרדים מודרניים בלבד מרחיק אנשים. בפרק הבא נסביר כיצד ניתן לפתור זאת באמצעות הפיכת ההורים לסוכני שינוי.

עד לפני כמה שנים לא היו בחריש מוסדות חינוך חרדיים בכלל, כי לא הייתה כמעט אוכלוסייה חרדית בעיר. החרדים הראשונים שהגיעו לשם היו ברסלבים חוזרים בתשובה, ובשנת 2013 נפתחו עבורם שני בתי ספר במסלול ממ"ח: תלמוד תורה לבנים ובית ספר לבנות. בהמשך הגיעו לחריש חרדים מקהילות אחרות, וחלקם שלחו את ילדיהם לבתי הספר האלה. בית הספר של הבנים מתאפיין ברמה גבוהה, והוא כולל ילדי שילוב. כל המורים בו חרדים עם תארים ורובם לא חסידי ברסלב. דווקא בבית הספר של הבנות הרמה הלימודית והרמה המקצועית של המורות היו נמוכות יותר, אולם המנהלת הנוכחית החלה לשנות זאת ובית הספר מצוי במגמת שיפור.

כ-15% מתושבי חריש כיום הם חרדים. יצחק קשת¹¹⁰, ראש העירייה מטעם הליכוד, הוא בעצמו חרדי חוזר בתשובה שילדיו לומדים בממ"ח. נציג ש"ס בעירייה הוא עצמו צעיר ליברלי, אך בלחץ מפלגתו קידם פתיחת בתי ספר של מעיין החינוך התורני בחריש - בשנת 2018 הוקם בה תלמוד תורה ובשנת 2020 בית יעקב. זאת, בניגוד לעמדת מנהלת אגף החינוך בעיר, שאף התפטרה בשל כך מתפקידה. בתי הספר של הממ"ח הם בתיעדוף גבוה יותר בעירייה מבתי הספר החרדיים המוכש"רים. בגזרת הגנים, ראש העירייה אינו מאשר בשום אופן לפתוח גני מוכש"ר של עמותות חרדיות, ולכן כל 27 הגנים החרדיים הם גני ממ"ח, מלבד שבעה גני חינוך מיוחד המצויים בבעלות של עמותה.

רוב התושבים החרדים בחריש חושבים שהממ"ח מיועד לחוזרים בתשובה ולמודרניים, ויש הורים ששולחים את בנותיהם לבית ספר של החינוך העצמאי בפרדס חנה כי בעיניהם הממ"ח בחריש 'פתוח' מדי, ומנגד בית יעקב 'סגור' ו'ש'סניקי' מדי. בחריש אין רבנים חרדים שתומכים בממ"ח. ישנן משפחות אברכים שמעוניינות לשלוח לממ"ח את ילדיהן, אולם חוששות שבשל כך לא יהיה לאב המשפחה 'כולל' ללמוד בו, או שלחלופין גובה מלגת הלימודים שלו ייפגע.¹¹¹

רחל יפרח חברה בוועדי ההורים במוסדות הממ"ח בחריש מזה כשנתיים וחצי. מבחינתה החינוך הממלכתי-חרדי הוא דרך חיים. מנהלת בית הספר הממ"ח של הבנות רוצה לגדול ולהתרחב, בעוד שמנהל בית הספר של הבנים פחות מעוניין בכך שבית הספר יגדל, אולם רחל בשאיפה להגדיל את שני המוסדות. היא פעילה חברתית שהתושבים מכירים וסומכים עליה, ועצם זה שהיא שולחת את ילדיה לממ"ח גורם להורים נוספים להתעניין ולהירשם.

¹⁰⁹ תיאור המצב בחריש מתבסס על שיחה שנערכה עם רחל יפרח מוועדי ההורים במוסדות הממ"ח בחריש, ב-20 ביוני 2022; וכן על מידע מאגודת ידידי הממ"ח.

¹¹⁰ יצחק קשת הוא ראש העירייה (לשעבר ראש המועצה) מאז 2013 ועד היום.

¹¹¹ זאת, להבדיל מהממ"ח בנתניה, לדוגמה, שיש בו גם ילדים של אברכים שלומדים בכולל של הרב תורג'מן, שהוא הרב המלווה של בית הספר ובעליו לשעבר, ומן הסתם תומך בחינוך הממלכתי-חרדי.

היא פועלת מול הקהל הרחב ומשווקת את מוסדות הממ"ח כבתי ספר חרדיים לכל דבר. בנוסף לכך, היא מסייעת לבתי הספר מול ראש העירייה.

יפרח מספרת שיש ילדים שעוברים לבתי הספר הממלכתיים-חרדיים בעיר באמצע היסודי, לאחר שהתאכזבו מבתי ספר אחרים. היא ושאר ההורים שמקדמים את הממ"ח בחריש חושבים לפתוח בעיר כולל של מישהו שלא מחויב לאף אחד מהממסד, כדי לאפשר לאברכים ללמוד שם ולשלוח את ילדיהם לממ"ח.

חריש הייתה יכולה להיות דוגמה לעיר שכל מוסדות החינוך החרדיים שלה הם בממ"ח ואין בה בכלל חינוך מוכש"ר חרדי. לא הייתה סיבה לאשר בה הקמת מוסדות מוכרים שאינם רשמיים במקום לנתב את הילדים לבתי הספר הממלכתיים-חרדיים¹¹², במיוחד בהתחשב בעובדה שהאחרונים מראש לא היו מודרניים, אלא חרדיים ממש. אולם על אף ההקמה המיותרת של מוסדות המוכש"ר, חריש היא גם דוגמה לעיר שבה ועד הורים חזק וראש עירייה תומך יכולים לקדם מאוד את בתי הספר של הממ"ח, ואף להפוך את אלו מהם שנחשבים כמיועדים לאוכלוסייה חרדית מסוימת, לבתי ספר ממלכתיים-חרדיים כלליים שמשרתים את כלל סוגי האוכלוסייה החרדית ביישוב.

בית שמש¹¹³

בית שמש היא עיר מעורבת עם אוכלוסייה חרדית מגוונת - מצד אחד אוכלוסייה גדולה של העדה החרדית¹¹⁴, מצד שני אוכלוסייה אנגלו-סקסית חרדית מודרנית שאליה הצטרפה אוכלוסייה חרדית מודרנית ישראלית, ובתוכם כל הרצף החרדי - ליטאים, חסידיים וספרדים מיינסטרימיים ושמרנים. עוד טרום תקופת הממ"ח היו בבית שמש תלמודי תורה לאוכלוסייה האנגלוסקסית והמודרנית, אשר כללו לימודי ליב"ה מלאים והתקיימו במרחב של החינוך המוכר שאינו רשמי. מלבד תלמוד תורה קטן של ברסלב שעבר בשנת 2014 לממ"ח, עד היבחרה של עליזה בלוך לראשות העיר בבחירות 2018, לא היו מוסדות ממ"ח נוספים בבית שמש.

אולם בלוך לקחה את הממ"ח כפרויקט אישי, ובית שמש הפכה לאחד ממעוזי החינוך הממלכתי-חרדי. תוך חמש שנים נפתחו בבית שמש ארבעה בתי ספר ממ"ח צומחים -

---

¹¹² בתקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953 סעיף 3(א1) כתוב: "ראה השר כי הכרזה עלולה לפגוע במערכת החינוך הממלכתית, רשאי השר שלא להכריז על המוסד כמוסד מוכר".

¹¹³ תיאור המצב מתבסס על מידע מאגודת ידידי הממ"ח.

¹¹⁴ קהילות העדה החרדית יושבות במקור בשכונת מאה שערים בירושלים, כשהצעירים מקרבה התחילו לפני כמה עשורים לעבור לשכונות שהוקמו עבורם בעיקר בבית שמש.

תלמוד תורה ובית ספר לבנות של "נצח"¹¹⁵, ותלמוד התורה ובית הספר לבנות "אשירה". בנוסף להם, פועלים בעיר 16 גני ממ"ח - חמישה של "נצח", שלושה הקשורים ל"אשירה", שישה של חב"ד, אחד הפועל במסגרת תלמוד התורה של ברסלב ואחד הוא גן-חיידר חסידי שבשנת תשפ"ד אמור להיפתח לו גם בית ספר. יש רישום רחב לבתי הספר והגנים, ומשפחות חרדיות אף עוברות לבית שמש מיישובים אחרים כדי לשלוח את ילדיהן למוסדות הממ"ח הפועלים בה. רוב המשפחות ששולחות את ילדיהן למוסדות הממ"ח בעיר (חוץ מהמוסדות של ברסלב וחב"ד) הן חרדיות מודרניות, והממ"ח בבית שמש ממותג נכון להיות בציבור כמיועד לחרדים מודרניים. למרות זאת, יש גם משפחות חרדיות מיינסטרימיות ששולחות לשם את ילדיהן.

בינואר 2022, בעקבות בקשות של הורים חרדים שמרנים ומיינסטרימיים כאחד לפתוח גני עירייה נוספים בעיר, לאחר שקצה נפשם בתנאים הלקויים וברמה הירודה של הגנים המוכש"רים, פרסמה עיריית בית שמש רישום לגני עירייה חרדיים לבנות שאמורים היו להיפתח בשנת תשפ"ג. להבדיל מהגנים הקודמים, קהל היעד של גנים אלו היה בעיקר בנות חסידיות. אולם היוזמה לא הצליחה, מכמה סיבות. ראשית, תוך כשבוע וחצי יצא מכתב חריף של הרבנים נגד הגנים¹¹⁶. שנית, המשפחות של הבנות שמיועדות היו ללמוד בגנים, חששו שבנותיהן לא תתקבלנה לאחר מכן לבתי יעקב הרגילים של רשת החינוך העצמאי,

ולכן חששו לשלוח את בנותיהן לגני הממ"ח. ושלישית, לא היו אנשים מתוך הקהילות האלה שייקחו על עצמם את גיוס ההורים הראשוני, כפי שנעשה בפתח תקווה.

¹¹⁵ "נצח" היא עמותה שהקימה כמה גנים, בתי ספר, ישיבות תיכוניות חרדיות ותיכונים לאוכלוסייה חרדית מודרנית בבית שמש ובירושלים. בתי הספר והגנים הם בממ"ח והעמותה רק מלווה אותם ונותנת להם את שם המוסד. הישיבות והתיכונים הם מוכש"רים של העמותה.

¹¹⁶ חשיפת 'כיכר': בית שמש; גדולי ישראל יצאו נגד פתיחת גני עירייה, כיכר השבת, 11.1.22.

בית שמש, כמו ערים אחרות, מוכיחה את חלקם המרכזי ואף המכריע של ראשי הרשויות המקומיות בהצלחת - ובמקרים אחרים בכישלון - הממ"ח. המקרה שלה מראה גם כיצד הממ"ח הפך למותג המזוהה בבירור עם חינוך מקצועי ואיכותי, עד כדי כך שמשפחות

עוברות דירה לעיר אחרת כדי לשלוח את ילדיהן אליו. מצד שני, כישלון הניסיון להקים גני ממ"ח לקהילות החסידיות המיינסטרימיות מוכיח שלא תמיד מספיק שתהיה רשות מקומית תומכת ויוזמת, על מנת שהמהלך יצליח; שהלחץ הממסדי והרבני החרדי עדיין משפיע מאוד על הקהילות השמרניות והמיינסטרימיות; ושאם רוצים להוביל מהלכים של פתיחת גני עירייה צריך גם להשקיע הרבה יותר מאמץ בגיוס הורים בשנה הראשונה, וגם לתת להם אופק בטוח לכיתה א', בין אם באמצעות התחייבות לפתיחת בית ספר ממ"ח שיתאים להם, ובין אם באמצעות התחייבות שהעירייה לא תאפשר לחינוך החרדי הרגיל לא לקבל את הילדים בהמשך.

**בית שמש מוכיחה את חלקם
המרכזי ואף המכריע של
ראשי הרשויות המקומיות
בהצלחת - ובמקרים אחרים
בכישלון - הממ"ח. המקרה
שלה מראה גם כיצד הממ"ח
הפך למותג המזוהה בבירור
עם חינוך מקצועי ואיכותי, עד
כדי כך שמשפחות עוברות
דירה לעיר אחרת כדי לשלוח
את ילדיהן אליו**

ירושלים¹¹⁷

הקמת הממ"ח על ידי שי פירון ב-2013 פגשה את ירושלים בתקופתו של ראש העירייה ניר ברקת, שתמך בחינוך הממלכתי-חרדי מהרגע הראשון. גם לאחר שברקת סיים את תפקידו בשנת 2018, ומשה ליאון נבחר לראש העירייה בתמיכת הציבור החרדי והמפלגות החרדיות, העירייה ממשיכה לשתף פעולה עם הממ"ח בכל מקום שיש בו צורך אמיתי, וככל שהדבר לא מכניס אותה לתסבוכת פוליטית משמעותית.

שני בתי ספר הוקמו מיד בהתחלה כבתי ספר צומחים - תלמוד התורה "בית רבן" בשנת 2013 (תשע"ד) ובית הספר לבנות "בנות ירושלים" בשנת 2014 (תשע"ה), כאשר בשניהם לומדת בעיקר אוכלוסייה חרדית מודרנית. שני בתי ספר של חב"ד שהיו בבעלות עמותה פרטית הצטרפו לממ"ח - אחד לבנות ב-2013 ואחד לבנים ב-2015. בשנת 2016 (תשע"ז) הצטרפו לממ"ח בתי הספר "יד אשר" לבנות ולבנים, שהיו מוכש"רים פרטיים ספרדיים. ב-2019 (תש"פ), תלמוד התורה "אחינועם" בנשיאות רב העיר העתיקה, הרב אביגדר נבנצל, עבר לממ"ח מרשת החינוך העצמאי, שהסכימה לוותר עליו לאחר משא ומתן ממושך עם

---

¹¹⁷ תיאור המצב בירושלים מסתמך על מידע מאגודת ידידי הממ"ח ועל שיחה עם אבישי כהן, הנציג החרדי מטעם סיעת התעוררות במועצת עיריית ירושלים, שנערכה ב-20.6.22.

הרב¹¹⁸. באותה שנה נפתח בעיר בית ספר צומח חדש לבנות - "אשירה".

בשנת 2021 (תשפ"ב) נפתח במסגרת הממ"ח בירושלים החיידר החסידי ובשנת 2022 (תשפ"ג) הצטרף לחינוך הממלכתי-חרדי תלמוד התורה "תורת חיים", שעבר אליו מהמוכשר. באותה שנה נפתחו בעיר שני בתי ספר ממלכתיים-חרדיים צומחים חדשים - תלמוד התורה "עץ החיים" בשכונת רמות, יוזמה שראשיתה בפתיחת גני עירייה שנתיים קודם לכן על ידי הקהילה המקומית, שהיא בין חרדית מיינסטרימית לחרדית מודרנית; ובית הספר המונטסורי לבנות "נתיבותיה" בגבעה הצרפתית - שראש העירייה הסכים להקצות לו מבנה שיאפשר את פתיחתו, למרות טענות נציגי המפלגות החרדיות במועצה, שרצו שהמבנה ישמש לפתיחת בית ספר בית יעקב חדש של רשת החינוך העצמאי באותו אזור.

תלמוד התורה "בית רבן" שכן עד שנת תשפ"ב בשכונת נווה יעקב המרוחקת ממרכז ירושלים, אף על פי ששירת תלמידים מרחבי העיר שנאלצו לנסוע אליו בהסעות, שבכל שנה נפתח מחדש מאבק על מימונו. בנוסף לכך, בית הספר נאלץ לא לקבל את כל התלמידים שרצו לבוא ללמוד בו, מפאת חוסר מקום במבנה. בשנת תשפ"ג עבר תלמוד התורה למבנה גדול וחדש בשכונת רוממה והפך לממ"ח הראשון במרכז העיר, מה שיאפשר לו לגדול ולהתחזק.

בנוסף לבתי הספר, יש בירושלים 18 גני ממ"ח שרובם פועלים לצד בתי הספר של המסלול ומשמשים כעתודה עבורם, או לחלופין כחלק מתלמוד תורה עם רצף לימודי מגיל שלוש עד כיתה ח', כמקובל בחינוך החרדי לבנים.

ירושלים היא דוגמה לעיר שבה העירייה תומכת בחינוך הממלכתי-חרדי. מְנֵהָל חינוך ירושלים (מנח"י) כולל אגף מיוחד לממ"ח הקרוי אגף חינוך חרדי רשמי, ויש בעיר מגמת גידול והתפתחות עקבית של מסלול זה. עם זאת, ראש העיר ותומכי הממ"ח הולכים על חבל דק מול נציגי המפלגות החרדיות בעירייה, בעיקר סביב סוגיית הבינוי, כאשר על כל מבנה או בית ספר הניתנים לממ"ח, אלו דורשים שיינתן מבנה או בית ספר גם לחינוך החרדי המצוי בבעלות פרטית. מאבק רבני נגד הממ"ח בעיר מתנהל בעיקר מצד הרבנים הספרדים, שחוששים לבתי הספר של מעיין החינוך התורני. זאת, מאחר שבניגוד לציבור החרדי האשכנזי, בציבור החרדי הספרדי הגבולות בין חרדים מיינסטרימיים למודרניים מטושטשים יותר, ולכן הממ"ח מתחרה באופן אפקטיבי יותר ברשת מעיין החינוך התורני על אותו קהל יעד.

¹¹⁸ זהו אחד משני המקרים היחידים בהם עבר בית ספר מהחינוך העצמאי לממ"ח, וזאת משום שגם כשהמנהל וההורים מעוניינים במעבר, נדרשת הסכמת העמותה - במקרה הזה רשת החינוך העצמאי - למהלך, ורשת החינוך העצמאי ככלל מתנגדת לממ"ח ולכן מסרבת להעביר את מוסדותיה אליו. תיארונו חסם זה בהרחבה בנייר זה בפרק השלישי, בחלק העוסק בחסמים חוקיים ומנהליים, בסעיף שעניינו מעבר של בתי ספר מבעלות פרטית לממ"ח.

בתי הספר של חב"ד הם אחד מסיפורי ההצלחה המשמעותיים ביותר של הממ"ח. מוסדות החינוך של חב"ד מתחלקים למוסדות קירוב שמשרתים בעיקר ילדים ממשפחות מסורתיות, ולמוסדות שלומדים בהם בעיקר ילדים ממשפחות חב"דניקות - כלומר חרדים מיינסטרימיים ושמרנים. לפני הקמת הממ"ח, מוסדות חב"ד התנהלו במגוון אופנים בתוך מערכת החינוך הישראלית - מוסדות הקירוב היו בעיקר בחינוך הממלכתי-דתי (ממ"ד), בעוד המוסדות למשפחות חב"ד התנהלו בעיקר בעמותות פרטיות במעמד מוכש"ר ופטור או ברשות.

מאז שהוקם הממ"ח, חלק ממוסדות חב"ד שהיו בממ"ד - בעיקר אלה ששירתו אוכלוסייה חרדית ממש - עברו לממ"ח, ובהם הגנים ובית הספר לבנות של קהילת חב"ד באלעד, בעוד מוסדות הקירוב נשארו בממ"ד. בנוסף לכך, עברו לממ"ח בתי ספר ששירתו אוכלוסייה חרדית ממש והיו לפני כן במעמד מוכש"ר, כולל תלמודי תורה שקודם לכן לא למדו בהם אנגלית ומתמטיקה, כמו תלמוד התורה של קהילת חב"ד באלעד. בתי הספר והגנים החדשים של חב"ד שאינם מוסדות קירוב, נפתחים כמעט כולם בממ"ח. עדיין ניתן למצוא בתי ספר של חב"ד שנשארו במוכש"ר - לדוגמה, בית הספר לבנות של קהילת חב"ד בבני ברק הוא מוסד מוכש"ר המצוי בבעלותה של עמותה פרטית.

בתי הספר של חב"ד שבחינוך הממלכתי-חרדי הם ההוכחה הטובה ביותר שאפשר לקיים בתי ספר חרדיים לכל דבר ועניין שמשרתים משפחות חרדיות שמרניות ומיינסטרימיות

ברוח חסידית, ולשלב בהצלחה את יתרונות החינוך הממלכתי (במִנְהָל תקין, מבנים, הכשרת הצוות, פיקוח, לימודי חול ורמת הלימודים), יחד עם לימודי קודש ברמה גבוהה וחינוך חרדי ערכי שורשי; וכל זאת, בשיתוף פעולה עם מוסדות המדינה. מוסדות חב"ד שבממ"ח - כולל כאלו שמחיידרים ללא לימודי ליב"ה הפכו להיות מוסדות ממלכתיים-חרדיים עם תוכנית לימודים מלאה - הם התשובה הניצחת לחלקים בחברה החרדית שחוששים מכך שוויתור על הבעלות הפרטית על בתי הספר עלול להביא לפגיעה במה שמכונה במגזר "החינוך הטהור", כי הם מוכיחים שבמציאות אין פגיעה כזו.

בתי הספר של חב"ד שבממ"ח הם ההוכחה הטובה ביותר שאפשר לקיים בתי ספר בבעלות המדינה שמשרתים משפחות חרדיות שמרניות ומיינסטרימיות, ומשלבם בהצלחה את יתרונות החינוך הממלכתי יחד עם לימודי קודש ברמה גבוהה וחינוך חרדי ערכי שורשי

פרק חמישי

תוכנית המדיניות להפיכת הממ"ח לברירת המחדל לחינוך החרדי

התרת החסמים שפורטו בפרקים הקודמים תתאפשר רק על ידי קבלת החלטה ממשלתית לטווח ארוך שהחינוך הממלכתי-חרדי הוא ברירת המחדל לחינוך חרדי בגילי 3 עד סוף כיתה ח'; תפקיד שכיום תופסות בבתי הספר היסודיים רשתות החינוך החרדי - החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני, ובגנים רשתות הגנים הגדולות. לשם כך, על מערכת החינוך החרדית כולה להיות מנוהלת מתוך גישה תומכת, מקדמת ומתעדפת ממ"ח¹⁹, על ידי כל הדרג הניהולי במשרד החינוך - מנהל המחוז החרדי, מנכ"ל משרד החינוך ושר החינוך; וברמה המוניציפלית על ידי ראשי הרשויות המקומיות ומנהלי אגפי החינוך בכל הארץ. זאת, תוך חתירה לכך שבעתיד הקרוב הממ"ח יהפוך למסלול הלימודים המרכזי והמועדף גם בקרב החברה החרדית עצמה, ושרוב מערכת החינוך החרדית תתנהל במסגרת החינוך הממלכתי-חרדי.

יש להעביר כמה שיותר תלמידים מהחינוך החרדי בבעלות פרטית לממ"ח, מבלי להתפשר על הסטנדרטים הגבוהים שמשרד החינוך דורש מכל מוסד ממלכתי. נחוץ תכנון מדיניות שיאפשר לקיים את הממ"ח בצורה מיטבית, בלי הנחות ובלי זכויות יתר, גם כשהוא יהווה את רוב החינוך החרדי בישראל

האתגר העיקרי שיש לצלוח על מנת להגיע ליעד זה הוא העברת כמה שיותר תלמידים חרדים מהחינוך החרדי המצוי בבעלות פרטית לחינוך הממלכתי-חרדי באמצעות העברת בתי ספר ופתיחת בתי ספר חדשים, מבלי להתפשר על הסטנדרטים הגבוהים לחינוך איכותי שמשרד החינוך דורש מבתי הספר והגנים בממ"ח כחלק מהחינוך הממלכתי. לצד זאת, נחוץ תכנון מדיניות שיאפשר לקיים את הממ"ח בצורה מיטבית גם כשהוא יהווה את רוב החינוך החרדי בישראל, בלי הנחות ובלי זכויות יתר לתלמידי החינוך החרדי על פני תלמידי החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי (דגש זה רלוונטי לנושאים כמו הליכי הרישום והקבלה לממ"ח, הסעות וכו').

---

¹⁹ כיום מדינת ישראל למעשה מקבלת כעובדה מוגמרת את זה שמערכת החינוך החרדית מתנהלת כאוטונומיה נפרדת, כאשר ממשלות מסוימות והפקידות הממשלתית מנסות מדי פעם למצוא דרכים להכניס לתוכה יותר לימודי ליב"ה מצד אחד, והחרדים מנסים למצוא דרכים להעלות את תקציבי המערכת ללא תוספת של לימודי ליב"ה או פיקוח מצד שני.

יישום המלצות המדיניות שנביא בפרק זה יאפשר עמידה באתגרים אלו, ויוביל להפיכת הממ"ח לאפשרות המועדפת והמרכזית לחינוך חרדי בישראל.

דרך הפעולה המרכזית שאנו מציעים היא **יצירת תוכנית חומש ממשלתית לחינוך הממלכתי-חרדי**, שתפתור, תתיר ותתמודד עם החסמים החוקיים-מנהליים, הטכניים-ארגוניים והפוליטיים-קהילתיים. מטרתה היא להפוך את הממ"ח לדרך הראשית של המדינה לספק לחרדים את הזכות לחינוך בגילי הגן והיסודי, והיעד המרכזי שלה הוא שלפחות 50% מהתלמידים החרדים בגילי גן ובתי ספר יסודיים ילמדו בממ"ח, או במלים אחרות, שהממ"ח יהפוך להיות מסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית בגילים אלו.

מבחינת עלויות הצעות המדיניות - עלות החינוך הכוללת של ילד בחינוך הרשמי (הממלכתי), ולפיכך גם בחינוך הממלכתי-חרדי, גבוהה יותר מעלות החינוך של ילד בחינוך המוכר שאינו רשמי. במשרד האוצר מעריכים שאם כל הילדים החרדים יעברו ללמוד בחינוך הממלכתי-חרדי, הדבר יתבטא בתוספת של כחצי מיליארד ₪ בשנה לתקציב המדינה. אולם במסמך זה אנו לא מתייחסים להעלאה האוטומטית בתקציב על כל ילד שעובר מהחינוך המוכש"ר לחינוך הממ"ח, מאותו הטעם שלא בוחנים בחירה של הורים לרשום את ילדם החרדי לחינוך הממלכתי או הממלכתי-דתי, כמהלך מדיניות שצריך לקחת בחשבון את עלותו התקציבית. במילים אחרות - מדובר במימון אוטומטי שמגיע לכל ילד שלומד בחינוך הממלכתי. לעומת זאת, ישנם תקציבים תוספתיים שיהיה צורך להוסיף לתקציב המדינה - רובם זמניים - על מנת לממן את הכלים והמעטפת הנדרשים כדי לאפשר את צמיחת והתפתחות הממ"ח בהיקפים גדולים ובקצב מהיר, כמו מלגות להכשרת מורים, תקנים לכוח אדם מיוחד במשרד החינוך ותוספת לתקציב בינוי. העלויות התוספתיות האלה צוינו בצמוד להצעות המדיניות.

אולם מובן מאליו שבטווח הארוך, הרווח הכלכלי לקופת המדינה שיתקבל כתוצאה משיפור החינוך החרדי הוא בלתי ניתן לשיעור, וכל השקעה תקציבית קצרת מועד בטלה בשישים לעומתו.

פתרון חסמים חוקיים ומנהליים

חקיקה

יש לתקן את חוק חינוך ממלכתי כך שיכלול הגדרה של החינוך הממלכתי-חרדי, ישווה את מעמדו לזה של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי ויעגן את זכותם של ילדים חרדים לחינוך חרדי רשמי באופן שיחייב את הרשויות המקומיות ואת המדינה לספקו לכל ילד חרדי המעוניין בכך

נדרש עיגון בחקיקה של זכותם של ילדים חרדים לחינוך חרדי רשמי (חינוך ממלכתי-חרדי), באופן שיחייב את הרשויות המקומיות ואת המדינה לספקו לכל ילד חרדי המעוניין בכך. החקיקה הנדרשת לשם כך היא **תיקון חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953**¹²¹, כך שיכלול הגדרה של החינוך הממלכתי-חרדי, וישווה את מעמדו לזה של החינוך הממלכתי והחינוך הממלכתי-דתי^{122,123,124}. בנוסף לתיקון חוק חינוך ממלכתי, יש לתקן את **חוק לימוד חובה**,

¹²⁰ כל אחת ואחד מההצעות והכלים המוצעים, יכול לעמוד בפני עצמו, גם ללא תוכנית חומש. גם ההמלצות שאנו מציעים להכליל בחקיקה ו/או בחוזר המנכ"ל, יכולות להיות מבוצעות ברמת המשרד והרשויות המקומיות גם לפני חקיקה, בהסכמה של ראשי הרשויות. ברור שהמצב הפוליטי בישראל יקשה על ביצוע התוכנית המלאה: הן על יישום תוכנית חומש, והן על חקיקה. דווקא משום כך, חשוב להדגיש שכל אחד ואחד מהפתרונות והכלים המוצעים פה, יכול לסייע לקידום הממ"ח גם בנפרד משאר ההצעות. שר החינוך, מנהל המחוז החרדי, ראשי הרשויות המקומיות ומנהלי אגפי החינוך ברשויות המקומיות, יוכלו לאמץ מנייר מדיניות זה סט של כלים והצעות שהם יכולים ליישם ולקדם בכך את הממ"ח במשמרת שלהם, גם אם התוכנית הכוללת תיאלץ לחכות להזדמנות פוליטית מתאימה.

¹²¹ חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953.

¹²² להבדיל ממה שנעשה עם החינוך המשלב, שאכן הוסיפו אותו לחוק חינוך ממלכתי, אולם הרשויות והמדינה אינן מחויבות לספק אותו לכל ילד המעוניין בכך. את מעמד החינוך הממלכתי-חרדי צריך להשוות לזה של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי, כך שהרשויות המקומיות והמדינה יהיו מחויבות לספק אותו לכל ילד חרדי המעוניין בכך.

¹²³ ראו נספח 1 - טיוטה להצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי-חרדי), שנכתבה ביחד עם פרופ' לטם פרי חזן מהחוג למנהיגות ומדיניות בחינוך בפקולטה לחינוך באוניברסיטת חיפה, ועם עו"ד הרן רייכמן - מנהל הקליניקה למשפט ומדיניות חינוך באוניברסיטת חיפה; ונספח 2 - חוק חינוך ממלכתי כפי שייראה אחרי הטמעה של התיקון לתוכו.

¹²⁴ ביוני 2020 ח"כ עודד פורר מישראל ביתנו הניח על שולחן הכנסת את הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי) התש"ף-2020. על פי נוסח ההצעה מוצע לחייב את המדינה להקים ברשות חינוך מקומית מוסד חינוך ממלכתי חרדי כאשר קיימת לכך דרישה של הורים ל-10 תלמידים מכל שכבה בחינוך היסודי. באוקטובר 2021 הונחה הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי) התשפ"ב-2021 - זהה להצעה הקודמת - על ידי ח"כ אלכס קושניר וח"כים נוספים מישראל ביתנו, יש עתיד, וימינה. במרץ 2022 ח"כ וי"ר וועדת החינוך שרן השכל ממפלגת תקווה חדשה הניחה נוסח שונה של ההצעה על שולחן הכנסת - הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התשפ"ב-2022 - שמגדיר בצורה ברורה יותר את המחויבות של המדינה והרשויות המקומיות לספק חינוך חרדי ממלכתי לכל תלמיד חרדי המעוניין בכך, וקרוב יותר לגרסה שאנחנו מציעים במסמך זה. ההצעות לא התקדמו בשלבי החקיקה. בינואר 2023 הצעת החוק של שרן השכל הונחה שוב על שולחן הכנסת על ידי ח"כ משה (קינלי) טור פז מיש עתיד - הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התשפ"ג-2023.

תש"ט-1949, ולעדכן את תקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), תשי"ט-1959, תקנות חינוך ממלכתי (פתיחת מוסדות), תשי"ד-1953 ותקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), תשי"ז-1956 (ראו נספח 3).

כפי שהוסבר בפרק השלישי, העוסק בחסמים הניצבים בפני התפתחות הממ"ח¹²⁵, חוזר מנכ"ל בעניין מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי, שפורסם ב-22 בנובמבר 2022¹²⁶, קובע שהמדינה והרשויות המקומיות מחויבות לספק חינוך ממלכתי-חרדי לחרדים המעוניינים בכך. זאת, באמצעות פתיחת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים ביישוב אם יש מספיק ילדים לשם כך וצפי להמשכיות, ואם אין - על ידי אישור ומימון לימודי חוץ במוסד ממלכתי-חרדי ביישוב אחר. חוזר המנכ"ל אף משווה את מעמד החינוך הממלכתי-חרדי לזה של הממלכתי והממלכתי-דתי מבחינת הסעות ובינוי.

יחד עם זאת, **החוזר אינו מהווה תחליף מספק לחקיקת**

חוק חינוך ממלכתי-חרדי. אמנם, קל יותר לקדם פרסום חוזר מנכ"ל מאשר יוזמת חקיקה, משום שבניגוד אליה הוא אינו תלוי בהסכמה פוליטית רחבה, אלא בסמכות מנכ"ל משרד החינוך בלבד. אולם מאותה סיבה, קל יותר גם לשנותו או לבטלו. בנוסף לכך, התוקף המשפטי של חוזר מנכ"ל נופל מזה של חקיקה. יתר על כן, חקיקה דרושה גם מן ההיבט הנורמטיבי: החינוך הממלכתי-חרדי צריך להיות שווה ערך מבחינת המדינה לחינוך הממלכתי

והממלכתי-דתי, ולכן הסדרתו החוקית חייבת להיעשות באותם חוקים שמתייחסים לחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי.

מימוש והרחבת חוזר המנכ"ל

יש להפוך את חוזר המנכ"ל בדבר מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי שפורסם בסוף שנת 2022¹²⁷ ממילים הכתובות על נייר, למדיניות שמתנהלים על פיה בשטח. ניתן לעשות זאת בכמה אופנים:

- ④ הוצאת פנייה יזומה של משרד החינוך לכל ראשי הרשויות ואגפי החינוך, והסברה על חוזר המנכ"ל החדש וההתנהלות הנדרשת מהרשות על פיו.
- ④ במקומות בהם ישנה דרישת הורים לפתיחת מוסדות ממ"ח, או בקשה של מוסד מוכש"ר

¹²⁵ פרק החסמים, חסמים חוקיים ומנהליים, עמוד 50.

¹²⁶ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022.

¹²⁷ שם.

לעבור לממ"ח, והרשות המקומית מסרבת לבקשה, יש לדרוש מראש הרשות ומאגף חינוך להתנהל לפי חוזר המנכ"ל, ובמקרה הצורך לפנות לבית משפט. צעד כזה נעשה בתחילת שנת 2023 בצפת, ואכן, בית המשפט התייחס לחוזר המנכ"ל וחייב את הרשות להקים בית ספר ממ"ח חדש, תוך שהוא נותן לה ארכת זמן לאתר מבנה או שטח למבנה לשם כך.

פרסום הנחיה לכל הרשויות המקומיות להוסיף בטפסי הרישום לגנים ובתי ספר יסודיים המופיעים באתרי האינטרנט שלהן, את האפשרות לבחור בחינוך ממלכתי-חרדי, גם אם נכון להיום אין מוסדות כאלה ברשות. הפרסום מיועד לכך שהרשות המקומית תוכל לראות אם יש דרישה מספקת על מנת לפתוח מוסדות כאלה, ואם לא, לספק פתרונות חלופיים לילדים המעוניינים בכך ביישובים הסמוכים (פירוט בהמשך). לצד זאת, יש לתקן את חוזר המנכ"ל ולהוסיף אליו את הנקודות הבאות (שנציג ביתר פירוט בהמשך בתתי-הפרקים הרלוונטיים):

חובת פתיחת בית ספר ממ"ח כללי בכל ריכוז חרדי כיוזמה של הרשות המקומית ומשרד החינוך.

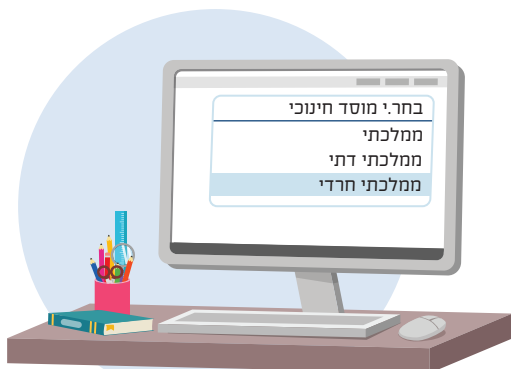
חובת פתיחת גני ממ"ח בכל ריכוז חרדי כיוזמה של הרשות המקומית ומשרד החינוך.

קביעת נהלים מיוחדים לבתי ספר המצויים בבעלות פרטית במקרים שבעליהם אינם מוכנים לוותר עליהם (כגון בתי ספר ברשתות), כך שהם ייפתחו מחדש כמוסדות ממ"ח עם הצוות המקורי והילדים מבית הספר המקורי.

במקרה שיש כמה מוסדות של חינוך ממלכתי-חרדי ברשות המקומית, חוזר המנכ"ל קובע שהרישום אליהם יתבצע על פי השיטה האזורית. צריך להוסיף לכך שהרישום למוסדות כלליים יהיה אזורי, בעוד שהרישום למוסדות קהילתיים יהיה על-אזורי.

תיעודף זמני של מוסדות הממ"ח בהקצאת מבנים ובינוי על פני מוסדות ממלכתיים וממלכתיים-דתיים, עד להתבססות החינוך הממלכתי-חרדי.

הכנסה של אופציית הממ"ח לאתרי הרישום בכל רשות מקומית, גם בגנים וגם בבתי הספר

באתרי הרישום של העיריות, המועצות המקומיות והמועצות האזוריות - המקוונים והפיזיים - יש לאפשר להורה לבחור בחינוך ממלכתי-חרדי, כשם שביכולתו לבחור בחינוך ממלכתי וחינוך ממלכתי-דתי. זאת, על מנת לאפשר להורים את הכתוב בסעיף 3.1

בחוזר המנכ"ל¹²⁸ - "בשעת הרישום ברשות המקומית רשאי הורה למסור הודעה על רצונו שיינתן לתלמיד חינוך ממלכתי-חרדי, בין אם קיים מוסד כזה באותה רשות ובין אם לאו". בהתאם לרישום האמור, על העיריות והמועצות המקומיות והאזוריות לנתב את התלמידים המעוניינים במסלול זה למוסדות הממ"ח הקיימים, להקים חדשים או לנתבם למוסדות קרובים מחוץ ליישוב.

הסדרת הרישום לממ"ח - בתי ספר כלליים ברישום אזורי ובתי ספר קהילתיים או ייחודיים ברישום על-אזורי

כפי שהסברנו בפרק החסמים, נהלי הרישום והקבלה למוסדות הממ"ח כיום אינם מספיק ברורים. יש לנהל את הרישום לחינוך הממלכתי-חרדי כפי שמנהלים את הרישום לחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי - הרישום לבתי הספר שמיועדים לאוכלוסייה החרדית הכללית צריך להיעשות על בסיס אזורי, והרישום לבתי ספר ייחודיים כגון ממ"ח אנתרופוסופי, ממ"ח חב"ד, ממ"ח חסידי שמלמד בידיש וכדומה, יכול להיעשות ישירות לבית ספר ספציפי. עם זאת, כמו בבתי ספר ייחודיים בחינוך הממלכתי, אם מספר הנרשמים עולה על המקום בבית הספר יש לקיים הגרלה. כך גם ברישום לגני הממ"ח - ככלל, הגנים צריכים להיות גני עירייה אזוריים. בגנים ייחודיים (הצמודים לתלמוד תורה ספציפי, מתנהלים בידיש וכדומה), הרישום יכול להיות על-אזורי, עם הגרלה במידת הצורך.

מעבר לכך, כפי שכבר מקובל כיום בשטח, וכפי שנכתב בחוזר המנכ"ל¹²⁹, בתי הספר של הממ"ח קובעים לעצמם תקנונים שצריכים לעבור אישור של משרד החינוך. התקנונים יכולים להיות מחמירים מבחינה דתית, ולכלול לדוגמה כללי לבוש קפדניים, קביעת סוג הכיפה שיש לחבוש במקרה של בנים, וכדומה. חשוב להמשיך להקפיד על כך שהתקנון יחול על הילד בלבד, ולא יציב דרישות פרטניות בפני משפחתו, פרט לאפשרות לדרוש ממנה לנהל אורח חיים דתי או חרדי.

הקמת בית ספר ממ"ח כללי ביוזמה של משרד החינוך והרשות המקומית, בכל מקום בו יש ריכוז של אוכלוסייה חרדית

על משרד החינוך ליזום ביחד עם הרשויות המקומיות הקמה של בתי ספר ממ"ח לבנים ולבנות שמיועדים לכלל הציבור החרדי, ולא רק לקהילה חרדית ספציפית, בכל יישוב או אזור שיש בהם

¹²⁸ ש.ם.

¹²⁹ חוזר מנכ"ל מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי - הוראת קבע מספר 0371, 22 בנובמבר 2022, סעיפים: 8.3, 8.4, 8.5.

ריכוז חרדי.

בערים קטנות ובינוניות עם אוכלוסייה חרדית קטנה או בינונית יכול להיות בית ספר אחד לבנים ואחד לבנות (כמו בפתח תקווה). בערים גדולות עם אוכלוסייה חרדית גדולה יותר, נדרשים כמה בתי ספר אזוריים כאלה (כמו בבית שמש וירושלים). היכן שכבר קיימים בתי ספר כאלה (כגון בבית שמש, ירושלים ורחובות) - צריך לחזק ולהגדיל אותם, והיכן שאין עדיין בתי ספר כאלה - צריך להקים, או לחלופין להפוך בתי ספר ממ"ח שהוקמו כקהילתיים לבתי ספר כלליים (כפי שנעשה בחריש וכפי שצריך לעשות באלעד). יש להקים את בתי הספר האלה גם ללא התארגנות הורים, ומומלץ לפתוח אותם גם אם בשנה הראשונה לפעילותם גודל הכיתות לא יהיה תקני.

פתיחת גני ממ"ח (גני עירייה) בכל עיר שיש בה אוכלוסייה חרדית, כיוזמה של העירייה

יש להעתיק את המודל המוצלח של פתיחת גני ממ"ח - גני עירייה רשמיים בפיקוח חרדי - מפתח תקווה לכלל הערים החרדיות. כלומר, במקום שהעירייה תחכה להתארגנות של הורים שיפנו אליה בבקשה להקים גן ממ"ח ויזכירו שיש מספיק ילדים לשם כך, עליה להוציא פרסום מטעמה על כך שבשנת הלימודים הבאה ייפתחו גנים ממלכתיים בהתאם לרישום; לייצר רישום מסודר לגנים הללו,

בדומה לרישום לגנים הממלכתיים-דתיים והממלכתיים; ובהתאם לרישום - לפתוח גנים.

בשנה הראשונה שבה מתקיים הרישום לגנים, מומלץ לעבוד בשיתוף פעולה עם גורמים מתוך הקהילה החרדית, שישווקו את הגנים מול אוכלוסיית היעד ויסייעו ברישום¹³⁰. עם זאת, כאמור, על הרישום להיפתח כיוזמה של העירייה ולהתבצע דרכה. מומלץ שמשרד החינוך יאפשר לפתוח בשנה הראשונה גם גנים עם מספר ילדים קטן מכיתה תקנית.

בערים ושכונות חרדיות חדשות שיוקמו, יש לאמץ את המודל של חריש, שכזכור, ראש העירייה פתח בה את הגנים החרדיים רק כגני ממ"ח ולא הסכים לשום פתיחה של גן חרדי על ידי עמותה, כך שכל הגנים בחריש מהקמתה ועד היום, כולל כל הגנים החדשים שנפתחים, הם גני עירייה רשמיים בפיקוח חרדי ואין שם בכלל גנים מוכשרים. זו צריכה להיות ההנחיה הרשמית של המחוז החרדי ומשרד החינוך לכל יישוב חדש ולכל יישוב

¹³⁰ המקרה של פתח תקווה מוכיח שבשנה הראשונה שבה מתקיים רישום לגנים ביוזמת העירייה, לא פשוט לקדמו מאחר שהוא נתקל בהתנגדויות של רבנים. אולם לאחר שהגנים נפתחים, ההתנגדויות דועכות והרישום בשנים הבאות מתנהל על מי מנוחות.

מעורב ותיק שמקימים בו שכונות חרדיות חדשות.

שימוש בסמכות שר החינוך לחייב רשויות מקומיות לפתוח בתי ספר וגנים רשמיים (ממלכתיים)

שני סעיפים בחוק לימוד חובה מעניקים במפורש לשר החינוך את הסמכות לחייב רשות מקומית לפתוח גנים ובתי ספר ממלכתיים¹³¹. הנוהל המקובל הוא, שמשרד החינוך ושר החינוך אינם כופים על רשויות מקומיות פתיחה של מוסדות חינוך, ושהסכמת ראש הרשות דרושה לפתיחת מוסד מכל סוג שהוא, כולל מוסדות רשמיים (ממלכתיים). אולם במקרה של החינוך הממלכתי-חרדי, ראוי ששר החינוך המעוניין בקידום הממ"ח ישתמש בעת הצורך בסמכותו לחייב רשויות מקומיות לפתוח מוסדות ממלכתיים-חרדיים, בעיקר במקרים שבהם יש התנגדות גורפת של הרשות המקומית לחינוך הממלכתי-חרדי.

הקשחת הליך ההכרה בבית ספר מוכש"ר

- כיום, לעתים מעניקה המדינה לבתי ספר מעמד מוכש"ר גם מבלי שיעמדו בתנאים הרשמיים לכך.¹³² כדי לשנות זאת, יש לאכוף את תנאי ההכרה המפורטים בסעיף 3 (א) בתקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים) (התקנות של החינוך המוכר שאינו רשמי).¹³³
- יש להתנות את ההכרה בבית ספר מוכש"ר בעמידתו בחלק מהקריטריונים הנדרשים מבתי ספר ממלכתיים. לדוגמה, על משרד החינוך לבדוק האם בכלל יש צורך בבית ספר חדש או שיש כבר בית ספר דומה באזור, כך שאין בו צורך. כיום בדיקה זו מבוצעת לפני אישור של מוסד ממלכתי חדש, אך לא לפני אישור של מוכש"ר חדש.

¹³¹ **חוק לימוד חובה, תשי"ט-1949**, סעיפים 7(ג) ו-10. סעיף 7 (ג) "השר רשאי לחייב, בצו, רשות חינוך מקומית, או רשויות חינוך מקומיות אחדות במשותף, לפתוח ולקיים מוסדות חינוך רשמיים לחינוך חובה". סעיף 10. "השר רשאי לחייב, בצו, רשות חינוך מקומית, או רשויות חינוך מקומיות אחדות, במשותף, לפתוח, ולקיים - לפי רצון הורי הילדים או הנערים הגרים בתחום השיפוט של אותה רשות חינוך מקומית או אותן רשויות חינוך מקומיות - מוסד חינוך רשמי לחינוך חובה. הוראות מפורטות בנוגע למתן צווים לפי סעיף קטן זה ייקבעו בתקנות".

¹³² כך, לדוגמה, "השכלת המנהל וחבר עובדי ההוראה במוסד אינה פחותה מהרמה שאישר השר למוסדות מוכרים" ו"מספר התלמידים הצפוי בכל כיתה הוא לפי השיעור הנהוג במוסדות חינוך רשמיים", הם תנאים שלא תמיד נאכפים בפועל.

¹³³ **תקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953**.

יש לדרוש גם מבתי ספר מוכש"רים לעבור אישור של הוועדה במטה משרד החינוך (כפי שנעשה בחינוך הרשמי), ולא להסתפק בבדיקה של המחוז החרדי ואגף רישוי כפי שנהוג כיום.

הקשחת הליך המעבר של מוסדות מוכש"ר ופטור לרשתות

כפי שתיארנו בפירוט בפרק החסמים, הליך הכניסה של בית ספר מוכש"ר או פטור לאחת מרשתות החינוך הפרטיות פשוט בהרבה מהליך כניסתו לממ"ח. כדי לשנות זאת, יש להפסיק לאפשר לבתי ספר במעמד מוכש"ר או פטור לעבור באופן כמעט אוטומטי לרשתות, ולהתחיל לקבל מהמדינה 100% תקצוב, מבלי שהוכיחו את יכולתם ללמד לימודי ליב"ה מלאים או להחזיק עצמם מבחינה כלכלית, וללא התחייבות מצידם להשלמת ההכשרה וההתמקצעות של הצוות. לכל הפחות, צריך להעביר אותם בבדיקה מלאה בוועדה הפדגוגית של המחוז, ולא כפי שקורה לעתים כיום, שזו משמשת 'חותמת גומי' בלבד.

פיקוח ואכיפה על הרשתות

יש להתחיל לבצע אכיפה מלאה על בתי הספר של רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני - בעיקר בתי הספר לבנים - גם בתחום הפדגוגי וגם בתחום המנהל התקין. יש להתנות את תקצוב מוסדות אלו בכך שישתפו פעולה עם הפיקוח ויעמדו בכל הסטנדרטים שהם מחויבים אליהם, ואף לבטל רישיונות של בתי ספר שלא יעשו כן.

הסדרים מיוחדים להעברת בתי ספר מרשתות לממ"ח

על מנת שבית ספר במעמד מוכש"ר או פטור יהפוך לממ"ח, נדרש ויתור בעלות עליו. מאחר שנכון להיום, רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני אינן מוותרות על שום בית ספר המצוי בבעלותן, מעבר של מוסדות חינוך מרשתות אלו לחינוך הממלכתי-חרדי הוא כמעט בלתי אפשרי. הפתרון הוא לפתוח בית ספר ממ"ח חדש - לא צומח, אלא שכל הכיתות קיימות בו מראש, לרשום אליו את הילדים הלומדים כיום בבית הספר של הרשת, ולהעביר אליו את סגל ההוראה ובמקרים מסוימים גם את המנהל. הבעיה היא שאם המורים אינם עומדים ברף ההכשרה הנדרש לעבודה בבית ספר ממלכתי - וזה מה שקורה ברוב בתי הספר לבנים - הם אינם יכולים לעבור לעבוד בבית הספר החדש.

בבתי ספר מוכש"רים שהופכים לממ"חים ונשארים עם אותו סמל מוסד, משרד החינוך מאפשר את המשך העסקת המורים, ובלבד שיתחייבו להשלמת תואר ראשון תוך כדי עבודתם ולהשתתפות בתוכנית ההכשרה וההתמקצעות של המשרד. אולם במקרה שבו

מדובר בבית ספר עם סמל מוסד חדש, משרד החינוך לא מאפשר זאת.

על מנת לאפשר העברה עקיפה של בית ספר מהרשות לממ"ח באופן שכולל את מורי בית הספר (על מנת שלא לפגוע במורים ובמטרה לשמר המשכיות מוסדית ולתת להורים ולקהילה תחושה שמדובר באותו בית ספר), צריך לאפשר את ההסדר המתואר לעיל גם במקרה של הקמת בית ספר ממ"ח חדש המיועד לתפוס את מקומו של בית הספר הישן שברשת.

הסבת גנים ובתי ספר של הממ"ד שמשרתים אוכלוסייה חרדית לממ"ח

בבני ברק, שבה יש התנגדות מוחלטת של הרשות המקומית לפתיחת ממ"חים או למעבר של בתי ספר קיימים לממ"ח, יש גנים ובתי ספר ממלכתיים-דתיים שנותרו מהתקופה שבה חיו בני הציונות הדתית בעיר. כיום, לאחר שברוב בני ברק האוכלוסייה הזו הצטמצמה במשך שנים עד שכמעט נעלמה, הגנים האלה משרתים בעיקר אוכלוסייה חרדית ובתי הספר משרתים גם חרדים וגם ילדים דתיים-לאומיים מחוץ לעיר.

העברה של בית ספר או גן מהממ"ד לממ"ח, משמעותה מבחינה רשמית מעבר של מחוז במשרד החינוך - מהמחוז המקומי למחוז החרדי, ושל סוג פיקוח - מפיקוח ממלכתי-דתי לפיקוח חרדי. לשם כך לא נדרשת הסכמה של הרשות המקומית, אלא הסכמה של המחוז המקומי במשרד החינוך - כולל האחראי על החמ"ד במחוז, וכן הסכמה של המחוז החרדי.

מבחינת ההנהלה והצוות - משרד החינוך והמחוזות יידרשו לעשות את ההחלפות הנדרשות בכוח האדם (למשל, החלפת הצוות בצוות חרדי), תוך דאגה לרצף תעסוקתי לצוות הקיים (דרך העברתו לבית ספר אחר) ושמירה על זכויותיו.

הסבת מוסדות חינוך מממ"ד לממ"ח יכולה לשמש פתרון גם בערים אחרות - במקומות בהם יש שינוי בהרכב האוכלוסייה, במקומות בהם השכונות מתחרדות וכדומה. האופציה להסב מוסדות מהממ"ד ומהממלכתי לממ"ח יכולה להוות כלי נוסף בסט הכלים לקיצור הדרך להרחבת הממ"ח, ולהיות מיושמת גם בערים אחרות, בשכונות העוברות תהליכי התחרדות. יש לשים לב, שמהלכים כאלה עלולים לפגוע חששות של תושבים משינויים דמוגרפיים ותרבותיים של השכונות והיישוב, וצריך לעשות אותם בהידברות וברגישות, ובלי לפגוע בתושבים ממגזרים אחרים.

מניעת הכרה בבתי ספר מוכש"רים שפוגעים בממ"ח

בתקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953 (תקנות העוסקות בחינוך המוכר שאינו רשמי) ניתנת לשר החינוך סמכות מפורשת למנוע הכרה במוסד לא רשמי כמוסד

מוכר במקרה שזה עלול לפגוע במערכת החינוך הממלכתית¹³⁴. כיום, ישנם מקרים שבהם רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני או עמותות פרטיות, מבקשות לפתוח בתי ספר מוכש"רים שממש פוגעים ברישום לממ"ח המקביל באזור. לפעמים הדבר נעשה בתום לב, ולפעמים מתוך כוונה להתחרות בבתי הספר הממלכתיים-חרדיים. במקרים מסוג זה, שר החינוך צריך להשתמש בסמכותו ולמנוע את ההקמה של בתי הספר הללו.

התרת חסמים טכניים וארגוניים

כוח אדם - הקמת אגף ממ"ח במחוז החרדי במשרד החינוך ותוספת תקנים

כפי שפורט בפרק החסמים, כל הטיפול בהקמת מוסדות חינוך ממלכתיים-חרדים מתבצע על ידי שלושה עובדים בתקן מפקחים, שקיבלו בנוסף לתפקידיהם האחרים גם אחריות כוללת על הממ"חים - מה שכמובן לא מספיק בעליל עבור היקף העבודה הנדרש. יש להקים אגף ייעודי לממ"ח בתוך המחוז החרדי במשרד החינוך, עם ארבעה תקנים, כולל תקן מנהל

אגף. עובדי האגף יעסקו בהקמת מוסדות חינוך ממלכתיים-חרדיים חדשים, בהעברת בתי ספר במעמד מוכש"ר ופטור לממ"ח ובליווי של כלל המפקחים במחוז בכל מה שקשור לבתי הספר המשתייכים למסלול זה.

עלות: 1,080,000 ש"ח לשנה (לפי עלות של 30,000 ש"ח בחודש לשכר מעסיק למנהל אגף ו-20,000 ש"ח לתקן אחד במשרד החינוך).

¹³⁴ **תקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953**, סעיף 3 (א1): נתקיימו התנאים בתקנת משנה (א), וראה השר כי הכרזה עלולה לפגוע במערכת החינוך הממלכתית, רשאי השר שלא להכריז על המוסד כמוסד מוכר; לצורך כך רשאי השר לשקול כל שיקול שלדעת השר נוגע לעניין, ובין השאר, שיקולים חינוכיים וכלכליים, לרבות אלה:

- (1) סגירה צפויה של כיתות, מוסד חינוך או מוסדות חינוך במערכת החינוך הממלכתית;
- (2) פגיעה צפויה במספר התלמידים או בשיעורם במערכת החינוך הממלכתית;
- (3) פגיעה צפויה בהרכב האינטגרטיבי של התלמידים במערכת החינוך הממלכתית; בפסקה זו, "הרכב אינטגרטיבי", משמעו הרכב התלמידים בכיתת הלימוד באופן המשלב תלמידים בעלי יכולות למידה שונות ומשכבות חברתיות-כלכליות מגוונות.

פנייה יזומה של משרד החינוך לבתי ספר בבעלות פרטית כדי לשכנעם לעבור לממ"ח

בשלוש השנים הראשונות לקיומו של החינוך הממלכתי-חרדי, משרד החינוך בעצמו איתר מוסדות במעמד מוכש"ר ופטור מחוץ לרשתות, פעל על מנת לשכנע אותם לעבור לממ"ח, ואף הגדיר סטנדרטים נמוכים למדי למעבר זה. בשנים האחרונות אין פניות יזומות למוסדות מצד משרד החינוך, והסטנדרטים הוקשחו (בצדק). הסטנדרטים צריכים להישאר גבוהים כפי שהם היום, אולם על משרד החינוך לחזור לפנות באופן יזום לעמותות שבבעלותן בתי ספר במעמד מוכש"ר ופטור שיש להם פוטנציאל לעבור לממ"ח (הן כשמדובר בעמותות עם מוסד אחד או שניים, והן כשמדובר בסדרי גודל משמעותיים יותר כמו במקרה של חסידות שיש לה רשת מוסדות בפריסה ארצית).

פתרונות בנושא בינוי

כפי שהוסבר בפרק החסמים, המחסור בישראל בשטחים ובמבנים שמיועדים לבינוי בתי ספר, הוא אחת הסיבות המרכזיות לעיכוב בקבלת אישור מראשי הרשויות המקומיות לפתיחת והרחבת בתי ספר ממלכתיים-חרדיים, ולהעברת בתי ספר המצויים בבעלות פרטית לממ"ח. ישנם כמה צעדים שניתן לעשות על מנת לסייע בתחום זה:

❶ **אכיפה נגד שימוש שעושות הרשויות המקומיות במבני חינוך לצרכים אחרים:**

בהתאם לדו"ח מבקר המדינה מחדש מאי 2022¹³⁵, נדרש משרד החינוך להזכיר לכלל הרשויות המקומיות את המגבלות החלות על יכולתן לעשות שימוש במבני חינוך שהתפנו לצרכים אחרים. לצד זאת, נדרש משרד החינוך להנחות את מחוזותיו השונים לדרוש מהרשויות המקומיות דיווח על שינויים מסוג זה. עוד קובע הדו"ח כי באשר למבני חינוך שהרשויות כבר שינו את מטרת שימושם מבלי לקבל לכך את

¹³⁵ על פי דו"ח מבקר המדינה מאי 2022 - פיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים, עמוד 1560, נוהל מבנים מתפנים של משרד החינוך מסדיר את השימוש במבנה שהוא מוסד חינוך ברשות מקומית לצורך שימוש זמני אחר. תקופת השימוש האחר היא עד חמש שנים, ולאחריה על המבנה לשוב ולהיות מוסד חינוך. על רשות מקומית המבקשת לנצל אפיק זה לקבל מראש את אישור מנהל הפיתוח לכך, וכן עליה להתחייב שלא לשנות את ייעוד המגרש - מבנים ומוסדות ציבור. בשנים 2011-2021 אישר המשרד לשמונה רשויות מקומיות בלבד לשנות את השימוש המקורי של מוסדות חינוך לשימוש זמני אחר. אולם הביקורת העלתה כי מתוך 16 רשויות מקומיות שנבדקו, חמש רשויות נוספות (כ-31%) שינו את מטרת השימוש של מוסדות חינוך שבתחומן ללא אישור וללא ידיעה של משרד החינוך, והפכו גני ילדים ובתי ספר למרכזים קהילתיים, מרכזי הורים, משרדים, בתי כנסת, מרכזי פסג"ה ומשרדי מנהל החינוך העירוני.

אישור משרד החינוך, על המשרד להחליט האם להחזיר אותם לשימוש המקורי. עוד מומלץ כי משרד החינוך, בשיתוף הרשויות המקומיות, יבחן מיפוי מקוון (GIS) של כלל מבני החינוך שהקמתם מומנה על ידו ושל השימוש הנוכחי שנעשה בהם. השלמת המיפוי לשם איתור מבנים שאינם משמשים כמוסדות חינוך צפויה לתרום להתמודדות עם המחסור הקיים בכיתות.

תיעודף זמני של הקצאת מבנים ובינוי למוסדות ממ"ח לפני מוסדות ממלכתיים וממלכתיים-דתיים (יכול להתווסף לחוזר המנכ"ל כפי שהוצע למעלה):

כיום צורכי הבינוי של הממ"ח נמצאים מבחינת הרשויות המקומיות באותה עדיפות כמו בתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-דתיים בתחומן. אלא שבמקרה של החינוך החרדי, אי-הקצאה של מבנים המונעת הקמה של ממ"חים שולחת בפועל ילדים לחינוך הלא רשמי, בשונה מהמצב בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. לפיכך יש להעניק עדיפות זמנית לבינוי מוסדות

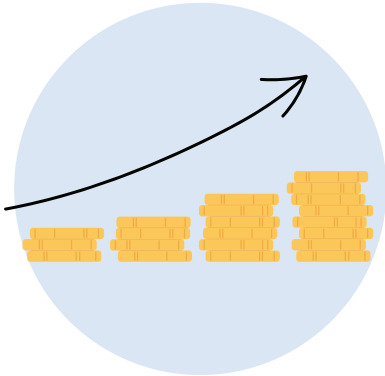
הממ"ח על פני אלו של הזרמים הממלכתיים האחרים, עד שמעמדו יתבסס כמסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית.

בחוזר מנכ"ל של משרד החינוך המסדיר את האופן שבו על הרשות המקומית להגיש למשרד בקשה להקצאת תקציבים לפיתוח מוסדות חינוך, כתוב שהבקשות צריכות להיות מדורגות בהתאם לסדר עדיפויות, על פי שיקול הדעת של הרשות המקומית¹³⁶. אנו ממליצים להוציא הנחיה של משרד החינוך לרשויות המקומיות לתת עדיפות לממ"ח על פני הזרמים האחרים ברשימה שהן מגישות, בכל מקרה שבו עיכוב בהקצאה או בינוי בפועל להשארת ילדים חרדים בחינוך בבעלות פרטית, או מאלץ אותם לנסוע לבתי ספר ממ"ח מרוחקים, באופן שאינו מקובל ביחס לתלמידי החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי. בנוסף, בהליך הדירוג שמבצע משרד החינוך עצמו לבחון את בקשות הרשויות, עליו להעניק עדיפות זמנית לבקשות ההקצאה והבינוי של מוסדות הממ"ח¹³⁷.

¹³⁶ נוהל להגשת בקשות של הרשות המקומית למשרד להקצאת תקציבים לפיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים, הוראת קבע מס' 0032, סעיף 4.4.

¹³⁷ בינוי כיתות לימוד במערכת החינוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אסף ויניגר ויובל וורגן, פברואר 2022.

תקציב בינוי תוספתי לממ"ח

למשרד החינוך קיים תקציב פיתוח המיועד לבניית כיתות לימוד חדשות בגני ילדים ובבתי ספר. מדי שנה מקבל המשרד מהרשויות המקומיות בקשות לתקצוב פיתוח מוסדות החינוך הפועלים בהן, ועל בסיס מגבלות תקציב והליך דירוג, מחליט אם לתמוך בכל אחד מהפרויקטים שהרשויות מבקשות לקיים והאם להשתתף בתקצובו¹³⁸. עד להשגת היעד של העלאת שיעור הממ"ח ל-50% מכלל החינוך החרדי, יש להקצות תוספת תקציבית לבינוי עבורו.

עלות: 2.44 מיליארד ₪ בפריסה על פני עשר שנים.

חישוב: על פי נתוני אתר "במבט רחב" של משרד החינוך, בשנים 2013-2023 מספר התלמידים החרדים בגילי גן עד כיתה ח' עלה במוצע ב-3.13% בשנה. מספר התלמידים החרדים בכיתות אלו נכון לתשפ"ג הוא 411,474.¹³⁹ לפי אותו קצב גדילה, תוך עשור יעמוד מספר התלמידים החרדים בגילים אלו על 560,143. בהנחה שחצי מהם ילמדו בממ"ח, מדובר ב-280,072 תלמידים. אם נניח שחצי מאותם תלמידי חינוך ממלכתי-חרדי ילמדו בבתי ספר שעברו מבעלות פרטית לממ"ח וכבר יש להם מבנה - נשארו עם 140,036 תלמידים שזקוקים לבינוי. לפי חישוב של 33 תלמידים בכיתה (מספר התלמידים המקסימלי המותר בכיתה הוא 32-34 תלמידים) מדובר ב-4,243 כיתות.

כיום (תשפ"ג) יש בממ"ח כ-1119 כיתות בנויות.¹⁴⁰ לפיכך, במהלך העשור הקרוב, יהיה צורך לבנות כ-3,124 כיתות נוספות.

כפי שהוסבר בפרק החסמים - חסמים טכניים וארגוניים - מצוקת בינוי, תקציב הפיתוח הנוכחי של משרד החינוך משאיר פער של אלפי כיתות חסרות בישראל, שהולך וגדל משנה לשנה. ב-2021 הפער כבר עמד על 4,957 כיתות חסרות בחינוך החרדי, מתוך 13,231 כיתות חסרות בכלל מערכת החינוך. לפי תקציב עלות פיתוח של 782.4 אלף ₪

¹³⁸ שם.

¹³⁹ נבדק במערכת "במבט רחב" ב-30.3.2023.

¹⁴⁰ החישוב מתבסס על כך שיש בממ"ח 231 כיתות גנים, ו-74 בתי ספר שבכל אחד מהם יש 12 חדרי כיתות בממוצע.

לכיתה¹⁴¹, 3,124 כיתות נוספות לממ"ח יעלו 2,444,217,600 ₪ (כ-2.44 מיליארד ₪) שיתפרסו על פני 10 שנים; כאשר הסכומים יהיו גבוהים יותר בשנים הראשונות (עבור בית ספר צומח, בונים מראש מבנה שיתאים לגודל המלא של בית הספר בעתיד) וילכו וירדו משנה לשנה. אם נחלק את זה בכל אופן לעשרה תשלומים שווים, מדובר על כ-244 מיליון ₪ בשנה.

העברת מבנים מתרוקנים מהחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי לממ"ח:

חוזר מנכ"ל משרד החינוך להגשת בקשות של הרשות המקומית למשרד להקצאת תקציבים לפיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים, מנחה את הרשות המקומית למצות את כל האפשרויות לחיסכון בבנייה באמצעות ניצול מרבי וארגון מחדש של מוסדות החינוך במסגרתה¹⁴². בהתאם לכך, ברשויות שבהן ישנם בתי ספר או גנים

של החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי שמתרוקנים עקב שינוי דמוגרפי ביישוב או בשכונות שונות בו, ניתן להעביר את המבנים או חלק מהם לממ"ח. שינויים כאלה עלולים לפגוש בחששות של תושבים משינויים דמוגרפיים ותרבותיים ביישוב או בשכונות, ולכן עליהם להיעשות באופן רגיש ובהידברות עם תושבי העיר מהמגזרים השונים. באופן דומה, על המעבר להתבצע בתיאום בין המחוזות האזוריים של משרד החינוך למחוז החרדי.

הכשרת מורים מסיבית באמצעות מלגות

על מנת לפתור את בעיית המחסור במורים חרדים גברים שעומדים ברף ההשכלה וההכשרה להוראה בממ"ח, יש לתקצב מלגות לאלף מורים בשנה לתואר ראשון בחינוך, כולל התמחות ספציפית - הוראת מדעים, אנגלית, מתמטיקה או היסטוריה,

¹⁴¹ תיאור וניתוח תקצוב כיתות לימוד על-ידי משרד החינוך בשנים 2010 עד 2016, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, תמיר אגמון, 2017.

¹⁴² נוהל להגשת בקשות של הרשות המקומית למשרד להקצאת תקציבים לפיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים, הוראת קבע מס' 0032. סעיף 4.2: "כמו כן יש למצות את כל האפשרויות לחיסכון בבנייה באמצעות ארגון מחדש של מוסדות החינוך, ניצול מרבי של כל מבני החינוך הקיימים ואכלוס מיטבי של הכיתות, תוך ויסות תלמידים בין המוסדות והכנסת שינויים באזורי הרישום וברובעי החינוך לפי הצורך".

חינוך לגיל הרך וכו' - במשך עשר השנים הקרובות. המלגות יינתנו למורים העובדים בבתי ספר שעוברים מהמוכשר והפטור לממ"ח ומחויבים להשלים תואר ראשון, וכן למורים חרדים מחוץ לממ"ח ולחרדים שרוצים להשתלב בתחום החינוך. להכשרת מורים, כאמור, תהיה השפעה לטובה על כלל החינוך החרדי, משום שחלק מהמורים שיתמקצעו בעזרת תוכנית המלגות הזו ילמדו ככל הנראה בשאר חלקי מערכת החינוך החרדית, ויוכלו להעלות את איכות ההוראה גם מחוץ לממ"ח¹⁴³.

עלות: 10 מיליון ₪ לשנה, לפי עלות מלגה של 10,000 ₪ למורה.

תקצוב של כתיבת והוצאת ספרי לימוד המתאימים לממ"ח

כפי שפירטנו בפרק העוסק בחסמים, יש מחסור בספרי לימוד ללימודי החול המתאימים לחינוך הממלכתי-חרדי, ולמו"לים לא משתלם כלכלית להוציא ספרים למסלול זה מאחר שמדובר בשוק קטן. לפיכך, על משרד החינוך לתקצב כתיבת והוצאת ספרי לימוד המותאמים לבתי הספר של הממ"ח, הן לבנים והן לבנות.

עלות: 5 מיליון ₪ אחת לכמה שנים (לפי עלות של 50,000 ₪ לספר, עבור 100 ספרים וחוברות עבודה).

---

¹⁴³ השלוחה החרדית של הקריה האקדמית אונו, כמו גם מכללות חרדיות ולא חרדיות נוספות, מאפשרות כיום לימודי חינוך לחרדים בהפרדה מגדרית, כך שהסטודנטים יוכלו ללמוד גם שם וגם במכללות הרגילות לחינוך, בהתאם לבחירתם.

חינוך ממלכתי-חרדי לכלל החרדים - להיפטר מתיוג הממ"ח כמיועד ל'מודרניים' בלבד

כפי שהראינו בפרק החסמים, אף על פי שאנשי הממ"ח במשרד החינוך מתנהלים מן היום הראשון לקיומו בגישה שלפיה הוא מיועד לכל הציבור החרדי, ועל אף שהמציאות בשטח היא שרק מיעוט מבתי

הספר בממ"ח משרתים בעיקר אוכלוסייה חרדית מודרנית, הממ"ח סובל מתיוג כמערכת חינוך המיועדת לחרדים מודרניים בלבד. תיוג זה רווח בקרב האוכלוסייה החרדית הכללית, בקרב מקבלי ההחלטות, בקרב חלק ממכוני המחקר שעוסקים בממ"ח ואף בקרב חלק מפעילי הממ"ח החרדים עצמם.

כדי לשנות זאת, על אנשי הממ"ח במשרד החינוך לפעול להצגת ול'שיווק' מסלול זה כמערכת חינוך כלל-חרדית מול פקידי הממשלה, הח"כים והציבור החרדי. המשרד צריך לפעול לטיפול הקשר עם מוסדות הממ"ח המשרתים את המיינסטרים החרדי, על מנת שיהיו חלק מה'פנים' של מסלול זה כלפי חוץ.

לצד זאת, על הפלח ה'מודרני' של הממ"ח להיזהר מלטעת את הרושם השגוי שלפיו כל תלמידי החינוך הממלכתי-חרדי הם בדמותו, ולקדם במקום זאת את המסר שלפיו הממ"ח מתאים לכל החרדים. גם ארגוני החברה האזרחית העוסקים בממ"ח צריכים לאמץ קו זה.

הסברה במגזר החרדי

מומלץ שמשרד החינוך ינהל קמפיין הסברה מתמשך על החינוך הממלכתי-חרדי באמצעי התקשורת החרדיים, גם ישירות וגם באמצעות ארגוני חברה אזרחית כגון אגודת ידידי הממ"ח; ההורים וצוותי החינוך בבתי הספר הקיימים; והרבנים המלווים מוסדות אלו.

להלן המסרים המרכזיים שעל קמפיין זה לכלול:

1. הממ"ח מיועד לכל גוני האוכלוסייה החרדית - חרדים כלליים, חסידים¹⁴⁴, ליטאים, ספרדים, שמרנים ומודרניים. ניתן להביא את ההצלחה היתרה של מסלול זה בחב"ד כדוגמה.

¹⁴⁴ כולל למידה ביידיש, המאפיינת חסידים באופן ספציפי.

2. שימוש בביטוי "לימודי חול" במקום "לימודי ליב"ה", במטרה להתאים את המסר לצורת הדיבור המקובלת בחברה החרדית.
3. ההבדלים בין מוסדות הממ"ח לבתי ספר חרדיים אחרים אינם מסתכמים בלימודי ליב"ה, או במתמטיקה ואנגלית, אלא שלממ"ח יש שלל יתרונות על פניהם, כגון רמת ההכשרה של המורים, איכות הפדגוגיה, השירות לתלמידי החינוך המיוחד והשילוב, מצב ותחזוקת המבנים וכיו"ב.¹⁴⁵
4. להבליט את העובדה שלצד לימודי החול, מוסדות הממ"ח מקיימים גם לימודי קודש ברמה גבוהה וחינוך לערכים חרדיים.
5. צוות חרדי, מפקחים חרדים - המפקחים על הממ"ח מטעם משרד החינוך הם אותם מפקחים חרדים שמפקחים על שאר מוסדות החינוך החרדי.
6. לבתי הספר בממ"ח יש אפשרות לקבוע לעצמם תקנונים מחמירים מבחינה דתית.
7. בממ"ח משלבים חינוך חרדי ערכי ורכישת כלים לחיים על מנת לתת לכל ילד את האפשרות למלא את תפקידו הייחודי בעולם: בין אם יהיה תלמיד חכם, רב, מורה או דיין, ובין אם יהיה עורך דין, רופא או שר בממשלה.
8. לציין שלחלק ניכר מבתי הספר יש ליווי רבני.

שיח ישיר של משרד החינוך עם רבנים

על משרד החינוך לחתור לכך שכל בית ספר ממלכתי-חרדי יזכה לליווי ותמיכה רבניים. אלו מתקיימים בדרך כלל בבתי ספר בבעלות פרטית שעוברים מיוזמתם לממ"ח, מאחר שלמוסדות אלו כבר יש גיבוי רבני או שמדובר בבתי ספר של רבנים שיש להם קהילה ומוסדות חינוך. אולם יש לדאוג לליווי רבני גם לבתי ספר ממלכתיים-חרדיים שקמים ביוזמת

הורים או ביוזמת הרשויות. לשם כך יש לגייס תמיכה רבנית לחינוך הממלכתי-חרדי בכלל.

גיוס ראשי רשויות ומנהלי אגפי חינוך למען הממ"ח

יש לגייס את ראשי הרשויות המקומיות שתומכות בחינוך הממלכתי-חרדי ואת מנהלי אגפי החינוך הפועלים בהן, להשפעה על מקביליהם ברשויות המקומיות שמתנגדות למסלול זה, מתלבטות לגבי או לא מודעות לקיומו, על מנת להפר את חששותיהם בנושא ולהוות

¹⁴⁵ ראו נספח 4 - עלון הסבר של אגודת ידידי הממ"ח על ההבדלים בין בתי ספר ממלכתיים-חרדיים (ממ"ח) לבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים (מוכשר"ר) - כולל כאלו שמתקיימים בהם לימודי ליב"ה.

דוגמה והשראה עבורם. כך, ראשי הרשויות ומנהלי אגפי החינוך בערים כמו בית שמש, ירושלים, רחובות, חריש ופתח תקווה יכולים להסביר לראשי הרשויות ולמנהלי אגפי החינוך במקומות אחרים בארץ מדוע התגייסו לטובת הממ"ח; מה היתרונות הטמונים בו; כיצד להתמודד עם התנגדויות של גורמים ממסדיים חרדיים למסלול זה; ומהן הדרכים להשיג שיתוף פעולה עם הקהילה החרדית או לפחות למתן את התנגדותה בנושא.

הורים, מנהלים, מורים ורבנים בממ"ח כסוכני שינוי

'קהילת הממ"ח' יכולה לסייע לחיזוק מותג החינוך הממלכתי-חרדי בקרב הקהילה החרדית ולהגדלת הרישום אליו. מדובר במנהלי ומנהלות בתי הספר, המורים והמורות, ההורים, הפעילים החברתיים החרדים שמקדמים את הממ"ח, הרבנים שתומכים ומלווים את בתי הספר, ועמותות חינוך חרדיות שהקימו בתי

ספר במסגרת הממ"ח ומלוות אותם (לדוגמה, עמותת נצח). כבר כיום ניתן לראות שבית ספר שיש בו ועד הורים פעיל, הוא בדרך כלל בית ספר טוב יותר. בית ספר שיש בו הורים שמשווקים אותו בקהילותיהם, מצליח לחדור לקהלים רחבים יותר, ואף להפוך לעיתים מבית ספר של קהילה ספציפית לבית ספר ממ"ח כללי.

את פעילות השטח הזו יש להרחיב ולחזק באמצעות הצעדים הבאים:

⦿ עידוד של הקמת ועדי הורים וחיזוק ועדי הורים קיימים - בכל תחילת שנה, על משרד החינוך להוציא תזכורת לכלל בתי הספר והגנים בחינוך הממלכתי-חרדי לבצע בחירות לוועד ההורים. החברה החרדית כיום כמעט שאינה מודעת לאפשרות לקיים ועדי הורים במוסדות החינוך, מאחר שבמוסדות המוכש"ר והפטור החרדיים אין ועדי הורים. לכן, לפחות בשנים הקרובות, יש להשקיע בהטמעת ועדי ההורים בבתי הספר ובגנים של הממ"ח.

⦿ חיזוק ועד ההורים הארצי של הממ"ח - בשנת 2022 הקים שי קלדרון, אז המפקח האחראי על הממ"ח במחוז החרדי, וכיום מנהל המחוז החרדי, את ועד ההורים הארצי של החינוך הממלכתי-חרדי. יש להמשיך לחזק ועד זה ולקיים פגישות של חבריו מספר פעמים בשנה, וכן להמשיך את שיתוף הפעולה שלו עם משרד החינוך.

⦿ עידוד ההורים לקחת חלק בשיווק של בתי הספר בקהילה - בעיקר במטרה להגדיל רישום לבית הספר הספציפי שלהם ולהרחיב את קהל היעד שלו, לצד שיווק כללי של

מערכת החינוך של הממ"ח. ועד ההורים הארצי יכול להוביל משימה זו מול ועדי ההורים בבתי הספר.

❖ חיזוק ארגוני שטח ועמותות כמו אגודת ידידי הממ"ח ונצח, והמשך שיתוף הפעולה הפורה שלהן עם אנשי הממ"ח במשרד החינוך.

❖ חלק מהרבנים המקומיים שמלווים בתי ספר בחינוך הממלכתי-חרדי, מתגייסים לעיתים בזמן הקמת בתי ספר ממ"ח חדשים במקומות אחרים למאמצי הסברה להורים מתלבטים. יש להמשיך את הפעילות הזו ולהרחיב אותה, ואף לגייס אותם למאמצי ההסברה בתקשורת החרדית.

❖ הקמת פורום רבנים מלווה של הממ"ח.

❖ הקמת פורום מנהלים ומנהלות בממ"ח לצורך למידה וחיזוק הדדי, ועידוד המנהלים לקחת חלק במאמצי ההסברה בקרב הקהילה החרדית.

❖ קיום כנס שנתי של החינוך הממלכתי-חרדי לכל חברי קהילת הממ"ח. עלות: 30 אלף ₪ לשנה.

❖ קיום כנסים שנתיים של תלמידי הממ"ח - אחד לבנים ואחד לבנות. עלות: 700 אלף ₪ לשנה (לפי עלות של 350 אלף ₪ לכנס).

העדיפות הראשונה היא שהמחוז החרדי במשרד החינוך ייזום את הפעולות שלעיל, אולם במידת הצורך ניתן לבצע רבות מהן גם כיוזמות של ארגוני השטח והחברה האזרחית, בשיתוף פעולה עם המחוז החרדי.

מניעת אפשרות לתקצוב מלא של מוסדות מוכש"ר ופטור מעבר לקיים כיום

ביום 27 ביוני 2022 אישר משרד החינוך את "המתווה להכנת תלמידי מוסדות פטור ומוכש"רים בחברה החרדית לחיים מבוססים ע"י הקניית ידע, מיומנויות וכלים נדרשים"¹⁴⁶. מדובר בתוכנית משותפת של משרד החינוך (בראשות השרה יפעת שאשא ביטון) ומשרד האוצר (בראשות השר אביגדור ליברמן), שאושרה רגע לפני פיזור הכנסת ה-24 וסוף כהונתה של ממשלת בנט-לפיד. התוכנית מאפשרת לבתי ספר חרדיים יסודיים במעמד מוכש"ר ופטור לבנים **מחוץ לרשתות** לקבל תוספת תקציב עד לגובה של 100% תקצוב, כנהוג ברשתות, בתמורה לכך שיקיימו לימודי מתמטיקה, אנגלית ומדעים, ויטכינו להשתתף במבחנים חיצוניים על החומר הנלמד, על ידי הצטרפות של בית הספר לקול קורא שפרסם משרד החינוך.

התוכנית כונתה בציבור החרדי בשם "תוכנית בעלז" משום שהיא 'נתפרה' בראשונה למידותיה של חסידות בעלז. צירוף נסיבות של קשיים כלכליים של בתי הספר לבנים

¹⁴⁶ שר האוצר ושרת החינוך סיכמו: תכנית קידום לימודי ליב"ה במגזר החרדי, אתר משרד האוצר, 27.6.22.

של בעלז שמתקיימים כיום כמוסדות פטור, ותמיכה של האדמו"ר הנוכחי בהכנסת לימודי ליב"ה לבנים, הובילו את החסידות לפנות לרשתות החינוך החרדיות בבקשה להכניס אליהן את תלמידי התורה, אולם הרשתות סירבו לכך מסיבות שונות¹⁴⁷. לפיכך פנתה החסידות למשרד החינוך, וניהלה עימו במשך יותר משנה משא ומתן על כניסה לממ"ח. במקום להמשיך ולהציב בפני החסידות את הבחירה להצטרף לחינוך החרדי-ממלכתי, על כל הכרוך בכך, הציע לה לבסוף משרד החינוך את המתווה החדש, ובכך העניק לה חלופה לכניסה לממ"ח.

צעד זה מנע מהלך שהיה יכול להיות משמעותי מאוד להרחבת הממ"ח, בדמות כניסת חסידות בעלז למסלול זה. בעלז היא בין החסידויות הגדולות והמשמעותיות בישראל, והאדמו"ר מבעלז הוא אדמו"ר שמקובל ואהוב על כלל חלקי החברה החרדית. לפיכך הצטרפות של חסידות בעלז לחינוך הממלכתי-חרדי הייתה מעניקה לו 'חותמת כשרות' רבנית וקהילתית משמעותית מאוד.

בסופו של דבר, עקב לחצים גדולים של מפלגת יהדות התורה על חסידות בעלז, בתי הספר של החסידות לא נענו לקול הקורא שפרסם משרד החינוך להצטרפות לתוכנית. רק פחות מעשרים בתי ספר, כמעט כולם מוכש"רים של הציבור החרד"לי, הגישו בקשה להצטרף לתוכנית, והיא נכשלה מפאת חוסר ביקוש.

תקציב 2023-2024 שאושר בכנסת במאי 2023¹⁴⁸, בהתאם להחלטת הממשלה שעניינה יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024¹⁴⁹, כולל הקצאות כספים משמעותיות שמיועדות לצמצם את הפער שבין תקציבי החינוך החרדי בבעלות פרטית לתקציבי החינוך הציבורי:

❖ מוסדות החינוך במעמד מוכש"ר (כולל של רשתות החינוך החרדיות) יצורפו להסכם אופק חדש. בהחלטת הממשלה כתוב שיקום צוות יישום שיהיה אחראי בין השאר להטמיע את תנאי העבודה החדשים בבתי הספר ולפקח על כך שכלל תנאי תוכנית אופק חדש מיושמים בהם. אולם כפי שפירטנו בהרחבה במסמך זה, המציאות בפועל היא שמשרד החינוך אינו מצליח לפקח בצורה נאותה אפילו על מה שהרשתות ומוסדות

¹⁴⁷ רשת מעיין החינוך התורני דרשה מחסידות בעלז שתעביר את המבנים שבבעלות העמותה שלה לבעלות הרשת. החסידות, כמובן, סירבה לכך. רשת החינוך העצמאי, לעומת זאת, סירבה מסיבה אחרת: כבר עשרות שנים רשת זו לא מקימה בתי ספר לבנים, מתוך השקפת העולם שלפיה בנים צריכים ללמוד לימודי קודש בלבד, מה שניתן לעשות במוסדות פטור או מוכש"ר מחוץ לרשתות. בתקופה שחסידות גור שלטה ברשת החינוך העצמאי, היא הכניסה את מוסדות החינוך שלה לרשת. אולם כיום שולטים בחינוך העצמאי הליטאים, שמתנגדים בצורה גורפת להכנסת בתי ספר לבנים לתוך החינוך העצמאי.

¹⁴⁸ תקציב המדינה 2023-2024

¹⁴⁹ החלטה מספר 511 של הממשלה מיום 14.05.2023 - יישום הסכמים קואליציוניים והסכמים פוליטיים בעלי משמעות תקציבית בשנים 2023 ו-2024

המוכש"ר מחויבים אליו כיום, כך שלא ברור כיצד הדבר יבוצע בפועל.

עבור מוסדות הפטור שאינם יכולים להצטרף לאופק חדש, סוכם שתקציבם לשנתיים הקרובות יוגדל על ידי הקצאת 384 מיליון ₪ באמצעות שני סעיפים - תגבור החינוך החרדי וקולות קוראים.

בעוד תקציבי החינוך החרדי מוגדלים באופן משמעותי, ההסכמים הקואליציוניים שנחתמו בין הליכוד למפלגות החרדיות לקראת הקמת הממשלה ה-37 בדצמבר 2022, כוללים שלל סעיפים שמטרתם לצמצם את הפיקוח שבקושי קיים ממילא על מערכת החינוך החרדית, ולהרחיב את האוטונומיה שלה עוד יותר. בין הסעיפים הללו ניתן למנות הקמת מְנָהָל מיוחד ועצמאי לרשתות החרדיות, שמשמעותו היא שמשרד החינוך יממן מפקחים שימונו וינהלו על ידי הרשתות שעליהן הם אמורים לפקח; שינוי מעמד מעיין החינוך התורני למעמד של רשות מקומית, כדי שתוכל להקים בתי ספר משלה ברשויות מקומיות גם בלי קבלת הסכמה מהן לכך; יצירת קושי לקנוס בתי ספר שהפרו את הכללים שהם מחויבים למלא; והקלת האפשרות לפתיחת מוסדות לימוד קטנים במיוחד למספר זעום של תלמידים. גם אם לסעיפים הללו אין ביטוי תקציבי נכון לכתיבת שורות אלו, הם עלולים להתממש על ידי הממשלה בהמשך.

דרישה בהקשר הרגולטורי שעוגנה בהסכמים הקואליציוניים הללו וכבר בוצעה היא מינוי שר נוסף במשרד החינוך, שתפקידו להיות אחראי על החינוך החרדי. השר שמונה לשם כך, חבר הכנסת חיים ביטון מש"ס, מכיר מקרוב את המערכת מתוקף תפקידו האחרון - מנכ"ל רשת מעיין החינוך התורני. אגב, בזמן שהיה מנכ"ל הרשת חשפו חשבים מלוויים של משרד האוצר שורה ארוכה של תקלות והפרות שבוצעו בה, כולל חוב של 241 מיליון ₪, שמצופה מהמדינה לשלמו, פתיחת עשרות בתי ספר ללא אישור, העסקת עובדים שאינם עובדי הוראה מכסף שיועד לשעות לימוד ועוד.¹⁵⁰

הקצאות הכספים הקואליציוניות וההסכמים הקואליציוניים שהוצגו לעיל בעצם מבשרים על כך שהמדינה מוותרת על הניסיון להרחיב את לימודי הליב"ה במוסדות החינוך החרדיים, ומוכנה לתקצב אותם באופן שווה למערכת החינוך הממלכתית-ציבורית, תוך שהיא מרחיבה את הפטור של מוסדות אלה מהחובות המוטלים על בתי הספר הממלכתיים. בהסכם הקואליציוני עם הציונות הדתית¹⁵¹ גם מופיעה מחדש התוכנית לתקצוב מלא של מוסדות המוכש"ר והפטור שמלמדים לימודי ליב"ה מלאים ("מתווה בעלז" שהוזכר לעיל).

¹⁵⁰ כך תהפוך מדינת ישראל למדינה נחשלת - ניתוח עומק של ההסכמים הקואליציוניים בתחום החינוך, בדגש על החינוך החרדי, המרכז הרעיוני של קרן ברל כצנלסון, אביעד הומינר-רוזנבלום ומיכל צ'רנוביצקי, 11 בינואר 2023.

¹⁵¹ הסכם קואליציוני לכינון הממשלה ה-37 בין סיעת הליכוד לבין סיעת הציונות הדתית בראשות בצלאל סמוטריץ', סעיף 167.

ברור שאם הסעיפים הללו יתממשו, מעבר להשפעה שתהיה לכך על החינוך החרדי, הדבר יביא לעלייה דרסטית גם במספר בתי הספר בבעלות פרטית בחינוך הממלכתי, לפירוק בפועל של החינוך הציבורי בישראל ולגידול בסגרגציה ובאי-השוויון בין קבוצות ומעמדות שונים בחברה הישראלית. חשוב לומר שהדגם הזה - של מימון ציבורי מלא של חינוך פרטי, כמעט ללא תנאים מוקדמים, חובות קבלה, איסור על סינון תלמידים או איסור על גביית תשלומים - הוא חריג מאוד גם בהשוואה למדינות שבהן ישנו מימון ציבורי למוסדות לימוד פרטיים או כאלה שמתקיימת בהן שיטת השוברים (ואוצ'רים).

בניגוד לדרישות המפלגות החרדיות ולמדיניות הממשלה ה-37, הנשענת על קואליציית ימין-חרדים, אנו מציעים לא להעניק לבתי ספר חרדיים מחוץ לרשתות אפשרויות נוספות, פשוטות וקלות יותר לשיפור מצבם הכלכלי, פרט לאלו העומדות בפניהם כיום - להצטרף לרשתות או להיכנס לממ"ח. זאת, כדי שלא לפגוע בלגיטימציה ובמוטיבציה של בתי ספר מחוץ לרשתות להצטרף לחינוך הממלכתי-חרדי.

רק לאחר שהממ"ח יתפוס לפחות 50 אחוז מכלל החינוך החרדי ויהפוך לברירת המחדל עבורו, ניתן יהיה לפתח אפשרויות נוספות עבור בתי הספר שיתקשו להישאר מחוץ לבעלות המדינה, על מנת לשפר את מצבם. אולם לעשות זאת בעת הנוכחית, יהיה להציב אבן נגף נוספת בדרך להתחזקות החינוך הממלכתי-חרדי.

החינוך הממלכתי-חרדי הוא הפתרון הטוב ביותר למערכת החינוך החרדית. זהו הפתרון היחיד שאינו מסתפק במועט עבור החברה החרדית, אלא שואף להשוות את מערכת החינוך שלה מכל הבחינות למקובל במערכת החינוך הממלכתית בישראל, וזאת מבלי לפגוע בלימודים התורניים ובחינוך לאורח חיים חרדי. מעבר לכך, החינוך הממלכתי-חרדי, שמעביר את הבעלות והאחריות על מוסדות החינוך החרדיים לידי המדינה, הוא האפשרות היחידה לנתק את הקשר הבעייתי ביותר בין מוסדות החינוך החרדיים לבין גופים חרדיים פוליטיים וקהילתיים חזקים.

לפיכך, יישום המלצות המדיניות המובאות במסמך זה - שיאפשרו לחינוך הממלכתי-חרדי להפוך להיות מסלול הלימודים המרכזי והמועדף עבור בני ובנות החברה החרדית - הוא המהלך החיוני והמבטיח ביותר לשיפור מצבו של הציבור החרדי ויחסיו עם מדינת ישראל.

נספח 1

טיוטה להצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי-חרדי)

נכתבה ביחד עם פרופ' לטם פרי חזן מהחוג למנהיגות ומדיניות בחינוך בפקולטה לחינוך באונ' חיפה, ועם עו"ד הרן רייכמן מנהל הקליניקה למשפט ומדיניות חינוך באונ' חיפה

תיקון סעיף 1	1.	בחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953 (להלן - החוק העיקרי), בסעיף 1 -
	(1)	אחרי ההגדרה "חינוך ממלכתי דתי" יבוא:
	(2)	"חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - חינוך ממלכתי, אלא שמוסדותיו הם חרדיים לפי אורח חייהם, תוכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית;";
	(2)	בסופה של ההגדרה "מוסד חינוך ממלכתי" יבוא "ומוסד חינוך ממלכתי חרדי";
	(3)	אחרי ההגדרה "מוסד חינוך ממלכתי דתי" יבוא:
		"מוסד חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - מוסד חינוך רשמי שניתן בו חינוך ממלכתי חרדי;";
	(4)	אחרי ההגדרה "תכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי דתי" יבוא:
		"תוכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - תוכנית השלמה שתכלול לימודי תורה שבכתב ושבעל פה ותכוון לאורח חיים חרדי, לרבות נוהג והווי דתי בין כותלי המוסד;".
תיקון סעיף 5	2.	בסעיף 5 לחוק העיקרי -
	(1)	במקום " ולמוסד" יבוא ", למוסד";
	(2)	בסופו יבוא "ולמוסד חינוך ממלכתי חרדי תיקבע תוכנית מתוכניות השלמה למוסד חינוך ממלכתי חרדי."

<p>בסעיף 10 לחוק העיקרי בפסקה (א) - בסופה יבוא " ולא על מיזוג מוסד חינוך ממלכתי עם מוסד חינוך ממלכתי חרדי ולא על מיזוג מוסד חינוך ממלכתי דתי עם מוסד חינוך ממלכתי חרדי".</p>		3.	תיקון סעיף 10
<p>אחרי סעיף 13 לחוק העיקרי יבוא:</p>		4.	הוספת סעיף 13ב
<p>(א) תוקם מועצה לחינוך ממלכתי חרדי; חברי המועצה יתמנו על ידי השר, כל אחד לתקופה של ארבע שנים.</p>	13ב	"מועצה לחינוך ממלכתי חרדי	
<p>(ב) השר ייוועץ במועצה בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה הנוגעות לחינוך ממלכתי חרדי, חוץ מן הסמכויות לפי סעיף קטן (א) וסעיף 29, וכן השימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף קטן (ג).</p>			
<p>(ג) השר יקבע הוראות לעניין אופן הקמת המועצה לרבות הרכבה, וכן תקנון למועצה שבו ייקבעו סדרי כינוסה ועבודתה, וכן הוראות אחרות שהשר יראה בהן צורך לשם ביצוע תפקידה."</p>			
<p>אחרי סעיף 16 לחוק העיקרי יבוא:</p>		5.	הוספת סעיף 16ב
<p>תוכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי החרדי ייקבעו על ידי השר בהתייעצות עם המועצה לחינוך ממלכתי חרדי."</p>	16ב.	"הסכמה לתוכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי החרדי	
<p>בסעיף 20 לחוק המקורי בפסקה (1), אחרי "במוסד חינוך ממלכתי דתי" יבוא " או במוסד חינוך ממלכתי חרדי".</p>		6.	תיקון סעיף 20

7.	בסעיף 23 לחוק העיקרי - (1) במקום "ובין מוסד" יבוא " , מוסד". (2) "אחרי חינוך ממלכתי דתי" יבוא " ומוסד חינוך ממלכתי חרדי".	תיקון סעיף 23
8.	בסעיף 24(א) לחוק העיקרי, במקום "שיש בה מוסד חינוך ממלכתי ואין בה מוסד חינוך ממלכתי דתי, או להיפך," יבוא "שאין בה מוסד חינוך ממלכתי או מוסד חינוך ממלכתי דתי או מוסד חינוך ממלכתי חרדי"	תיקון סעיף 24
9.	בסעיף 25 לחוק המקורי אחרי " לא ייקבע לו מוסד חינוך ממלכתי דתי " יבוא "ולא מוסד חינוך ממלכתי חרדי".	תיקון סעיף 25
10.	בסעיף 34 לחוק המקורי אחרי פסקה (2) יבוא - (א2) סדרי הפיקוח על מוסדות החינוך הממלכתי חרדי ומיננים של מפקחיהם, מנהליהם ומוריהם;	תיקון סעיף 34
11.	תחילתו של חוק זה בתחילת שנת הלימודים תשפ"...	תחילה

נספח 2

חוק חינוך ממלכתי כפי שייראה אחרי הטמעה של התיקון (נספח 1) לתוכו*

*השינויים מסומנים בצהוב

חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953

פירושים

1. בחוק זה -

"חינוך ממלכתי" פירושו - חינוך הניתן מאת המדינה על פי תכנית הלימודים, ללא זיקה לגוף מפלגתי, עדתי או ארגון אחר מחוץ לממשלה, ובפיקוחו של השר או של מי שהוסמך לכך על ידי; "חינוך ממלכתי משלב" - חינוך ממלכתי המשלב בתכנית הלימודים שלו לימודי יהדות מוגברים, ושם דגש על עיסוק בזהות יהודית ועל חינוך לפי תכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי משלב; "חינוך ממלכתי דתי" פירושו - חינוך ממלכתי, אלא שמוסדותיו הם דתיים לפי אורח חייהם, תכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית וברוח הציונות הדתית;

"חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - חינוך ממלכתי, אלא שמוסדותיו הם חרדיים לפי אורח חייהם, תוכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית;

"תכנית הלימודים" פירושו - תכנית לימודים שנקבעה על ידי השר למוסדות החינוך הרשמיים להשגת המטרה האמורה בסעיף 2; וכולל "תכנית היסוד" שהשר יקבעה כתכנית חובה על כל מוסד כזה;

"מוסד חינוך ממלכתי" פירושו - מוסד חינוך רשמי שניתן בו חינוך ממלכתי, למעט מוסד חינוך ממלכתי דתי ומוסד חינוך ממלכתי חרדי;

"מוסד חינוך ממלכתי משלב" - מוסד חינוך רשמי שניתן בו חינוך ממלכתי משלב;

"מוסד חינוך ממלכתי דתי" פירושו - מוסד חינוך רשמי שניתן בו חינוך ממלכתי דתי;

"מוסד חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - מוסד חינוך רשמי שניתן בו חינוך ממלכתי חרדי;

"תכנית השלמה" פירושו - חלק של תכנית הלימודים שיקבע או שיאשר השר לפי חוק זה ושיקיף לא יותר מעשרים וחמישה אחוזים משעות הלימודים במוסד חינוך רשמי;

"תכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי משלב" - תכנית השלמה שתכלול לימוד מקורות יהודיים בהיקף רחב ובאופן מעמיק, תוך שימת דגש על עיסוק בזהות יהודית ועל חינוך לערכי הסובלנות במורשת ישראל ולקיום חיים משותפים וברית ייעוד וגורל בין כל חלקי העם בישראל ובתפוצות;

"תכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי דתי" פירושו - תכנית השלמה שתכלול לימודי תורה שבכתב ושבעל פה ותכוון לאורח חיים דתי, לרבות נוהג והווי דתי בין כתלי המוסד;

"תוכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי חרדי" פירושו - תוכנית השלמה שתכלול לימודי תורה

"תלמיד" פירושו - ילד או נער;

שאר המונחים פירושם כמשמעותם בחוק לימוד חובה, תש"ט-1949 (להלן - חוק לימוד חובה).

מטרות החינוך הממלכתי

2. (א) מטרות החינוך הממלכתי הן:

- (1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;
- (2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים;
- (3) ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;
- (4) ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה, ולחנך לכבדם;
- (5) לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כשרונותיהם השונים, להרחיב את אופקיהם התרבותיים ולחשפם לחוויות אמנותיות, והכל למיציאו מלוא יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;
- (6) לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה, ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות פנאי;
- (7) לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;
- (8) להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על פי דרכם וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;
- (9) לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתימה לצדק חברתי במדינת ישראל;
- (10) לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;
- (11) להכיר את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל;
- (12) לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים;
- (13) לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק

(ב) השר יקבע כללים לשם מניעת פעילות במוסד חינוך של אדם או של גוף שאינו חלק ממערכת החינוך (בסעיף קטן זה - גורם חיצוני) שפעילותו עומדת בסתירה חומרה ומשמעותית למטרות החינוך הממלכתי המפורטות בסעיף קטן (א), וכן כללים לשם מניעת פעילות במוסד חינוך של גורם חיצוני הפועל באופן יזום לנקיטת הליכים משפטיים או מדיניים מחוץ לישראל נגד חיילי צבא הגנה לישראל בשל פעולה שביצעו במסגרת תפקידו או נגד מדינת ישראל.

חינוך ממלכתי משנת תשי"ד

3. משנת הלימודים תשי"ד ואילך יונהג חינוך ממלכתי בכל מוסד חינוך רשמי; במוסד חינוך רשמי אשר בשנת הלימודים תשי"ג נמנה עם זרם המזרחי או עם זרם אגודת ישראל או עם החלק הדתי של זרם העובדים, יונהג חינוך ממלכתי דתי.

תכנית הלימודים וקביעת ספרי לימוד

4. (א) השר יקבע את תכנית הלימודים של כל מוסד חינוך רשמי; במוסדות חינוך לא יהודיים תותאם תכנית הלימודים לתנאיהם המיוחדים.

(ב) מי שהשר הסמיך לעניין זה מבין עובדי משרדו (בסעיף זה - הגוף המוסמך), יקבע, לעניין תכניות לימודים, את רשימת ספרי הלימוד המאושרים לשימוש במוסדות חינוך.

(1) על אף האמור בסעיף קטן (ב), לא ייקבע ספר לימוד כספר לימוד מאושר אם הוא חלק ממארז הכולל כמה פריטים, כגון חוברות עבודה או תקליטורים, אלא אם כן ניתן לרכוש כל פריט בו בנפרד; ואולם השתכנע הגוף המוסמך כי קיימת סיבה המצדיקה זאת, רשאי הוא לקבוע ספר לימוד כאמור כספר לימוד מאושר גם אם לא ניתן לרכוש כל פריט במארז בנפרד.

(ג) בלי לגרוע מהוראות כל דין, לא יוחלף ספר לימוד שנקבע כספר לימוד במוסד חינוך, במשך חמש שנות לימודים מיום שנקבע, אלא באחת מאלה:

(1) הספר חדל להיות ספר לימוד מאושר, לפי קביעת הגוף המוסמך;

(2) נתקבל לכך אישור הגוף המוסמך, לאחר שהשתכנע כי החלפתו של ספר הלימוד נדרשת עקב שינוי תכנית הלימודים או מסיבה אחרת המצדיקה את החלפתו.

(ד) בסעיף זה -

"מוסד חינוך" - מוסד חינוך מוכר כהגדרתו בחוק לימוד חובה, התש"ט-1949, לרבות כיתות י"א וי"ב במוסד שחל עליו חוק פיקוח על בתי ספר, התשכ"ט-1969;

"ספר לימוד" - ספר המיועד לשימוש תלמידים או מורים במוסד חינוך בהתאם לתכנית הלימודים במוסד החינוך בכל צורה או טכנולוגיה שבה הוא מופץ;

"ספר לימוד מאושר" - ספר לימוד שנכלל ברשימה שקבע הגוף המוסמך.

שבוע לימודים

א4. (א) שבוע לימודים של פחות מ-6 ימים במוסד חינוך רשמי יונהג באישור השר^[1], על פי כללים ותנאים שהוא קבע באישור ועדת החינוך והתרבות של הכנסת.

(ב) אישור השר יכול שיינתן -

(1) לכלל מוסדות החינוך הרשמיים;

(2) למוסד חינוך רשמי מסוים;

(3) לכלל מוסדות החינוך הרשמיים שבתחום שיפוטה של רשות חינוך מקומית מסוימת.

מוסד חינוך ממלכתי משלב

א4. (א) (1) לפי דרישה כאמור בפסקה (2) של הורי תלמידים במוסד חינוך רשמי ובהסכמת רוב הצוות הפדגוגי במוסד, רשאי השר או מי שהוא הסמיך לכך לקבוע, אם ראה שהתקיימו התנאים שקבע בתקנות, כי החל משנת הלימודים הבאה ואילך יהיה מוסד חינוך כאמור מוסד חינוך ממלכתי משלב; מוסד חינוך כאמור לא ייקבע כמוסד היחיד שאליו זכאים להירשם תלמידים בהתאם להוראות שנקבעו לפי סעיף 21; בסעיף זה, "הצוות הפדגוגי" - המנהל ועובדי ההוראה;

(2) דרישה כאמור בפסקה (1) תהא של הורי שני שלישים לפחות מכלל התלמידים במוסד חינוך רשמי, ולגבי מוסד חינוך שהוא מוסד החינוך הרשמי היחיד ברשות חינוך מקומית - של הורי 90% לפחות מכלל התלמידים.

(ב) דרישה כאמור בסעיף קטן (א) תוגש לשר במועד ובאופן שייקבע בתקנות, והשר יחליט בה לאחר התייעצות עם רשות החינוך המקומית שבתחומה נמצא מוסד החינוך.

(ג) השר ימסור, באופן שקבע בתקנות, הודעה מוקדמת על קביעתו כאמור בסעיף קטן (א) להורי התלמידים במוסד החינוך שלגביו ניתנה הקביעה; הודעה כאמור תימסר לפני מועד התחלת הרישום לשנת הלימודים הבאה לפי חוק זה, ולפחות 30 ימים לפני אותו מועד; בהודעה כאמור יצוין כי ההורים רשאים לרשום את ילדיהם למוסד חינוך אחר לפי הוראות חוק זה.

(ד) השר, בהסכמת שר האוצר, יקבע לכל שנת לימודים את מספר מוסדות החינוך שייקבע לגביהם כי הם מוסדות חינוך ממלכתי משלב לפי הוראות סעיף זה.

(ה) נקבע מוסד חינוך כמוסד חינוך ממלכתי משלב לפי הוראות סעיף זה, יהיה המוסד זכאי, במסגרת השתתפות המדינה בתקציבו, בחמש השנים לאחר שנקבע לגביו כאמור, למימון לפי אמות מידה שיקבע השר, לצורך הכשרה והשתלמויות לצוות הפדגוגי במוסד והטמעת תכנית הלימודים של החינוך הממלכתי המשלב וערכיו.

(ו) במוסד חינוך ממלכתי משלב יהיה רכז יהדות שיסייע בהטמעת תכנית הלימודים בתחום לימודי היהדות במוסד, וילוה את העיסוק בזהות יהודית ואת החינוך בהתאם לתכנית ההשלמה במוסד.

(ז) תקנות לפי סעיף זה טעונות את אישור ועדת החינוך והתרבות והספורט של הכנסת.

תכנית השלמה שנקבעה על ידי השר

5. השר רשאי לקבוע לכל מוסד חינוך רשמי תכנית השלמה שתונהג בו, בין תכנית אחת לכל המוסד ובין תכניות שונות או מקבילות; למוסד חינוך ממלכתי דתי תיקבע תכנית מתכניות ההשלמה למוסד חינוך ממלכתי דתי, למוסד חינוך ממלכתי משלב תיקבע תכנית מתכניות ההשלמה למוסד חינוך ממלכתי משלב למוסד חינוך ממלכתי חרדי תיקבע תוכנית מתוכניות ההשלמה למוסד חינוך ממלכתי חרדי.

תכנית השלמה לפי דרישת הורים

6. לפי דרישת הורי תלמידים במוסד חינוך, רשאי השר, בתנאים שנקבעו בתקנות, לאשר למוסד תכנית השלמה אחרת מזו שנקבעה על פי סעיף 5.

תכנית השלמה לא תגרום להוצאות יתרות

7. השר לא ישתמש בסמכותו לפי סעיף 6, אם נוכח שתכנית השלמה אחרת תגרום להוצאות יתרות; ואולם אם היו ההוצאות היתרות על חשבון רשות חינוך מקומית, רשאי השר לעשות זאת בהסכמת אותה רשות.

תכנית נוספת

8. השר רשאי, בתנאים שנקבעו בתקנות, לאשר למוסד חינוך רשמי, לפי דרישת הורי תלמידים באותו מוסד, תכנית לשעות נוספות על השעות שנקבעו בתכנית הלימודים, ובלבד שכל ההוצאות הנובעות מביצוע התוספת יחולו על הורי התלמידים המתחנכים על פיה או על רשות החינוך המקומית שהתחייבה לשאת בהן על חשבונה.

תכנית לשם ניסוי

9. השר רשאי להנהיג במוסד חינוך רשמי מסויים, לשם ניסוי, תכנית לימודים שלא לפי הוראות חוק זה, בתנאי שיתן, באופן שנקבע בתקנות, הודעה מוקדמת על כך לפני התחלת הרישום לפי סעיף 20, ובתנאי נוסף שמוסד כזה לא ייקבע כמוסד היחידי לתלמידים שגרים בקרבתו.

מיזוג מוסדות חינוך

10. (א) השר רשאי לצוות לרשות חינוך מקומית אחת או יותר, על מיזוגם של מוסדות חינוך רשמיים שבתחום אותה רשות או אותן רשויות; ואולם לא יצווה השר על מיזוג מוסד חינוך ממלכתי עם מוסד חינוך ממלכתי דתי ולא על מיזוג מוסד חינוך ממלכתי עם מוסד חינוך ממלכתי חרדי ולא על מיזוג מוסד חינוך ממלכתי דתי עם מוסד חינוך ממלכתי חרדי.

(ב) השר לא יצווה על מיזוגם של מוסדות חינוך רשמיים בשתי רשויות חינוך מקומיות או יותר, אלא אם נתן הודעה מוקדמת על כך בכתב לרשויות החינוך המקומיות הנוגעות בדבר, וניתנה להן הזדמנות להביא בפני השר את התנגדותן, אם תהיה כזו.

מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים

11. השר רשאי לקבוע, בתקנות, סדרים ותנאים להכרזת מוסדות לא רשמיים כמוסדות חינוך מוכרים, להנהגת תכנית היסוד בהם, להנהלתם, לפיקוח עליהם ולתמיכת המדינה בתקציביהם, אם השר יחליט על התמיכה ובמידה שיחליט.

השתתפות רשות מקומית בתקציבי מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים

11א. (א) קבע השר, לפי סעיף 11, סדרים ותנאים להשתתפות המדינה בתקציבי שעות הלימוד של מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים, בשיעור יחסי להשתתפות המדינה בתקציביהם של מוסדות חינוך רשמיים דומים (בסעיף זה - ההסדר הקובע), תשתתף רשות חינוך מקומית בתקציבי מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים הפועלים בתחומה יחסי להשתתפותה בתקציביהם של מוסדות חינוך רשמיים דומים הפועלים בתחומה, לפי ההסדר הקובע; השתתפות רשות חינוך מקומית בתקציביהם של מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים כאמור, כולה או חלקה, יכול שתהיה גם בכסף או בשווה כסף, כגון באמצעות העסקת עובדים, לכלל המוסדות או לחלקם, ובלבד ששווי ההשתתפות לגבי כל מוסד יהיה שווה לסך ההשתתפות לפי ההסדר הקובע.

(ב) אין בהוראות סעיף קטן (א) כדי לגרוע מסמכותה של רשות חינוך מקומית לקבוע שיעור השתתפות בתקציבי מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים הפועלים בתחומה, כולם או חלקם, העולה על השיעור בהסדר הקובע, והיא רשאית לעשות כן גם לגבי רכיב מהרכיבים להשתתפות בתקציב לפי סעיף זה.

ועד החינוך

12. (א) יוקם ועד לענייני החינוך (להלן - ועד החינוך), אשר מספר חבריו יהיה לא פחות מחמישה עשר. חברי הוועד יתמנו על ידי השר, באישור הממשלה, כל אחד לתקופה של ארבע שנים. כחברי הוועד יתמנו אנשים פעילים בשדה החינוך, עובדים של משרד החינוך והתרבות שמספרם לא יעלה על 25% מכל חברי הוועד ומועמדים של רשויות מקומיות, מוסדות החינוך הגבוה והסתדרות המורים, מתוך רשימות שיוגשו לשר לפי בקשתו.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), רשאי השר, בנסיבות מיוחדות ובאישור הממשלה, להאריך את תקופת כהונתם של חברי ועד החינוך בשנה נוספת.

מועצה לחינוך ממלכתי דתי

13. (א) תוקם מועצה לחינוך ממלכתי דתי; חברי המועצה יתמנו על ידי השר, באישור הממשלה, כל אחד לתקופה של ארבע שנים. שני חברים יהיו באי כוחו של השר, ששה חברים יתמנו מתוך רשימה של שנים עשר מועמדים שתוצע על ידי שר הדתות [2], שלושה חברים יתמנו מתוך רשימה של ששה מועמדים לפחות שתוצע, בהתאם לתקנות, על ידי ארגוני מורים המייצגים את המורים הדתיים, ושלושה חברים יתמנו מבין החברים הדתיים של ועד החינוך.

(ב) על אף האמור בסעיף קטן (א), רשאי השר, בנסיבות מיוחדות ובאישור הממשלה, להאריך את תקופת כהונתם של חברי המועצה לחינוך ממלכתי דתי בשנה נוספת.

מועצה לחינוך ממלכתי משלב

13א. (א) (1) תוקם מועצה לחינוך ממלכתי משלב אשר מספר חבריה לא יפחת מ-15; השר ימנה את חברי המועצה ובהם, בין השאר, חברים הפעילים בשדה החינוך, חברים בעלי ניסיון או ידע בתחום החינוך המשלב, עובדי משרד החינוך, נציגי רשויות מקומיות

ונציגי שני ארגוני עובדי הוראה שעם חבריהם נמנה המספר הרב ביותר של עובדי ההוראה המאוגדים בישראל; מספר עובדי המדינה במועצה לא יעלה על שליש מחבריה;

(2) תקופת כהונתה של המועצה תהיה ארבע שנים, ואולם רשאי השר, בנסיבות מיוחדות, להאריך את תקופת כהונתה בשנה נוספת.

(ב) השר יוועץ במועצה בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה הנוגעות לחינוך ממלכתי משלב, חוץ מן הסמכויות לפי סעיף קטן (א) וסעיף 29, וכן השימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף קטן (ג).

(ג) השר יקבע תקנון למועצה שבו ייקבעו סדרי כינוסה ועבודתה, וכן הוראות אחרות שהשר יראה בהן צורך לשם ביצוע תפקידה.

מועצה לחינוך ממלכתי חרדי

13ב. (א) תוקם מועצה לחינוך ממלכתי חרדי; חברי המועצה יתמנו על ידי השר, כל אחד לתקופה של ארבע שנים.

(ב) השר יוועץ במועצה בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה הנוגעות לחינוך ממלכתי חרדי, חוץ מן הסמכויות לפי סעיף קטן (א) וסעיף 29, וכן השימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף קטן (ג).

(ג) השר יקבע הוראות לעניין אופן הקמת המועצה לרבות הרכבה, וכן תקנון למועצה שבו ייקבעו סדרי כינוסה ועבודתה, וכן הוראות אחרות שהשר יראה בהן צורך לשם ביצוע תפקידה.

סמכויות ועד החינוך

14. השר יוועץ בועד החינוך בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה, חוץ מן הסמכויות לפי הסעיפים 12, 29 ו-32 והשימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף 17.

סמכויות המועצה לחינוך ממלכתי דתי

15. השר יוועץ, בהתאם לסדרים שנקבעו בתקנות, במועצה לחינוך ממלכתי דתי בטרם ישתמש בסמכות מן הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה הנוגעות לחינוך ממלכתי דתי, לרבות מינוי מנהל אגף החינוך הדתי במשרד החינוך והתרבות, ומינוים של מפקחים, מנהלים ומורים למוסדות החינוך הממלכתי הדתי, חוץ מן הסמכויות לפי הסעיפים 12, 13, 31, 32 והשימוש הראשון בסמכותו לפי סעיף 17.

הסכמה לתכנית השלמה

16. תכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי הדתי ייקבעו על ידי השר בהסכמת המועצה לחינוך ממלכתי דתי.

הסכמה לתכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי המשלב

16א. תכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי המשלב ייקבעו על ידי השר בהתייעצות עם

המועצה לחינוך ממלכתי משלב.

הסכמה לתכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי החרדי

16. תוכניות השלמה למוסדות החינוך הממלכתי החרדי ייקבעו על ידי השר בהתייעצות עם המועצה לחינוך ממלכתי חרדי.

תקונים

17. השר יקבע תקנון לועד החינוך ותקנון למועצה לחינוך ממלכתי דתי. בתקנון ייקבעו סדרי כינוסם ועבודתם של הועד ושל המועצה וכללים למילוי מקומם של חברים שאינם משתתפים בישיבות הועד או המועצה, וכן הוראות אחרות שהשר יראה בהן צורך לשם ביצוע תפקידם של הועד ושל המועצה, הכל לפי הענין.

פסול עובדים מטעמים דתיים

18. המועצה לחינוך ממלכתי דתי רשאית לפסול, מטעמים דתיים בלבד, מינויו או המשכת שירותו של מנהל או מפקח או מורה במוסד חינוך ממלכתי דתי. בא על החלטת הפסול ערר של חבר מחברי המועצה, לא יאה להחלטה תוקף כל עוד לא הכריעו בערר, בדרך שנקבעה בתקנות.

איסור תעמולה

19. מורה, וכן עובד אחר במוסד חינוך, לא ינהל תעמולה לטובת מפלגה או ארגון פוליטי אחר בקרב תלמידים של מוסד חינוך.

רישום תלמידים

20. לצורך מילוי החובה האמורה בסעיף 3(אא) לחוק לימוד חובה, יירשם תלמיד -

(1) במוסד חינוך ממלכתי או במוסד חינוך ממלכתי דתי או במוסד חינוך ממלכתי חרדי, הקרוב למקום מגוריו;

(א1) במוסד חינוך ממלכתי משלב, ובלבד שהתלמיד זכאי להירשם למוסד כזה בהתאם להוראות שנקבעו לפי סעיף 21;

(2) אם מקום מגוריו הוא בתחום שיפוטה של רשות חינוך מקומית שאין בו מוסד חינוך רשמי - ברשות החינוך המקומית;

(3) אם עומד התלמיד לקבל את חינוכו היסודי במוסד חינוך מוכר שאינו מוסד חינוך רשמי - באותו מוסד חינוך מוכר;

(4) אם עומד התלמיד ללמוד בכיתה ט' עד י"ב - באופן שקבע השר בתקנות; הוראות כאמור לענין רישום לחניכות לפי חוק החניכות, התשי"ג-1953, יותקנו בהסכמת שר התעשייה המסחר והתעסוקה.

תקנות רישום

21. סדרי הרישום, כללי האחריות לביצועו, הכללים שלפיהם ייקבע מוסד החינוך הקרוב למקום מגוריו של תלמיד והתנאים בהם מותר יהיה לרשום תלמיד שלא בהתאם לאמור בסעיף 20 - ייקבעו בתקנות.

דין וחשבון על הרישום

22. כל מוסד חינוך שבו נרשמו תלמידים לפי חוק זה ולפי חוק לימוד חובה, חייב למסור, על פי כללים שנקבעו בתקנות, דין וחשבון על כך לרשות החינוך המקומית שבתחום שיפוטה נמצא המוסד.

רישום ברשות חינוך שאין בה מוסד חינוך רשמי

23. בשעת רישום ברשת חינוך מקומית לפי פסקה (2) לסעיף 20, יודיע ההורה הרושם על בחירתו בין מוסד חינוך ממלכתי, מוסד חינוך ממלכתי דתי ומוסד חינוך ממלכתי חרדי, סדרי ההודעה ייקבעו בתקנות.

הודעה במקרים מיוחדים

24. (א) רשות חינוך מקומית שאין בה מוסד חינוך ממלכתי או מוסד חינוך ממלכתי דתי או מוסד חינוך ממלכתי חרדי, רשאי ההורה הרושם למסור הודעה בשעת הרישום לפי פסקה (1) לסעיף 20 על רצונו שיינתן לתלמיד החינוך שאינו ניתן באותה רשות חינוך מקומית. (ב) בהודעה לפי סעיף 23 או סעיף קטן (א) רשאי ההורה הרושם לציין כי הוא מעוניין שיינתן לתלמיד חינוך ממלכתי משלב, ובלבד שהתלמיד זכאי להירשם למוסד כזה בהתאם להוראות שנקבעו לפי סעיף 21.

המוסד שבו יבקר תלמיד

25. תלמיד שנרשם במוסד חינוך לפי סעיף 20 או 21, יבקר במוסד החינוך שבו נרשם; עלה מספר התלמידים שנרשמו במוסד על מכסה שנקבעה לו, לפי כללים שפורטו בתקנות, יבקרו התלמידים העודפים על המכסה, במוסד חינוך רשמי אחר שייקבע להם, על-פי אותם הכללים, ובלבד שתלמיד שנרשם במוסד חינוך ממלכתי לא ייקבע לו מוסד חינוך ממלכתי דתי ולא מוסד חינוך ממלכתי חרדי, או להיפך; נרשם תלמיד למוסד חינוך ממלכתי משלב, יודיע ההורה הרושם על בחירתו בין מוסד חינוך ממלכתי ובין מוסד חינוך ממלכתי-דתי במקרה שבו מספר התלמידים שנרשמו במוסד שאליו נרשם התלמיד יעלה על המכסה שנקבעה לו.

מוסד שנפתח על פי הודעות

26. נפתח ברשות חינוך מקומית מוסד חינוך רשמי, על יסוד הודעות שניתנו לפי סעיף 24, יראו את התלמידים שבשעת רישומם נתנו אותן הודעות, כאילו נרשמו אותה שעה במוסד שנפתח כאמור.

תיקון חוק לימוד חובה

27. חוק לימוד חובה יתוקן כך:

(1) בסעיף 1 יימחקו ההגדרות "מועצת חינוך" ו"זרם מוכר";

(2) בסעיף 3 -

(א) במקום סעיף קטן (א) יבואו סעיפים קטנים אלה:

"(א) הורים של ילד בגיל 5 חייבים, כל אחד מהם, לרשמו, במועד ובאופן שנקבע בתקנות, ברשות החינוך המקומית שבתחום שיפוטה גר הילד. רשמו אחד מהם - השני פטור.

(אא) הורים של ילד בגיל 6 ומעלה או של נער חייבים, כל אחד מהם, לרשום את הילד או הנער, כמפורט בסעיף קטן (ב), במוסד חינוך או ברשות חינוך מקומית כאמור בסעיפים 20 ו-21 לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953. רשם אחד מהם את הילד או את הנער - השני פטור."

(ב) בסעיף קטן (ב) -

(i) במקום פסקה (2) תבוא פסקה זו:

"(2) ילד שבראשית שנת הלימודים תשי"ד או בראשית כל שנת לימודים שלאחריה יהיה בגיל 6 - במועד שנקבע בתקנות;"

(ii) אחרי פסקה (4) תבוא פסקה זו:

"(5) ילד בגיל לימוד חובה, או נער בגיל לימוד חובה, הגר בתחומה של רשות חינוך מקומית שאין בה מוסד חינוך רשמי ואותה רשות הודיעה, באופן שנקבע בתקנות, כי היא עומדת לפתוח מוסד כזה - תוך שלושים יום מיום ההודעה;"

(ג) בסעיף קטן (ד) -

(i) ברישא, במקום המלים "ברשות החינוך המקומית שבתחום שיפוטה הוא גר" יבואו המלים "במוסד חינוך או ברשות חינוך מקומית כאמור בסעיפים 20 ו-21 לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953;"

(ii) אחרי פסקה (4) תבוא פסקה זו:

"(5) אם גר הנער בתחומה של רשות חינוך מקומית שאין בה מוסד חינוך רשמי לחינוך יסודי לנערים ואותה רשות הודיעה, באופן שנקבע בתקנות, כי היא עומדת לפתוח מוסד כזה - תוך שלושים יום מיום ההודעה;"

(3) בסעיף 10 -

(א) סעיף קטן (א) - בטל;

(ב) בסעיף קטן (ב) יימחקו - הסימן שבראשיתו והמלים שבשורה הרביעית "לחינוך יסודי מזרם מוכר מסויים או מוסד חינוך רשמי אחר";

(4) בסעיף 14, במקום המלים "במועצת החינוך" יבואו המלים "בועד החינוך".

תחולת החוק על מוסדות להכשרת מורים וגננות

28. השר רשאי לצוות, כי הוראות הסעיפים 19-1, 29 ו-34 של חוק זה יחולו בתיאומים שיקבע אותם לפי הענין, על בתי מדרש למורים ולגננות.

העברת סמכויות

29. השר רשאי להעביר לאחר את הסמכויות המסורות לו לפי חוק זה, כולן או מקצתן, פרט לסמכות להתקין תקנות ופרט לסמכויות לפי הסעיפים 10(ב), 12, 13 ו-17. הודעה על העברת סמכויות לפי סעיף זה תפורסם ברשומות.

העברת תלמיד בשנת תשי"ד

30. מיום תחילת תקופו של חוק זה ועד תום שנת הלימודים תשי"ד לא יעבר תלמיד, ללא אישור השר, ממוסד חינוך רשמי למשנהו, אלא אם הועתק מקום מגוריו.

העברת מנהלים ומורים

31. מנהל או מורה במוסד חינוך רשמי, שהועבר בשנת הלימודים תשי"ד ממוסד חינוך רשמי אחד למשנהו, מחמת השינויים שחלו או שיחולו לרגל ביצוע חוק זה, לא תשמש העברה זו, למרות כל נוהג אחר, עילה לתביעת פיצויים או תשלום אחר בגלל חוסר הודעה מוקדמת על ההעברה.

הוראות מיוחדות לשנת תשי"ד

32. (א) עד תאריך שייקבע על ידי השר ויפורסם ברשומות רשאים הורים של תלמיד, שלמד בשנת הלימודים תשי"ג במוסד חינוך רשמי, להודיע בכתב, לרשות החינוך המקומית שבתחומה נמצא המוסד, כי ברצונם לחנך את התלמיד במוסד חינוך לא רשמי בעל תכנית מסויימת שתכלול את תכנית היסוד.

(ב) היה מספר התלמידים שלמדו בשנת תשי"ג במוסד מסויים, שהוריהם הודיעו כאמור, שני שלישים או יותר מכלל התלמידים שלמדו אותה שנה במוסד, תמסור רשות החינוך המקומית דין וחשבון לשר על התכנית ועל מספר התלמידים שהוריהם בחרו בה.

(ג) נתקבלה התכנית על דעת השר ומספר התלמידים שהוריהם רוצים לחנכם לפיה הוא מספיק, לדעתו, כדי לפתוח בשבילם מוסד חינוך, רשאי השר להקציב מקרקעים וציוד לשם פתיחת מוסד כזה, בין מאלה שהוחזקו על ידי מוסד החינוך הרשמי האמור ובין אחרים, או להורות לרשות החינוך המקומית להקציב מקרקעים וציוד כאמור, או להמליץ בפניה על כך.

(ד) נוכח השר, כי נפתח המוסד האמור והועמדו לרשותו מקרקעים וציוד המבטיחים מתן חינוך יסודי באופן סדיר על פי התכנית האמורה, יכריז השר על אותו מוסד כעל מוסד חינוך מוכר.

(ה) האמור בסעיף זה בא להוסיף, לגבי שנת הלימודים תשי"ד, על הוראות הסעיפים 11 ו-20(3), ולא לגרוע מהן.

אחריות למוסד שנפתח לפי סעיף 32

33. (א) מוסד חינוך שנפתח לפי סעיף 32, יחולו הוצאות החזקתו והנהלתו על הורי תלמידיו והם ישאו, כולם יחד וכל אחד לחוד, באחריות לכל התחייבות שנוצרה על ידי החזקת המוסד והנהלתו.

(ב) מקרקעים שהוקצבו למוסד כזה על ידי המדינה או רשות חינוך מקומית לתקופה מסויימת, יהיה המוסד וכל המחזיק בהם מטעמו חייב, על אף האמור בכל חוק אחר, לפנותם כתום אותה תקופה.

ביצוע ותקנות

34. השר ממונה על ביצוע חוק זה והוא יתקין תקנות בכל ענין הנוגע לביצועו, ובכלל זה תקנות בדבר -

- (1) סדרי הפיקוח על מוסדות החינוך הממלכתי ומיננים של מפקחיהם, מנהליהם ומוריהם;
- (2) סדרי הפיקוח על מוסדות החינוך הממלכתי הדתי ומיננים של מפקחיהם, מנהליהם ומוריהם, וביצוע זכותה של המועצה לחינוך הדתי להציע מועמדים למורים, מנהלים ומפקחים, לפסלם להמשכת שירותם ולהתנגד למינניים אלה מטעמים דתיים;

(א2) סדרי הפיקוח על מוסדות החינוך הממלכתי חרדי ומיננים של מפקחיהם, מנהליהם ומוריהם;

- (3) הנהגת תכנית היסוד במוסדות חינוך מוכרים שאינם מוסדות חינוך רשמיים והפיקוח על ביצועה;
- (4) התאמת הוראות חוק זה, כולן או מקצתן, לצרכי חינוך חובה של תלמידים שאינם יהודים והקמת מועצות לחינוך זה;
- (5) סדרי העברת תלמיד ממוסד לחינוך חובה אחד למוסד לחינוך חובה אחר;
- (6) המקרים בהם יהיה רשאי לצוות על סגירת מוסד חינוך רשמי או על הנהגת חינוך ממלכתי במוסד כזה שלא לפי סעיף 3, אם מספר תלמידיו הוא פחות מן המינימום, וכן הכללים שלפיהם יינתן חינוך יסודי לתלמידים אלה;
- (7) התנאים שלפיהם ייפתח מוסד חינוך רשמי בהתאם להודעות על פי סעיף 24 או בהתאם לבחירה על פי סעיף 23 ובלבד שלעניין מוסד חינוך ממלכתי משלב, הוא עומד בתנאים שנקבעו לפי סעיף 4ב; תקנות לפי פסקה זו לעניין מוסד חינוך ממלכתי משלב טעונות את אישור ועדת החינוך התרבות והספורט של הכנסת;
- (8) מניעת כל תעמולה מפלגתית ומדינית במוסד חינוך בכל צורה שהיא, בין על ידי מורי המוסד ועובדיו ובין על ידי אנשים מן החוץ.

תחילת תוקף

35. תקפו של חוק זה הוא מיום קבלתו בכנסת.

בן-ציון דינור
שר החינוך והתרבות

יצחק בן-צבי
נשיא המדינה

משה שרת
שר החוץ,
ממלא מקום ראש הממשלה

תיקוני חקיקה ושינוי תקנות שצריך לעשות כחלק מהסדרה חוקית של הממ"ח

1. בחוק לימוד חובה, תש"ט-1949¹⁵² - בסעיף 2א (ג) "תכנית הלימודים העיוניים לפי סעיף קטן (ב) תהיה ממלכתית או ממלכתית דתית, ותוכנית ממלכתית דתית תיקבע לאחר התייעצות במועצה לחינוך ממלכתי דתי שהוקמה לפי סעיף 13 לחוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953." צריך להוסיף התייחסות לחינוך הממלכתי-חרדי ולמועצה לחינוך ממלכתי-חרדי.
2. בתקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), תשי"ט-1959¹⁵³, צריך להוסיף התייחסות לחינוך הממלכתי-חרדי בשלל סעיפים. כגון:
  - ⦿ סעיף 15 (א) בבוא אדם לרשום ילד לגן הילדים לפי תקנות אלה, ישאל הרשם את הרושם על החינוך הרצוי לו בלשון זו: "לפי החוק אתה רשאי לרשום את הילד/ה למוסד לחינוך ממלכתי או למוסד לחינוך ממלכתי דתי. האם רושם אתה את הילד/ה לגן ילדים ממלכתי או לגן ילדים ממלכתי דתי?" - צריך להוסיף פה את החינוך הממלכתי-חרדי.
  - ⦿ בסעיף 35 היה המוסד המקומי או המוסד האזורי כאמור בתקנות 33 ו-34 מוסד חינוך ממלכתי וההורה או הנער רוצים במוסד חינוך ממלכתי דתי ולהיפך, יירשם התלמיד במשרד רשות החינוך המקומית או במוסד האזורי, והרשם יציין בטופס הרישום, כי רצונו של הרושם בחינוך אחר מזה הניתן במוסד המקומי או במוסד האזורי, הכל לפי הענין. צריך להוסיף פה את החינוך הממלכתי-חרדי.
  - ⦿ כל הפרק השביעי בתקנות. סעיפים 36 עד 40 - רישום לבית ספר ברשות חינוך מקומית שבה קיים בית ספר ממלכתי בלבד או בית ספר ממלכתי דתי בלבד - גם כאן צריך להתייחס לחינוך הממלכתי-חרדי.
  - ⦿ סעיף 43 (ב) בבוא הרשם לרשום את התלמיד ישאל את ההורה בלשון זו: "לפי החוק אתה רשאי לרשום את התלמיד/ה למוסד לחינוך ממלכתי או למוסד לחינוך ממלכתי דתי. האם רושם אתה את התלמיד/ה לבית ספר ממלכתי או לבית ספר ממלכתי דתי?" - להוסיף את הממלכתי-חרדי.
  - ⦿ סעיף 44. על רשות חינוך מקומית ליידע את הרושם באתר האינטרנט, על האפשרות לפי החוק לרשום את התלמיד למוסד חינוך ממלכתי או למוסד חינוך ממלכתי-דתי או למוסד חינוך אחר. צריך להוסיף את החינוך הממלכתי-חרדי.

¹⁵² חוק לימוד חובה, תש"ט-1949

¹⁵³ תקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), תשי"ט-1959

3. בתקנות חינוך ממלכתי (פתיחת מוסדות), תשי"ד-1953¹⁵⁴, בסעיף 3 - פתיחת מוסד במקום שיש מוסד מסוג אחר - צריך להוסיף התייחסות לחינוך הממלכתי-חרדי.
4. בתקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), תשי"ז-1956¹⁵⁵ יש התייחסות רבה לסדרי הפיקוח הממלכתי דתי, ואין שום התייחסות לפיקוח החרדי. יש לבדוק אם צריך להוסיף התייחסות לפיקוח על החינוך הממלכתי-חרדי במסגרת קובץ התקנות הזה או קובץ תקנות נפרד.

---

¹⁵⁴ תקנות חינוך ממלכתי (פתיחת מוסדות), תשי"ד-1953

¹⁵⁵ תקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), תשי"ז-1956

עלון הסבר של אגודת ידידי הממ"ח על ההבדלים בין בתי ספר ממלכתיים חרדיים (ממ"ח) לבתי ספר מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"ר)

בס"ד

בתי הספר של הממ"ח - חינוך ממלכתי חרדי -

הם בתי ספר חרדיים רשמיים ציבוריים בבעלות המדינה. הם נהנים מאחריות מלאה של משרד החינוך ומתקצוב מלא של המדינה. **שאר בתי הספר החרדיים הם בתי ספר מוכש"רים** - מוכרים שאינם רשמיים. הם אינם בבעלות המדינה אלא בבעלות פרטית של רשת החינוך העצמאי, רשת בני יוסף - מעיין החינוך התורני, ומגוון עמותות נוספות.

? הבנות שלנו לומדות לימודים כלליים בבית הספר, מה כבר ההבדל בין בית יעקב רגיל לבית ספר לבנות של הממ"ח?

? יש תלמודי תורה לבנים בחינוך העצמאי, ברשת בני יוסף ובכל מיני עמותות אחרות שלומדים בהם אנגלית וחשבון ואפילו לימודי ליב"ה מלאים - מה ההבדל בינם לבין תלמודי תורה ממ"ח?

אבל מה זה בכלל אומר מבחינת בית הספר עצמו? מבחינת התלמידים? המורים? אופן הלמידה?

בתלמודי התורה ובבתי הספר לבנות של הממ"ח לומדים לימודי קודש ולימודי חול (ליב"ה) ברמה גבוהה, ומחנכים לאורח חיים וערכים חרדיים. הם מיועדים לילדים ממשפחות חרדיות, מלווים על ידי רבנים, אנשי הצוות חרדים, וספרי הלימוד והתכנים מותאמים לילדים חרדים.

רבים חושבים שההבדל בין בתי הספר של הממ"ח לשאר בתי הספר החרדיים (מוכש"רים) הוא רק בהיקף לימודי החול. אולם ישנם הבדלים רבים ומשמעותיים נוספים:

בינוי
לפי תקנות מנהל הפיתוח של משרד החינוך, בתי ספר ממ"ח זוכים בקדימות בהקצאת מבנים וכיתות ברשות המקומית, לפני שאר בתי הספר החרדיים.

פיקוח
בבתי ספר ממ"ח מפקחי ומפקחות משרד החינוך עובדים עם בתי הספר בשיתוף פעולה מלא, ומפקחים גם על מנהל תקין וגם על היבטים פדגוגיים. בבתי הספר החרדיים המוכש"רים קיים פיקוח חלקי של משרד החינוך הכולל בד"כ רק היבטים של מנהל תקין.

פדגוגיה
בעוד שבבתי הספר החרדיים המוכש"רים הלמידה מתקיימת בעיקר בשיטה הפרונטלית, בבתי ספר ממ"ח הלמידה מתבצעת באמצעות גישות פדגוגיות חדשניות הנותנות מענה לשונות ולגיוון בכיתה.

מגוון תוכניות של החינוך הרשמי שנמצאות בבתי הספר ממ"ח ואינן נמצאות בבתי הספר החרדיים המוכשרים, מספקות מעטפת מקדמת רחבה למגוון התלמידות והתלמידים בבתי הספר:

שעות פרטניות לתלמידים בתוך בית הספר במסגרת **אופ"ק חדש**, כולל תקצוב של פינות שהייה ופינות פרטניות בבתי הספר.

השתתפות **בתוכנית אמירים** למחוננים ומצטיינים.

תוכנית חדר מל"א - מרחב למידה אחר - לתלמידי הכיתות הגבוהות שמטרתה מניעת נשירה ממערכת החינוך.

ילדי החינוך המיוחד המשולבים בבתי הספר נהנים בממ"ח **משירותי מת"א** - מרכז תמיכה אזורי/יישובי, ובכך מקבלים סיוע משמעותי יותר מאשר במוסדות החרדיים המוכשרים. בנוסף לכך במוסדות הממ"ח מתקיימים מדולים של הכלה שמתאימים את הסביבה הכללית לתלמידי השילוב.

חינוך למוסיקה - **בתי ספר מנגנים**.

בתי ספר לבנות ותלמודי תורה ממ"ח	בתי יעקב ותלמודי תורה מוכשר
המנהלים והמנהלות	
<p>ממונים באמצעות מכרז משותף של משרד החינוך והרשות המקומית על בסיס כישורים מקצועיים, עם דרישת סף של תואר שני.</p>	<p>ממונים על ידי העמותות ללא מכרז, עם דרישת סף של רישיון הוראה בלבד.</p>
<p>מתפתחים מקצועית בתכנית הכשרה למנהלים של מכון אבני ראשיה - המכון הישראלי למנהיגות בית ספרית</p>	<p>אין תוכנית הכשרה מחייבת</p>
<p>המנהלים והמנהלות אינם לבד - הם נעזרים בצוות ניהול מוביל בית ספרי רשמי, משתתפים בפורום מנהלים עמיתים, ולחדשים שביניהם מוצמד מנהל חונך.</p>	<p>צוות ניהול מוביל קיים אם בכלל באופן חלקי בלבד, אין כמעט מנהלים שחברים בפורום מנהלים עמיתים, ואין מנהל חונך למנהלים חדשים.</p>
המורים והמורות	
<p>עובדי מדינה. נהנים משכר גבוה יותר ומתנאים טובים יותר. הם בהסכם אופק חדש.</p>	<p>עובדי עמותה. שכרם והתנאים שלהם פחות טובים. ללא הסכם אופק חדש.</p>
<p>בעלי תואר ראשון מינימום או בתהליך השלמה לתואר ראשון. משתתפים בתהליך הערכת מורים שוטף שמשפיע על דירוג השכר. מחויבים להכשרה והתמקצעות שוטפת בהתאם למקצועות שהם מלמדים. משתתפים בהשתלמויות של משרד החינוך. נעזרים במלווים מקצועיים של משרד החינוך בתוך בתי הספר. מקבלים הדרכה פדגוגית.</p>	<p>מחויבים ברישיון הוראה בלבד. אין תהליך הערכת מורים. הדרכה פדגוגית חלקית. לומדים במרכזי השתלמויות חרדיים ולא בתוכניות ההשתלמות של משרד החינוך.</p>

מקורות

אברמי פרלשטיין. 2020. הקרב בפ"ת: מכבש לחצים לפרישת הגר"י רוזנבאום והמכתב המפתיע. בחדרי חרדים.

אסף וינינגר ויובל וורגן. 2022. בינוי כיתות לימוד במערכת החינוך. מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

בית המשפט המחוזי בירושלים. 2019. פסק דין עתירות מנהליות 61735-07/19-2019/27/11 (עתמ).

בית המשפט העליון. 2020. פרוטוקול הדיון בערעור בעליון על פסק הדין בעת"מ 61735-07-19, עע"מ 276/20 29.7.20.

בית המשפט העליון. 2020. פסק הדין עע"מ 276/20, 29.7.20.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2011. סקר שירותי חינוך ורווחה, בתי ספר יסודיים ועל-יסודיים, חינוך עברי וחינוך ערבי, תשס"ח.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2020. שנתון סטטיסטי לישראל 2020.

הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התש"ף-2020.

הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התשפ"ב-2021.

הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התשפ"ב-2022.

הצעת חוק חינוך ממלכתי (תיקון - חינוך ממלכתי חרדי), התשפ"ג-2023.

הונתן שגב. יוני 2022. בין הלכה למעשה - שיקולים של קודש וחול ביישום תכנית הליב"ה בבתי ספר חרדיים לבנים. החוג למנהיגות ומדיניות בחינוך באוניברסיטת חיפה.

חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953.

חוק יסודות התקציב, תשמ"ה 1985.

חוק לימוד חובה, תש"ט-1949.

חנני ברייטקופף. 2022. חשיפת 'כיכר': בית שמש; גדולי ישראל יצאו נגד פתיחת גני עירייה. כיכר השבת.

יענקי כץ. 2020. הגר"י רוזנבאום מבהיר: לא עומד מאחורי הגנים העירוניים. כיכר השבת.

כנסת ישראל. דצמבר 2022. הסכם קואליציוני לכינון הממשלה ה-37 שנחתם בין סיעת הליכוד לבין סיעת יהדות התורה.

מיכל צ'רנוביצקי ודבורה פלדמן. ינואר 2018. [החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית.](#)

נחומי יפה. 2021. סקר החברה החרדית מספר 76. מכון נתוני אמת.

נחומי יפה. 2022. סקר החברה החרדית מספר 129. מכון נתוני אמת.

מבקר המדינה. 2022. [דו"ח מבקר המדינה מאי 2022 - פיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים.](#)

משה גפני. 2022. [כנס אלי הורביץ לכלכלה וחברה 2022 - היום השני.](#) ערוץ היוטיוב של המכון הישראלי לדמוקרטיה.

משרד האוצר. 2022. [שר האוצר ושרת החינוך סיכמו: תכנית קידום לימודי ליב"ה במגזר החרדי.](#) הודעות לעיתונות.

משרד החינוך. [במבט רחב.](#)

משרד החינוך. [\(כמעט\) הכל אודות מוסדות חינוך.](#)

משרד החינוך. [נוהל ההסעות במחוז החרדי.](#)

משרד החינוך. 2017. [נוהל להגשת בקשות של הרשות המקומית למשרד להקצאת תקציבים לפיתוח מוסדות חינוך - בנייה חדשה והרחבת מבנים קיימים הוראת קבע מס' 0032.](#) חוזרי מנכ"ל.

משרד החינוך. 2018. [הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים, הוראת קבע מס' 0334.](#) מאגר חוזרי מנכ"ל.

משרד החינוך. תשפ"א 2020 - 2021. [ממצאים מרכזיים של המערכת לשיקוף תקציבי החינוך.](#) מנהל כלכלה ותקציבים.

משרד החינוך. 2022. [מוסדות חינוך ממלכתי חרדי - הוראת קבע מספר 0371.](#) מאגר חוזרי מנכ"ל.

משרד החינוך. 2022. [תוכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח'.](#) מאגר חוזרי מנכ"ל.

נרי הורביץ. 2012. [תשתית למיפוי החינוך החרדי בישראל.](#)

שי קציר ולטם פרי חזן. 2018. [החינוך הממלכתי-חרדי מהקמה להתבססות.](#) המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תמיר אגמון. 2017. תיאור וניתוח תקצוב כיתות לימוד על-ידי משרד החינוך בשנים 2010 עד 2016. מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

תקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים), תשי"ד-1953

תקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), תשי"ז-1956.

תקנות חינוך ממלכתי (פתיחת מוסדות), תשי"ד-1953.

תקנות לימוד חובה וחינוך ממלכתי (רישום), תשי"ט-1959.

Katzir Shay. 2023. Educational change in religious enclave communities: Promoting and enacting reforms in boys' Haredi schools. University of Haifa.

Perry-Hazan Lotem. Barak-Corren Netta. Nachmani Gil. 2022 In review. Noncompliance with the Law as Institutional Maintenance: The Case of Haredi Boys Schools' Decisions Regarding Core-Curriculum Regulations. University of Haifa. Hebrew University of Jerusalem.

החינוך הממלכתי חרדי - הממ"ח, הוא סיפור הצלחה משותף של רבות ורבים מהחברה החרדית ומחוצה לה: פקידי ממשלה ורשויות מקומיות, פעילי חברה אזרחית, חוקרים, עובדות ועובדי הוראה והורים, שבראו את הממ"ח יש מאין ומצליחים להמשיך לקדם אותו למרות כל הקשיים וההתנגדויות הפוליטיים והקהילתיים. חלקם אנשים שהממ"ח הפך לפרויקט חיים עבורם. לפעמים אני חושבת שהכוח של הממ"ח הוא שכמעט כל מי שיוצא לו לעסוק בו - מתאהב בו.

גם מסמך זה יוצא לאור הודות לרבים ורבות ממעגלים אלו, ולאנשים נוספים שתרמו מהידע ומהזמן שלהם על מנת לסייע בכתיבתו. אבקש להודות במיוחד ל**יערה מן ולמיקי פלד** מקרן ברל כצנלסון על הליווי של כתיבת המסמך, ל**ניר רייזלר** מקרן ברל כצנלסון ול**מיכל גרא-מרגליות** שערכו אותו ול**עדי רמות** שעיצבה אותו; ל**פרופ' לטם פרי חזן** מהחוג למנהיגות ומדיניות בחינוך באוניברסיטת חיפה על קריאת המסמך וחווות דעתה; ל**עו"ד הרן רייכמן** מהקליניקה למשפט ומדיניות חינוך באוניברסיטת חיפה, על זמינותו לענות לשאלותיי שעלו תוך כדי הכתיבה; ל**שי קציר וליהונתן שגב**, שהסתייעתי רבות במחקריהם ובשיחות איתם; ל**ד"ר נחומי יפה**, שהסקרים שערכה במכון נתוני אמת סייעו לענות על שאלת הביקוש לממ"ח; ל**דבורה פלדמן**, שכתבה איתי את דו"ח "החצר האחורית של החינוך בישראל - מערכת החינוך החרדית - תמונת מצב והמלצות מדיניות", שהמסמך הנוכחי הוא המשך ישיר שלו.

תודה לשי קלדרון, שבמהלך כתיבת מסמך זה הפך מהמפקח האחראי על הממ"ח במחוז החרדי במשרד החינוך למנהל המחוז החרדי, ולמפקחים הנוספים ממשרד החינוך, שלמדתי רבות מהשיחות איתם לקראת כתיבת מסמך זה; ל**איתמר קהא לוי ולטלי פרקש** מאגודת ידידי הממ"ח, שהיכרותם העמוקה עם הנעשה בשטח סייעה רבות לכתיבת מסמך זה; ולהורים ולפעילים ברחבי הארץ ששיתפו איתי את סיפורי הממ"ח שלהם. המידע והניסיון מהשטח הם מקור מרכזי להבנת החסמים העומדים בפני התקדמות הממ"ח ולהצעות המדיניות המובאות במסמך.

תודה לקרן ברל כצנלסון ולקרן שוסטרמן, שאפשרו לי להקדיש את הזמן ואת המשאבים הדרושים לכתיבת ופרסום מסמך חשוב זה, ולקידום החינוך הממלכתי-חרדי.

